SSCB SONRASI RUSYA – UKRAYNA İLİŞKİLERİNDE ÇATIŞMA DİNAMİKLERİ

Melis ALP

Yüksek Lisans Tezi

Eskişehir, 2025

SSCB SONRASI RUSYA – UKRAYNA İLİŞKİLERİNDE ÇATIŞMA DİNAMİKLERİ

Melis ALP

T.C.

Eskişehir Osmangazi Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü

Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Eskişehir, 2025

T.C.

ESKİŞEHİR OSMANGAZİ ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Melis ALP tarafından hazırlanan SCB Sonrası Rusya – Ukrayna İlişkilerinde Çatışma Dinamikleribaşlıklı bu çalışma … tarihinde Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Yönetmeliğinin ilgili maddesi uyarınca yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak, jürimiz tarafından Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalında Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan (Akademik Unvanı ve Adı Soyadı)	
Üye (Danışman) (Akademik Unvanı ve Adı Soyadı)	
Üye (Akademik Unvanı ve Adı Soyadı)	

ONAY

.../... /202..

Doç. Dr. Şafak AĞDENİZ

Enstitü Müdürü

……./……/….

ETİK İLKE VE KURALLARA UYGUNLUK BEYANNAMESİ

Bu tezin Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi hükümlerine göre hazırlandığını; bana ait, özgün bir çalışma olduğunu; çalışmanın hazırlık, veri toplama, analiz ve bilgilerin sunumu aşamalarında bilimsel etik ilke ve kurallara uygun davrandığımı; bu çalışma kapsamında elde edilen tüm veri ve bilgiler için kaynak gösterdiğimi ve bu kaynaklara kaynakçada yer verdiğimi; bu çalışmanın Eskişehir Osmangazi Üniversitesi tarafından kullanılan bilimsel intihal tespit programıyla taranmasını kabul ettiğimi ve hiçbir şekilde intihal içermediğini beyan ederim. Yaptığım bu beyana aykırı bir durumun saptanması halinde ortaya çıkacak tüm ahlaki ve hukuki sonuçlara razı olduğumu bildiririm.

Melis ALP

İmza

T.C.

ESKİŞEHİR OSMANGAZİ ÜNİVERSİTESİ

ÜRETKEN YAPAY ZEKÂ KULLANIMI BEYAN FORMU

Bu tezi/projeyi hazırlarken aşağıdaki Üretken Yapay Zekâ (ÜYZ) araçlarından destek aldığımı/almadığımı beyan ederim:

Aşağıdaki ÜYZ araçlarını kullandım. (Birden fazla seçenek işaretlenebilir)

☐ Claude
☐ ChatGPT
☐ DeepSeek
☐ Gemini
☐ Microsoft Copilot
☐ DALL-E
☐ Diğer (Belirtiniz): .....

ÜYZ araçlarını tezimin/projemin aşağıdaki aşamalarında ilgili amaçlar için kullandım. (Birden fazla seçenek işaretlenebilir):

☐ Metin oluşturma
☐ Literatür tarama
☐ Çeviri
☐ Düzenleme/dil kontrolü
☐ Veri işleme ve analizi
☐ Veri görselleştirme
☐ Görüntü üretme
☐ Kaynakça düzenleme
☐ Diğer (Belirtiniz): .....

Bu çalışmada ÜYZ kullanımı ***Yükseköğretim Kurumları Bilimsel Araştırma ve Yayın Faaliyetlerinde Üretken Yapay Zekâ Kullanımına Dair Etik Rehber***'e ve akademik dürüstlük ilkelerine uygun şekilde gerçekleştirilmiş olup ÜYZ araçlarından alınan destek etik kurallar ve kaynak gösterme esaslarına uygun biçimde belirtilmiştir.

ÜYZ araçlarının sağladığı bilgilerin doğruluğunu kontrol ettiğimi, yanlış veya eksik bilgi bulunması halinde tüm sorumluluğun tarafıma ait olduğunu; ayrıca çalışmamla ilgili bu beyana aykırı bir durumun herhangi bir zamanda tespit edilmesi durumunda ortaya çıkabilecek akademik ve hukuki sonuçları kabul ettiğimi beyan ederim.

.....

(Öğrenci No)

.....

(Adı Soyadı)

.....

(İmza)

ÖZ

SSCB SONRASI RUSYA – UKRAYNA İLİŞKİLERİNDE ÇATIŞMA DİNAMİKLERİ

Alp, Melis

Yüksek Lisans, 2025

Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı

Danışman: Doç. Dr. Tahsin Yamak

Rusya ve Ukrayna iki ayrı ülke olarak paylaştıkları coğrafya gereği tarih boyunca birçok açıdan ortak paydada buluşabilmişlerdir. Sahip oldukları sosyo –kültürel değerler ele alındığında iki ülke insanını birbirinden ayırt edebilmek neredeyse imkânsızdır. Bu tür benzerliklerin devletleri dostane ilişkiler kurmaya teşvik ettiğini söylemek mümkün olsa da Rusya – Ukrayna ilişkilerindeki seyir bu yönde olmamıştır. Sahip olunan ortak değerlere rağmen iki ülke arasındaki ilişkilerde öne çıkan kavram çatışma olmuştur. Sahip olunan benzerliklere dayanarak ve Rusya'nın yüzyıllardır Ukrayna'ya karşı izlediği politikalar göz önünde bulundurularak, kaleme alınan birçok eserde Ukrayna'dan Rusya'nın 'küçük kardeşi' olarak bahsedilmiş ve Rusya 'ağabey' olarak adlandırılmıştır. Geçen yıllarla beraber liderler ve yönetim şekilleri değişiklik göstermiş olsa da ikili ilişkilerdeki çatışma dinamikleri değişmemiş, yalnızca şekil değiştirmiştir. SSCB döneminden günümüze kadar iki ülke arasındaki sular durulmamış, ilişkilerdeki gerilim ivme kazanarak artmıştır. Bu çalışmanın amacı Rusya – Ukrayna ilişkilerinin tarihi arka planını ele alarak, ilişkilerin kırılma ve dönüm noktalarına değinerek ilişkilerin durumunu realist ve neorealist çerçevede açıklamaktır. Bu çalışma, Rusya ile Ukrayna'nın köklü ortak bir tarihi paylaşıyor olmalarına ve birçok alanda sahip oldukları benzerliklere rağmen neden yıllar boyunca aralarındaki çatışma dinamiklerini çözüme kavuşturamadıklarına cevap aramaktadır. Bu araştırma Çarlık Rusya döneminin son zamanlarından günümüze kadar olan süreci ele almaktadır. Bu tezin birinci bölümünde realist paradigma ve çatışma dinamikleri açıklanmış, klasik realizm ve yapısal realizmin tanımları yapılarak bu kavramlar tartışılmıştır. Tezin ikinci bölümünde SSCB dönemi boyunca, Holodomor gibi Stalin hükümeti gibi, iki ülke arasındaki gerilimi tetikleyen olaylardan, liderlerin izledikleri stratejilerden ve bu süreçlerin sonuçlarından realizm çerçevesinde bahsedilmiştir. Tezin üçüncü bölümünde ise SSCB'nin dağılmasından sonraki süreçten başlanarak devam etmekte olan 2022 Rusya – Ukrayna Savaşı'na kadar olan dönem yapısal realizm çerçevesinde ele alınmış, bu süreç içerisinde ülkelerde yaşanan lider değişikliklerine ve bu değişimlerin sonuçlarına yer verilerek iki ülkeyi karşı karşıya getiren süreçlere değinilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Rusya, Ukrayna, Holodomor, Turuncu Devrim, 2022 Rusya – Ukrayna Savaşı, Klasik Realizm, Yapısal Realizm

ABSTRACT

CONFLICT DYNAMICS IN RUSSIA – UKRAINE RELATIONS AFTER USSR

Alp, Melis

Master's Degree, 2025

Department of International Relations

Supervisor: Assoc. Prof. Tahsin YAMAK

Russia and Ukraine, as two separate countries, have been able to find common ground in many aspects throughout history due to the geography they share. When the socio-cultural values they possess are considered, it is almost impossible to distinguish the people of the two countries from each other. Although it is possible to say that such similarities encourage the states to establish friendly relations, the course of Russia-Ukraine relations has not been in this direction. Despite the shared values, the concept that has emerged in the relations between the two countries has been conflict. Based on the similarities and considering the policies that Russia has been following against Ukraine for centuries, Ukraine has been referred to as Russia's 'younger brother' and Russia has been called the 'big brother' in many works. Although the leaders and forms of government have changed over the years, the 'conflict' environment in bilateral relations has not changed, it has only changed shape. From the USSR period to the present, the waters between the two countries have not calmed down and the tension in the relations has increased and gained momentum. The aim of this study is to examine the historical background of Russia-Ukraine relations, to touch on the breaking and turning points of the relations and to explain the status of the relations within a realist and neo-realist framework. This study seeks to answer why Russia and Ukraine have not been able to resolve their conflict dynamics over the years despite sharing a deep-rooted common history and having similarities in many areas. This research examines the process from the Tsarist Russia period to the present. The first part of this thesis covers the last periods of Tsarist Russia. The second part of the thesis defines classical realism and mentions events that triggered tension between the two countries during the USSR period, such as the Holodomor and the Stalin government, the strategies followed by the leaders and the results of these processes within the framework of realism. The third part of the thesis defines structural realism and discusses the period starting from the dissolution of the USSR and continuing until the 2022 Russia-Ukraine War within the framework of structural realism. The changes in leadership in the countries during this process and the results of these changes are included and the processes that brought the two countries face to face are discussed.

Keywords: Russia, Ukraine, Holodomor, Orange Revolution, 2022 Russia-Ukraine War, Classical Realism, Structural Realism

TEŞEKKÜR

Bu süreç boyunca her zaman yanımda olan, desteğini hiç esirgemeyen başta çok kıymetli hocam Doç. Dr. Tahsin Yamak'a, değerli hocalarıma, aileme ve arkadaşlarıma bu teşekkürü bir borç bilirim.

.

İÇİNDEKİLER

ETİK İLKE VE KURALLARA UYGUNLUK BEYANNAMESİ iii
ÜRETKEN YAPAY ZEKÂ KULLANIMI BEYAN FORMU iv
ÖZ v
ABSTRACT vi
TEŞEKKÜR vii
İÇİNDEKİLER viii
TABLOLAR LİSTESİ ix
KISALTMALAR LİSTESİ x
GİRİŞ 1
BİRİNCİ BÖLÜM 4
KURAMSAL ÇERÇEVE: REALİST PARADİGMADA ÇATIŞMA DİNAMİKLERİ 4
1.1. Realizmin Temel Varsayımları 4
1.2. Klasik Realizm: Devlet, Güç ve Çıkar Odaklı Yaklaşım 5
1.3. Yapısal Realizm: Sistem Anarşisi ve Güvenlik İkilemi 8
1.4. Realist Paradigmada Çatışma Dinamikleri 11
İKİNCİ BÖLÜM 17
TARİHSEL ARKA PLAN: SSCB ÖNCESİ VE DÖNEMİ 17
2.1. Çarlık Rusya'dan Sovyetlere: Ukrayna'nın Siyasal Konumlanışı 17
2.2. SSCB Döneminde İlişkiler 24
2.3. SSCB Döneminde Güç Siyaseti ve Çatışma Dinamikleri: Klasik Realizm Perspektifinden Rusya-Ukrayna İlişkileri 44
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM 47
SSCB SONRASI ÇATIŞMA DİNAMİKLERİ 47
3.1. 1991 Sonrası Kurumsallaşma ve İlk Gerilimler 47
3.2. Vladimir Putin Dönemi 53
3.3. SSCB Sonrası Rusya- Ukrayna İlişkilerinde Güvenlik İkilemi ve Güç Mücadelesi: Yapısal Realizm Perspektifinden Çatışma Dinamikleri 75
SONUÇ 77
KAYNAKÇA 82

TABLOLAR LİSTESİ

Tablo 1. Galtung, Mitchell ve Wallensteen'in Kuramsal Çatışma Yaklaşımlarının Karşılaştırmalı Özeti 14

Tablo 2. Rusya – Ukrayna İlişkilerinde Temel Çatışma Dinamikleri: Kavramsal ve Kuramsal Bir Değerlendirme..... 15

KISALTMALAR LİSTESİ

ABD: Amerika Birleşik Devletleri
AB: Avrupa Birliği
BDT: Bağımsız Devletler Topluluğu
NATO: North Atlantic Treaty Organization
SSCB: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği

GİRİŞ

Araştırma Problemi ve Hipotezler

Rusya ve Ukrayna yüzyıllar boyunca komşu ülkeler olmalarına rağmen ikili ilişkiler istenilen seviyeye çıkarılamamıştır. İki ülke arasındaki ilişkilerin erken dönemlerinde çatışma kavramı ön plana çıkmış ve ilişkiler bu şekilde devam etmiş, ilerleyen süreç içerisinde başlayan dünya savaşlarının da ikili ilişkilere etkisi iyileştirici olmamıştır. I. Dünya Savaşı'ndan sonra Ukrayna aynı sınırları paylaştığı SSCB'nin bir üyesi olmaya karar vermiştir. 1922 yılında SSCB'nin kurulması ile beraber Sovyetler yönetimine giren Ukrayna, çok uzun bir süre Rusya'nın etki ve yetki alanı içerisinde kalmıştır. II. Dünya Savaşı süresince Ukrayna halkı Nazi destekçileri ve Sovyet destekçileri olarak ikiye bölünmüş ve bu durum iki ülke arasındaki ilişkiler için çatışma zeminini oluşturmuştur.

İki ülke arasındaki SSCB yönetimi süresince vuku bulan gerginlikler bununla kalmamış; Stalin hükümetinin aldığı kararlar ve izlediği stratejiler ile gerilim dönem dönem artış göstermiştir. Günümüz şartlarına kıyasla, SSCB dönemi süresindeki ilişkiler daha sakin gibi yorumlansa da esasında tek fark olarak sıcak çatışmanın vuku bulmamasından bahsetmek mümkündür. SSCB'nin dağılması ile ise ilişkilerdeki gerilim ve çatışma çok daha kuvvetli bir biçimde kendini göstermeye başlamıştır. Ukrayna tam egemenliğini kazanmak için uğraşırken bilhassa bölgesel açıdan jeopolitik dengelerin değişmesi Ukrayna'nın bu amacı doğrultusunda işleri zorlaşmıştır.

Ukrayna'nın ve Rusya'nın çıkar çatışmaları iki ülkeyi adeta bir çıkmaza sürüklemiştir. Bu süreç içerisinde Batıdan Avrupa Birliği ve NATO gibi oluşumların Ukrayna ile yakınlık kurma çabaları Rusya için bir güvenlik ikilemi oluşturmuş ve bu hususta Batıyı sınırlarına yaklaştırmamak için çeşitli adımlar atmıştır. Ukrayna'da yaşanan Turuncu Devrim ile ikili ilişkilerde gerilim zirveye ulaşmış ve günümüzde hala devam etmekte olan Rusya – Ukrayna Savaşı'na temel hazırlamıştır.

Bu hususta bu çalışmanın temel sorusu şudur: Rusya ve Ukrayna benzer sosyo – kültürel özelliklere ve ortak tarihe geçmişe sahip olmalarına rağmen neden ilişkilerinde öne çıkan dinamik çatışma olmaktadır ve bu çatışmalar kalıcı bir çözüme ulaşamamaktadır? Bu çalışma, iki ülkenin sorunlarına çözüm bulmaktan ziyade

ertelemeyi tercih ettiğini ve bu durumun sorunları daha büyük hale getirerek Rusya – Ukrayna ilişkilerini bir tekerrür içerisinde devam ettirdiğini savunmaktadır. Bu hususta Çarlık Rusya döneminden günümüze kadar olan süreç ele alınmış ve kültürel, ekonomik, diplomatik ilişkiler tarihsel ve uluslararası boyutuyla incelenmiştir. Bu kapsamda Rusya ve Ukrayna Savaşı'nın altında yatan nedenler olarak jeopolitik, güvenlik, tarihsel hatıra gibi unsurlara vurgu yapılmıştır.

Bu çalışmanın kuramsal temelini realist kuram oluştururken özelde klasik realizm ve yapısal realizm çerçevesinde inceleme yapılmıştır. Bu çalışma Rusya ve Ukrayna arasındaki çatışma dinamiklerini nitel araştırma yöntemleri çerçevesinde durum analizi yöntemiyle ele almaktadır. Bu araştırmada kullanılan veriler Türkçe, İngilizce ve Rusça kitaplardan, internetteki akademik kaynaklardan, yerli ve yabancı haber siteleri ve arşivlerinden, resmi internet sitelerinden ve makalelerden elde edilen birincil ve ikincil kaynaklar incelenerek temin edilmiş; analiz sürecinde tematik analiz yöntemiyle sınırlandırılmış ve teorik çerçeveye göre yorumlanmıştır. Örneğin, Çarlık Rusya döneminde II.Nikolay Aleksandroviç'in ülke içerisinde Ukraynalıların da dahil olduğu azınlıklara dair izlediği politikalar veya Stalin'in attığı adımlar klasik realizm açısından ele alındığında güç maksimizasyonu olarak temalandırılmış; Vladimir Putin'in NATO'nun genişleme tehdidine dair attığı adımları ve Ukrayna ile ekonomik iş birliklerini koruma çabaları ise yapısal realizmde yer alan güvenlik ikilemi ve güç dengesi kavramları ile eşleştirilmiştir.

Bu tezin birinci bölümünde çatışma kavramı açıklanmış, klasik ve yapısal realizm tanımları yapılarak tartışılmıştır. Tezin ikinci bölümünde Çarlık Rusya'nın son zamanlarında Ukrayna ile olan ilişkileri anlatılmış, takiben SSCB dönemi boyunca, Holodomor ve Stalin hükümeti gibi, iki ülke arasındaki gerilimi tetikleyen olaylardan, liderlerden, liderlerin birbirlerine karşı izledikleri stratejilerden ve bu süreçlerin sonuçlarından realizm çerçevesinde bahsedilmiştir. Tezin üçüncü bölümünde ise SSCB'nin dağılmasından sonraki süreçten başlanarak devam etmekte olan 2022 Rusya – Ukrayna Savaşı'na kadar olan dönem yapısal realizm çerçevesinde ele alınmış, bu süreç içerisinde ülkelerde yaşanan lider değişikliklerine ve bu değişimlerin sonuçlarına uluslararası sistem, güvenlik, güç dağılımı, iş birlikleri, güç dengesi gibi kavramlar çerçevesinde yer verilerek iki ülkeyi karşı karşıya getiren süreçlere değinilmiştir.

Tezin Amacı ve Önemi

Bu tezin amacı Rusya – Ukrayna ilişkilerinin tarihi arka planını ele alarak, ilişkilerin kırılma ve dönüm noktalarına değinerek ikili ilişkilerin yıllar içerisinde yaşadıkları çok boyutlu çatışma dinamiklerini realist ve neorealist çerçevede açıklamaktır. Rusya ve Ukrayna ilişkilerinde çatışma dinamiklerini tetikleyen esas sebepleri bulabilmek adına konuya iki ülke arasındaki ilk diplomatik etkileşimlerden başlamak elzemdir. Rusya ve Ukrayna arasındaki tarihi meselelere değinilmesi bu iki ülke arasında günümüzde devam etmekte olan savaşı, bu savaşın nedenlerini ve mevcut statükoyu doğru yorumlayabilmek ve kavrayabilmek açısından gereklidir.

Bu çalışmanın önemini, Rusya ve Ukrayna arasındaki güncel durumu değerlendirerek çatışmanın başlangıcı ile günümüze kadar olan süreci realizm ve yapısal realizm çerçevesinde ele alması ile literatüre katkı sağlaması oluşturmaktadır. İki ülke arasındaki çatışmalar dönemselleştirilmiş ve sistematik bir çatışma dinamikleri modeli kurulmuştur. Çalışma Rusya – Ukrayna ilişkilerini tarihi arka plandan başlayarak günümüze kadar realist ve neorealist bakış açıları ile inceleyerek ilişkileri kapsamlı bir biçimde teorik çerçevede yorumlaması açısından özgün literatüre katkı sağlamaktadır.

BİRİNCİ BÖLÜM

KURAMSAL ÇERÇEVE: REALİST PARADİGMADA ÇATIŞMA DİNAMİKLERİ

1.1. REALİZMİN TEMEL VARSAYIMLARI

Yıllar içerisinde değişen ve gelişen uluslararası sistem ile beraber bu sistemi açıklayabilmek için çeşitli teoriler geliştirilmiştir. Bu teorilerden bir tanesi realizmdir. Realizmin temel vurgusu insan bencilliği (egoizm) ve anarşi olmuştur. Realizmin özü, egoizm ve anarşi ile beraber güç siyasetinin nihai zorluklarında yatmaktadır. Aynı şekilde devlet merkezcilik ve rasyonalite, temel realist öncüller olarak tanımlanmaktadır. (Donnelly, 2009)

Realizm insanın isteklerinin fazla ve değişken olduğuna dikkat çeker. Bu duruma istinaden, insan doğasının bencil ve kötü yönlerinin diplomasinin yürütülmesinde oluşturduğu sınırlara vurgu yapar. (Donnelly, 2009)

Bahsedilen bencillik genellikle bir devletin kendi sınırları içerisinde hiyerarşik bir siyasal yönetim tarafından dizginlenirken uluslararası sistemin anarşik yapısı sebebi ile uluslararası ilişkilerde dizginlenemez. Böylelikle anarşi, yani bir merkezi yönetimin olmaması, uluslararası ilişkilerde insan doğasının sahip olduğu kötü tarafın ifade edilmesine izin vermekte hatta teşvik etmektedir. (Donnelly, 2009)

Uluslararası ilişkilerin temel teorik yaklaşımlarından biri olan realizme bakıldığında öne çıkan kavramlar devlet, güç, güvenlik, güvenlik ikilemi, güç dengesi, çıkar, silahlanma, anarşi, rasyonalite, göreli kazanç, hayatta kalma, kendine yetebilme olmaktadır. (TUİÇ,2014)

Literatüre bakıldığı zaman ise Thomas Hobbes ve Niccolo Machiavelli'nin realist kuramın temelini oluşturduğunu söylemek mümkündür. Öte yandan realist kuramın gelişimine katkı sağlayan isimler olarak da Reinhold Niebuhr, George Kennan, Hans Morgenthau, E. H. Carr ve Kenneth Waltz gibi isimler karşımıza çıkmaktadır. (Donnelly, 2009)

Her uluslararası ilişkiler teorisi gibi realizm de zaman içerisinde tartışılmış, yeniden ele alınmış ve realizme yeni yorumlar katılmıştır. Gelişim evreleri göz önünde bulundurulduğu zaman realizm ele alınırken klasik realizm ve yapısal realizm olarak iki farklı başlıkta incelemek doğru olacaktır.

1.2. Klasik Realizm: Devlet, Güç ve Çıkar Odaklı Yaklaşım

Klasik realizmin temel varsayımları ise şunlardır: Uluslararası sistemin ana aktörleri devletlerdir, sistem içi ilişkiler onların davranışları ile şekillenir; Ana aktör olan devletler maksimum faydayı sağlamak ve çıkarlarını korumak için rasyonel davranmaktadırlar; Uluslararası sistem düzeni sağlayacak bir otorite olmadığı için anarşiktir; Devletlerin davranışlarını belirleyen ana unsur gücü elde etmeye dayanır, bu sebeple uluslararası ilişkilerdeki anahtar kavram güçtür. (Sönmezoğlu, 2017, s.480)

Bahsedilen güce devletin sahip olduğunu kabul eden klasik realizme göre uluslararası örgütlerin sisteme bir etkisi yoktur. (Pierman, 2015, s.69)

Klasik realizm devletlerin dış politikadaki başarılarını ulusal çıkar temelinde analiz etmektedir ve bu çıkarlar değişkendir. Ulusal çıkar her zaman öncelikli tutulur ve uluslararası politikada çıkar kavramı güç çerçevesinde tanımlanır. Bu sebeple güç kavramı uluslararası ilişkilerde en belirleyici unsur olarak kabul edilir. Bununla beraber devletlerin kendi ulusal çıkarlarına göre hareket etmesi uluslararası ilişkileri zedeleyebilir çünkü bir devletin aldığı kararlar diğer devletlerin de çıkarları ile uyuşmak zorundadır. (Tokatlı, 2022, s.126) Aksi takdirde güvenlik ikilemi kaçınılmazdır. Aynı şekilde devletler göreli kazançlarla da ilgilidir ve diğer aktörlerin kazancını da dikkate alır. (Donnely, 2001, s.15) Bir ittifak kurulsa bile bu ittifak çıkar temelli ve aynı zamanda değişkendir. (Donnely, 2001, s.123)

Klasik realizm aynı zamanda insan doğası ile uluslararası ilişkiler arasında bir bağ olduğunu ileri sürer. (Morgenthau, 2006, s.4) Klasik realizmin varsayımlarından bir diğeri ise uluslararası ilişkilerde ahlaki ilkelerin belirleyici olmamasıdır. Devletin asıl amacı ahlak çerçevesinde karar vermek değil hayatta kalmak ve güvenliğini sağlamaktır. Çünkü barış geçicidir fakat çatışma ihtimali her zaman mevcuttur. (Donnely, 2001, s.11- 14) Realizmin bir sonucu olan bu durum devletleri silahlanmaya itmektedir. Çünkü realizm güç dengesi kavramını istikrarın ana mekanizması olarak kabul eder ve uluslararası sistemde hegemonya kurmak isteyen güçlerin daima olacağını savunur. (Spindler, 2013, s.134- 135)

Bu hususta literatürde realizmin temsilcileri olarak Hobbes, Machiavelli ve John Locke'dan bahsetmek mümkündür. Bahsedilen isimler uluslararası sistemi güç,

çıkar ve güvenlik gibi kavramlar etrafında ele alarak realizmin temel varsayımlarını oluşturmuştur.[1]

İnsan doğasını kötü olarak kabul eden Hobbes'a göre insan doğasında üç temel kavga sebebi vardır: rekabet, güvensizlik, şan ve şeref. Bu unsurlardan güvensizliğin sebebinin eşitlikten doğduğunu savunur. (Hobbes, [1651] 2022, s.100- 101) Hobbes'un bu savına göre eşit durumda bulunan bireylerin güçlü bir üst otoriteye ihtiyaçları vardır. Çünkü Hobbes'a göre doğal bir düzensizlik mevcuttur ve düzensizliği uzak tutmanın tek yolu insanlar arasında şiddet ve sözden cayma hususunda caydırıcı olacak kadar güce sahip yapay bir kurum olan devleti kurmaktır. (Malcolm, 2005, s.122)

Bu bilgiler ışığında Rusya ve Ukrayna'nın SSCB dönemi ilişki dinamiklerini yorumlamak doğru olacaktır. Rusya ve Ukrayna SSCB kurulmadan önce, Hobbes'un yorumu ile, iki eşit devlet olarak karşımıza çıkmıştır. Ukrayna'nın jeopolitik konumu ve diğer devletler ile olan ilişkileri, yakınlığı gibi unsurlar Rusya açısından bir güvensizlik ortamı oluşturmuştur. Bu hususta kendisini 'ağabey', Ukrayna'yı 'küçük kardeş' olarak konumlandırmış ve aradaki eşitliği ortadan kaldırarak Hobbes'un bahsettiği o güce sahip devleti kurmuştur. Böylelikle her devlet gibi Hobbes'un kavga sebebi olabileceğini varsaydığı rekabet ve güvensizlik kavramlarını elimine etmiş, şan ve şöhretini beslemek için ise SSCB dönemi içerisinde oldukça uğraş vermiştir.

Machiavelli de bu hususta zaman zaman Hobbes'unki ile örtüşen görüşleri paylaşmıştır. Machiavelli'ye göre insan doğası gereği daima güç peşinde koşar ve her şeye sahip olma arzusu duyar ve yine doğası gereği insanın bu güç arayışı ile sahip olma arzusunun bir sonu yoktur. (Kurnaz ve Avcı, 2024, s.106) İnsanın doğasını bu şekilde tanımlayan Machiavelli'nin siyasete dair savları da bu çerçevede gelişmiştir.

Prens kitabında belirttiği üzere Machiavelli için üzerinde durulması gereken ilk husus güç ve güvenlik kavramları olmuştur. Machiavelli siyasette güç kazanmanın, bu gücü korumanın ve maksimize etmenin önemini vurgulamıştır. Machiavelli'ye göre

[1] J. Locke, siyasal düşünce tarihinde ağırlıklı olarak liberal kuramın öncülerinden biri olarak anılmakla beraber, özellikle devletin meşruiyeti, düzenin tesisi ve güvenliğin temini konularındaki vurgularıyla realist düşünceyle örtüşen birtakım çıkarımlar sunmaktadır. Bu sebeple sınırlı da olsa realizmle ilişkilendirildiği görülmektedir.

bir başkasının güç kazanmasına izin veren kendi yok oluşunu kaçınılmaz hale getirmektedir. (Kurnaz ve Avcı, 2024, s.106- 112)

Machiavelli'nin uluslararası ilişkiler hususundaki görüşleri de keza güç odaklıdır; bir devlet öncelikle kendi gücüne güvenmeli daha sonra ise faydalı ittifaklar kurmalıdır. Bu durumun yanı sıra, güçlü bir devlet kendisinden güçsüz olan komşu ülkelerin uluslararası mecrada savunucusu ve lideri şeklinde konumlanmalıdır. Aksi takdirde yabancı devletler bu rolü üstlenebilir ve devletin nispeten zayıf komşuları o yabancı devletin etrafında toplanabilir. (Kurnaz ve Avcı, 2024, s.117) Machiavelli'nin bu yorumunu SSCB'nin kurulma motivasyonu olarak değerlendirmek mümkündür; keza Rusya'nın SSCB dağıldıktan sonra izlediği "Near Abroad" politikasının da bu bakış açısından beslendiğini söylemek mümkündür. Aynı şekilde Putin'in Rus dış politikası çerçevesinde ilan ettiği Yakın Çevre Doktrini'nin içeriği ve amacı Machiavelli'nin bu yorumu ile oldukça benzerlik göstermektedir.

Günümüz literatüründe peşine takılma(bandwagoning) şeklinde adlandırılan bu kavram, Machiavelli'nin öngörüsünün aksine, Rusya – Ukrayna ilişkilerini güçlendirmemiş aksine zayıflatmıştır. Rusya izlediği bu politika ile Ukrayna'yı kendine dostane bir biçimde yaklaştıramadığı gibi sınırlarının yakınlarında istemediği Batılı devletlere adeta itmiştir.

Bu hususta realist bakış açısı ile alakalı Hans Morgenthau'nun da görüşlerine değinmekte fayda vardır. Mutlak gücün tek başına önemsiz olduğunu savunan Morgenthau'ya göre esas önemli olan bir devletin başka bir devlete kıyasla sahip olduğu göreceli güç olmuştur. Bu hususta güç dengesi kavramına da değinen Morgenthau grupların ve devletlerin kendilerini dış tehditlere karşı koruyabilmek adına güçlerini birleştirme eğiliminde olduklarını dile getirmiştir. (Tokatlı, 2022, s.127) Bu şekilde rakip gücün mevcut sisteme tamamen hakim olmasının önüne geçilmeye çalışılır ve güç dengesi sağlanmış olur. Morgenthau'nun güç dengesi hakkındaki yorumu SSCB'nin kuruluş motivasyonunu açıklamaktadır.

Morgenthau'nun bu görüşleri gerek SSCB döneminde gerek SSCB dağıldıktan sonra Rusya'nın yakın çevresini kendi etrafında toplama isteğini oldukça anlaşılır kılmıştır. Batıyı kendisine rakip gören Rusya bu sebepledir ki hem yakın çevresindeki ülkeleri kendine yakın tutmak istemiş hem de yine bu ülkelere Batının yaklaşmasını istememiştir.

Realist kuramın tarihsel gelişimini özetlemek gerekirse, realizmin düşünsel arka planı klasik siyasal felsefenin temel figürlerine kadar uzandığını söylemek mümkündür. Bu hususta Thucydides'in Pelonopez Savaşı'ndaki tarihsel anlatımı güç, çıkar ve güvenlik kavramlarının ilk sistematik ifadesi olmuştur. (Thucydides, 1972, s.370- 371) Aynı şekilde, Machiavelli'nin devlet aklına dayalı yönetim anlayışı (Machiavelli, [1532] 2025), Hobbes'un anarşik doğa durumu kavrayışı (Hobbes, [1651] 2022), Hume'un insan doğasını yozlaşmış ve tutarsız olarak yorumlaması (Hume, 2000, s.122) ve Locke'un düzene ve mülkiyete dayalı siyasal düşüncesi (Locke, [1689] 1988, s.105- 106), realizmin kuramsal öncüllerini oluşturan temel kaynaklardır. 20.yüzyıla gelindiğinde ise realizm, Hans Morgenthau'nun uluslararası siyaseti güç mücadelesi olarak açıklaması ile kuramsallaşırken (Morgenthau, 2006, s.13) E. H. Carr'ın idealizm ve realizmi karşılaştırarak incelemesi ve aralarındaki farka dikkat çekmesi uluslararası ilişkiler disiplininde realizme teorik bir zemin oluşturmuştur. (Carr, 2001, s.10)

Yukarıda yer verilen isimlerin görüşleri ele alındığı ve Rusya – Ukrayna ilişkileri göz önünde bulundurulduğu zaman Rusya'nın dış politikasında realist bir çizgide ilerlediği gözlemlenmektedir.

1.3. Yapısal Realizm: Sistem Anarşisi ve Güvenlik İkilemi

Uluslararası ilişkiler teorileri ele alındığı zaman bu teorilerin değişen dünya düzeni ile beraber değiştikleri görülmüştür. Temel uluslararası ilişkiler teorilerinin tarihin önceki zamanlarında birçok devletin ve devletlerarası ilişkilerin dinamiklerini açıklayabiliyorken değişen uluslararası düzenle beraber mevcut teoriler bazı durumları açıklamak hususunda yeterli olamamıştır. Bu teorilerden biri klasik realizmdir. Değişen dünya düzeni ile beraber klasik realizm yeni bir yorum kazanmış ve bu hali 'yapısal realizm (neorealizm)' adını almıştır.

1970'li yıllara gelindiğinde realizm uluslararası ilişkileri sadece devlet bazında değil, sistem düzeyindeki bütün aktörleri ve yapısal koşulları ele alarak yorumlamaya başlamıştır. Kenneth Waltz'un öncülüğünde geliştirilen yapısal realizm uluslararası sistemin anarşik yapısını ve devletlerin göreli güç arayışını merkeze almaktadır. (Waltz, 1990, s.37)

Bu yaklaşımı Mearsheimer daha saldırgan bir biçimde ele almaktadır. Çünkü Mearsheimer'a göre devletler birbirlerinden korkarlar ve uluslararası sistemin yapısı,

devletler sadece kendi korumayı amaçlasa bile, devletleri birbirlerine karşı agresif davranmaya zorlamaktadır. (Mearsheimer, 2001, s.2) Bu sebeple de devletler sadece kendi güvenliklerini sağlamayı hedeflemekle kalmaz hegemonik güç arayışına da yönelirler. Bu hususta Stephen Walt kurulan ittifakların amacını uluslararası sistemde yer alan bir tehdit algısı üzerinden açıklayarak literatüre katkıda bulunmuştur. (Walt, 1990, s.2) Barry Buzan ise güvenlik kavramı çerçevesinde yapısal realizmi tartışmış ve bu bağlamda Waltz, Morgenthau, Carr gibi isimlerin yorumlarını değerlendirmiştir. (Buzan ve Hansen, 2009, s.31)

Bu sebeple Sovyetler dönemi klasik realizm kapsamında yorumlanmışsa da Sovyetler sonrası Rusya – Ukrayna ilişkilerini sağlıklı bir biçimde ele alabilmek ve analiz edebilmek adına bu ilişkileri yapısal realizm kapsamında ele almak uygun olacaktır.

Kenneth Waltz yapısal realizmi şu şekilde açıklamış ve klasik realizmden farkını ortaya koymuştur: "*Yeni realizm, eskisinin aksine, uluslararası politik sistemlerin içerisindeki faktörleri dışındakilerden ayırma sorununa bir çözüm önererek başlar. Teori, entelektüel olarak ele almak için bir alanı diğerlerinden ayırır. Uluslararası politik sistemi, yapısal ve birim düzeyleri aynı anda hem farklı hem de bağlantılı olarak bir bütün olarak tasvir ederek, yapısal realizm uluslararası politikanın özerkliğini kurar ve böylece bu konuda bir teoriyi mümkün kılar. Yapısal realizm, ele alınan alanı aynı anda sınırlayan ve sistemin yapısının ve içindeki değişikliklerin etkileşim halindeki birimleri ve ürettikleri sonuçları nasıl etkilediğini görmelerini sağlayan bir sistemin yapısı kavramını geliştirir. Uluslararası yapı, devletlerin etkileşiminden ortaya çıkar ve daha sonra onları belirli eylemlerde bulunmaktan alıkoyar ve diğerlerine doğru iter.*" (Waltz, 1990, s.29)

Temel olarak klasik realizmin ve yapısal realizmin temel olarak farkları şunlardır: Klasik realizm uluslararası ilişkileri incelerken sadece etkileşim halindeki devletleri ele alırken yapısal realizm etkileşim halindeki devletleri yapısal ve birim düzeyindeki nedenleri ve sonuçları birbirinden ayırt ederek yeterince incelenebileceğini savunur. Klasik realist yaklaşım tümevarımsal, yapısal realist bakış açısı tümdengelimseldir. Klasik realizm varsayılan sebepler ile gözlemlenen sonuçlar arasındaki farkı açıklayamaz, yapısal realizm açıklayabilir. (Waltz, 1990, s.32 -34)

Bu hususta yapısal realizmin temel varsayımları şunlardır: Modern dünya anarşiktir, bu sistemdeki temel aktörler devletlerdir, birimler arasındaki kabiliyetlerin dağılımı büyük önem taşır. (Özçelik, 2018, s.2) Temel olarak klasik realizmle örtüşen savlara sahip olsa da yapısal realizm uluslararası sistemi ele alış biçimi ve klasik realizmin değinmediği konulara dikkat çekmesiyle klasik realizmden ayrılır.

Yapısal realizme göre, tıpkı klasik realizmde olduğu gibi, devlet hayatta kalabilmek için kendi kendine yetmek zorundadır. Bu hususta yapısal realizmi klasik realizmden ayıran durum, yapısal realizmin devletlerin birbirleriyle iş birliği yapmalarının önemini vurgulamasıdır. Örnek olarak yapısal realizmin ve klasik realizmin 'sıfır toplamlı oyun' kavramına olan yaklaşımlarından bahsetmek mümkündür. Yapısal realizm uluslararası ilişkileri ele alırken 'sıfır toplamlı oyun' çerçevesinde bir yorum geliştirmez çünkü yapısal realizme göre kişisel çıkarlar göz önünde bulundurularak da devletler karşılıklı olarak faydalı anlaşmalar yapabilir. (Dennis, 2024, s.44- 45)

Bu hususta Rusya – Ukrayna ilişkilerindeki doğalgaz unsuruna vurgu yapmak doğru olacaktır. Ukrayna doğalgazı Rusya'dan temin ederek hem kendi ülkesi içerisindeki ihtiyacı karşılarken jeopolitik konumu itibari ile de bu gazın Avrupa ülkelerine temin edilmesini sağlar. Böylelikle Rusya ve Ukrayna kendi çıkarlarını gözeterek ve koruyarak çift taraflı fayda sağlayan ekonomik anlaşmalar yapmış olur.

Aynı zamanda Waltz uluslararası ilişkilerde en önemli aktörlerin devletler olduğunu savunurken, devlet dışı aktörler ile ulus ötesi faaliyetlerin de sistemdeki önemini vurgular. (Spindler, 2013, s.128) Avrupa Birliği ve NATO'nun Sovyetler sonrası Rusya – Ukrayna ilişkilerindeki rolleri ve Rusya- Ukrayna ilişkilerine olan etkileri, Waltz'un işaret ettiği bu durumun haklılığını kanıtlar niteliktedir.

Yapısal realizmin temel varsayımlarından bir diğeri ise güvenlik ikilemi kavramıdır. Rusya ve Ukrayna ilişkilerinde sıklıkla karşılaşılan güvenlik ikilemi kavramı sıklıkla çatışmaya sebep olmuştur. Jervis'in belirttiği üzere, bir devletin kendi güvenliğini arttırma girişimi diğer devletlerde güvensizlik hissi oluşturabilmektedir. (Jervis, 1978, s. 169) Bu çerçevede Ukrayna'nın NATO üyeliğine dair attığı her adım Rusya açısından bir güvenlik ikilemi olarak addedilmiş ve Rusya'nın çevrelenme endişelerini pekiştirmiştir.

Waltz'un klasik realizm hususunda eleştirdiği kavramlardan bir diğeri ise insan doğası olmuştur. Waltz'a göre uluslararası çatışmayı incelemek için çatışmaya

uluslararası politikanın sistemik seviyesinde bakılması gerekmektedir. Çatışmanın nedenleri insan davranışlarında bulunamaz. (Spindler, 2013, s.126)

Özet olarak Waltz, uluslararası sistemin içerisindeki yapıların ayrı ayrı tanımlanması ile anlaşabileceğini ileri sürmüştür. Aynı zamanda klasik realizmin eksiklikleri olduğunu söyleyerek bir eleştiride bulunmuş ve uluslararası sistem değerlendirilirken ekonomi faktörünün de göz ardı edilemeyeceğini savunmuştur. (Uluslararası İlişkiler Çalışmaları Derneği, 2011)

Waltz'un uluslararası ilişkilerde ekonomi faktörünün önemi hususundaki görüşleri Edward Hallett Carr'ın görüşleriyle örtüşmüştür. Carr'a göre: "Ekonomi bilimi belirli bir siyasal düzeni varsayar ve politikadan ayrı olarak incelenemez." (Düzgün, 2020, s.261)

Carr, bu hususta rakip olan bir devletin ekonomisine zarar vermenin orduları yenmek kadar önemli olduğunun da altını çizmiştir çünkü ekonomi ne kadar gelişmişse karşılayabileceği ulusal savunma da o kadar gelişmiş olur. (Düzgün, 2020, s.261) Rusya – Ukrayna ilişkilerinde de ilişkilerin düzenlenmesi açısından ekonomiye sıkça başvurulmuştur. Bu hususta Rusya ve Ukrayna ilişkilerinde ekonomik faktör iş birlikleri gibi ilişkileri pekiştirebilecek bir araç olarak kullanılırken zaman zaman bu faktör iki taraf için de çatışma dinamiklerini besleyen bir ültimatom aracı olarak kullanılmıştır.

1.4. Realist Paradigmada Çatışma Dinamikleri

Çatışma çalışmalarında, çatışmanın ne olduğu, nasıl şekillendiği ve çözümlenebileceğine dair çeşitli kuramsal çerçeveler geliştirilmiştir. Johan Galtung, Christopher Mitchell ve Peter Wallensteen bu alanda literatüre önemli katkı yapmış isimlerdir. Bu üç kuramcı, farklı ifadeler kullanarak ve farklı nüanslara vurgu yapmakla beraber, çatışmanın özünü 'taraflar arasındaki temel uyumsuzluk' olarak tanımlamaktadırlar.

Johan Galtung'a göre çatışmaların kendilerine ait bir döngüsü vardır. İlk önce ortaya çıkar, doruk noktasına ulaşır, zamanla azalarak kaybolur ve sıklıkla yeniden ortaya çıkar. Çatışma kavramının var olmasının ve böyle bir döngüye sahip olmasının sebebi bireylerin, ulusların ve devletlerin çıkara dayalı bir hedeflerinin olmasıdır. (Galtung, 2000, s.1) Hedeflerin birbirleri ile bağdaşmaması ve birbirlerini dışlaması mümkündür, aynı bölgeyi isteyen iki devlet gibi. Bir çıkar amacı güden tarafların

hedefleri birbirleriyle uyuşmadığı zaman bir çelişki doğar ve istenilen amaç gerçekleştirilemezse bu durum hayal kırıklığına neden olur. Tecrübe edilen hayal kırıklığı tarafları öfkeye, şiddete veya rasyonel olmayan başka tutumlara itebilir. (Galtung, 2000, s.1)

Böylece taraflar arasında güvensizlik artar ve olası bir saldırı tehdidine karşı savunmacı tutum artış gösterir. Bu tutum mevcut duruma yeni sorunlar ekleyerek durumu başladığı noktadan çok daha farklı boyutlara taşıyabilir. (Demir, 2017, s.4)

Galtung, çatışma kavramını 'üçgen model' ile açıklamaktadır. (Galtung, 1996) Üçgen modele göre, çatışmanın temelinde bir çelişki (hedeflerde/ isteklerde uyuşmazlık) bulunur; bu çelişki tarafların tutumları (algılar, önyargılar) ve davranışları (şiddet, düşmanlık) ile etkileşim içindedir. Galtung'un ABC üçgeni "Çatışma = Tutum (Attitude) + Davranış (Behavior) + Çelişki (Contradiction)" şeklinde formüle edilmektedir. (Caris, 2016; Bösch, 2017) Bir çatışmanın tam olarak var olabilmesi için bu üç unsurun da bulunması gerekir fakat unsurlardan herhangi biri önce başlayabilir. Örnek olarak, çelişki düşmanca tutumlara yol açarken düşmanlık duyguları da zamanla bir çelişkinin doğmasına neden olabilir. (Caris, 2016)

Galtung'un çatışma yorumu ile Rusya – Ukrayna ilişkileri ele alındığı zaman birçok çatışma dinamiğinin bahsedilen çatışma döngüsü sürecini takip ederek bir tekerrüre girdiğinden bahsetmek mümkündür. İki ayrı devlet olarak yaşadıkları gerek ekonomik gerek jeopolitik çıkar çatışmalarının boyutlarının zaman içerisinde arttığı gözlemlenmiştir. Örnek olarak, Kruşçev döneminde Ukrayna'ya hediye edilen Kırım'ın zaman içerisinde değişen bölgesel güvenlik algısı ile git gide büyümesinden ve savaş halini almış bir çatışmanın temelini oluşturmasında bahsedilebilir.

Galtung'un üçgeni açısından ise Rusya – Ukrayna ilişkilerindeki çatışmanın temel çelişkisi Ukrayna ve Rusya'nın hedeflerinin bağdaşmamasıdır. Davranışlar düzeyinde ise 2014'ten günümüze kadar süregelen savaş hali ve ekonomik yaptırımlar gibi durumlar bu çatışmanın dışavurumlarıdır.

Christopher R. Mitchell'a göre de çatışma yapısı üç bölümden oluşmaktadır: tutumlar, davranışlar ve aktörler arasında çatışma oluşturan ve etkileşime giren durumlar. Bu hususta rekabetçi unsur, ihtiyaçların karşılanmaması (güvenlik gibi) ve sistemik eşitsizlikler çatışmaya neden olmaktadır. Çatışmalar sadece aktör davranışlarıyla açıklanamaz. Çatışmayı açıklayabilmek için durum özelindeki yapılar,

kurumlar ve kaynak dağılımı da önem taşımaktadır. Çatışmalar dinamiktir, yoğunluk seviyesi değişiklik göstermektedir. (Swanström ve Weissmann, 2005, s.8- 9)

Mitchell'ın çatışma tanımı, iki veya daha fazla tarafın algılanan uyuşmaz hedeflere sahip olduğu herhangi bir durumdur ve tarafların hedeflerinin veya çıkarlarının birbirlerine zıt olduğunu kabul etmelerinden ibarettir.

Bu açıdan önemli olan tarafların bu uyumsuzluğu fark etmesidir çünkü bazı durumlarda taraflar bu durumun bilincinde olmayabilir (gizil çatışma aşaması). Mitchell aynı zamanda çatışmaların bir süreç olduğunu, düşük düzeyde başlayan bir uyumsuzluğun yanlış iletişim ve güvensizlik gibi nedenlerle şiddetlenebileceğini belirtmektedir. (Claretian Missionaries, n.d.)

Çatışma çözümünü ihtiyaçların, ilişkilerin ve yapısal sorunların bütüncül olarak ele alındığı bir süreç olarak kabul eden Mitchell'a göre çatışma belirli koşulların bir sonucudur ve kaçınılmaz değildir. Temel ihtiyaçlara odaklanarak ve taraflar arasındaki güvensizliği ortadan kaldırarak çatışmayı çözüme kavuşturmak mümkündür. (Swanström ve Weissmann, 2005, s.8)

Christopher Mitchell'ın tanımı itibari ile Rusya ve Ukrayna ilişkileri net bir çatışma durumudur çünkü iki tarafın da hedefleri birbirini dışlamaktadır. Örneğin, Ukrayna bir NATO üyesi olmayı hedeflerken Rusya kendi sınırları yakınında NATO varlığını istememektedir. Mitchell'ın çatışma kavramında odaklandığı 'karşılanması gereken temel ihtiyaç' (güvenlik) vurgusu Rusya – Ukrayna ilişkilerinde, bilhassa mevcut durum için, belirleyici olmuştur. Bölgede olası bir NATO genişlemesi ihtimali Rusya için bir güvenlik ikilemi oluşturmuş ve bahsedilen 'temel ihtiyaç' mevcut süreçte karşılanamamıştır. Rusya ve Ukrayna bu uyumsuzluğun farkındadır, bir uzlaşı bulunamadığı takdirde çatışma durumunun devam etmesi beklenmektedir.

Peter Wallensteen ise çatışmayı tanımlarken bir eylem, bir anlaşmazlık ve taraflardan oluşan üç öğeli bir anlatımı benimser. Wallensteen'in tanımına göre, çatışma en az iki aktörün mevcut kısıtlı kaynakları sahiplenmek için mücadeleye girdiği toplumsal bir durumdur. Tanımın içerisinde geçen 'mücadele' kavramı ise tarafların hedeflerine ulaşabilmek için kullandıkları yöntemleri kapsamaktadır. (Demir, 2017, s.5)

Wallensteen aynı zamanda çatışma araçlarını iki grupta incelemektedir: Negatif – baskıcı araçlar ve barışçıl araçlar. Bu hususta ekonomik yaptırımlar, savaş ve silahlı çatışma gibi çatışma araçlarını negatif ve baskıcı araçlar adı altında değerlendirirken; müzakere, arabuluculuk ve uzlaştırma faaliyetlerini ise barışçıl araçlar adı altında ele almaktadır. (Wallensteen, 2019, s.6)

Wallensteen'in yorumları çerçevesinde çatışma konularına bakıldığı zaman bir kaynak ve güç mücadelesinden bahsetmek mümkündür. Bu hususta kıt kaynak olarak jeopolitik alandan bahsetmek mümkündür. Rusya ve Ukrayna arasındaki çatışmanın bir boyutunu jeopolitik nedenler oluşturmaktadır.

Ele alınan üç kuramsal yaklaşım Rusya – Ukrayna arasındaki çatışmanın çok boyutlu analiz edilmesine olanak sağlamaktadır. Aşağıdaki tablo Galtung, Mitchell ve Wallensteen'in çatışma yaklaşımlarını karşılaştırmalı bir biçimde göstermekte ve bahsedilen kuramların çatışma analizine nasıl bir kavramsal katkı sağladığını özetlemektedir.

Tablo 1. Galtung, Mitchell ve Wallensteen'in Kuramsal Çatışma Yaklaşımlarının Karşılaştırmalı Özeti

Kuramcı	Tanımın Odak Noktası	Çatışma Boyutları	Uygulama Biçimi (Rusya – Ukrayna)	Öne Çıkan Unsur
J. Galtung	Çatışma= Çelişki + Tutum + Davranış	Çelişki, Algı, Şiddet	Egemenlik – iktidar uyuşmazlığı	Asimetrik ilişkiler
C. Mitchell	Uyuşmayan hedefler	Hedef, İletişim, Algı	Karşılıklı dış politika hedeflerinin uyuşmazlığı	Sürece odak
P. Wallensteen	Kıt kaynaklar üzerindeki rekabet	Kaynak, Aktör, Davranış	Sınırlar, güvenlik, jeopolitik alanın kontrolü	Değer ve kaynak mücadelesi

Yukarıda bahsedilen üç kuram çatışmayı farklı düzlemlerde tanımlayarak Rusya – Ukrayna ilişkilerindeki uyuşmazlıkların çok boyutlu doğasını açıklamaktadır. Galtung'un algı vurgusu, Mitchell'ın farklı hedefler yaklaşımı ve Wallensteen'in konuyu kaynak temelli ele alışı bir araya getirildiğinde çatışmanın neden bu kadar kalıcı ve derin olduğu anlaşılmaktadır. Bu kuramsal arka plan, ilerleyen bölümlerde analiz edilecek klasik ve yapısal realizm yaklaşımlarıyla daha somut bir biçimde desteklenecektir.

Bu kuramsal çerçeveler çatışma olgusunu anlamak için çok boyutlu açıklamalar sunsa da Rusya – Ukrayna özelinde daha somut ve tematik analizler için ek bir sentez gereklidir. Aşağıda yer alan tablo, Rusya – Ukrayna ilişkilerindeki çatışma dinamiklerini kavramsal, kuramsal ve tarihsel bağlamlarıyla birlikte derleyerek her bir çatışmanın hangi döneme ve gelişmeye karşılık geldiğini sistematik biçimde ortaya koymaktadır. Bu tablo ile beraber kuramsal yaklaşımlar ile yaşanan olaylar arasında bir bağ kurularak analiz güçlendirilmektedir. Böylelikle gerek sistem düzeyli yapıların gerek birim düzeyli aktörlerin çatışma üzerindeki etkisini birlikte analiz edebilme imkanını sağlamaktadır. Bu çerçeve, tez kapsamında analiz edilecek klasik ve yapısal realizm için teorik bir zemin oluşturmaktadır.

Tablo 2. Rusya – Ukrayna İlişkilerinde Temel Çatışma Dinamikleri: Kavramsal ve Kuramsal Bir Değerlendirme

Çatışma Dinamiği	Kavramsal Tanım	Kuramsal Temellendirme	Dönemsel Bağlam/ Örnek Olaylar
Güç Mücadelesi ve Etki Alanı Rekabeti	Büyük güçlerin çevresel kontrolü güvenlik aracı olarak görmesi; nüfuz alanlarını koruma veya genişletme isteği	Yapısal realizm (Waltz); Klasik realizm (Morgenthau)	NATO genişlemesi, 2014 Kırım'ın İlhakı
Tarihsel Hafıza	Geçmişteki olayların dış politikaya yön vermesi; tarihsel kimlik üzerinden güvenlik yönetimi	Klasik realizm: Tarihsel deneyimlerin liderlerin tehdit algısını biçimlendirmesi	Holodomor'un Ukrayna Parlamentosu tarafından soykırım olarak ilan edilmesi (2006)

Güvenlik İkilemi	Bir tarafın güvenlik önlemlerinin karşı tarafça tehdit olarak algılanması ile karşılıklı güvensizliğin doğması	Yapısal realizm: Güvenlik arayışı çatışmayı tetikler	Rusya – Ukrayna Savaşı (2022)
Kimlik ve Egemenlik Çatışması	Tarihsel – kültürel söylemlerin çatışmaya neden olması	Klasik ve yapısal realizm: Egemenlik ve kimlik iç içedir	Putin'in 2021 makalesi, Ukrayna Dil Yasası (2019)
Liderlik Refleksleri	Liderlerin tehdit algısı ve stratejik okumasının dış politika kararlarında belirleyici olması	Klasik Realizm: Liderin doğası belirleyicidir; Yapısal realizm: Sistem baskıları vardır	Stalin'in kolektivizasyon politikaları; Putin'in güvenlik talepleri

İKİNCİ BÖLÜM

TARİHSEL ARKA PLAN: SSCB ÖNCESİ VE DÖNEMİ

2.1. Çarlık Rusya'dan Sovyetlere: Ukrayna'nın Siyasal Konumlanışı

Rusya, var oluşunun başından beri birçok etnik kökeni bünyesinde barındıran bir ülke olmuştur. Ülke kapsamının yanı sıra, "Rus" ırkı da kendi içerisinde farklı türden etnik kökenlere sahip halkların yıllar önce birbirleriyle paylaştıkları değerler ve yaşadıkları hadiselerle bugünkü şeklini almıştır. "Rus" ırkı ile aynı 'Slav' kökenlerini paylaşan bugünkü Ukraynalılar da bu hususta şekil almıştır. (Gulland, 2023, s.57 – 67) Her ne kadar aynı soydan geliyor olsalar da tarih boyunca Rusya ve Ukrayna ilişkilerinde, bilhassa diplomatik ikili ilişkiler perspektifinde, Rusya her zaman bir büyük güç olarak Ukrayna'nın karşısında yer almıştır. Tarih boyunca Rusya ve Ukrayna'nın karşılıklı izledikleri politikalar, iki ülke arasındaki süreçleri zorlaştırmıştır.

Rus ile Ukraynalıların diplomatik ilişkileri resmi olarak 17. yüzyıldan itibaren bir çatışma ile başlamış ve günümüze kadar aynı kapsam içerisinde kendisini devam ettirmiştir. (National Geographic, 2023) 1667 yılında Moskova Knezliği, Kiev Rus Devleti topraklarını işgal etmiş ve Andrusovo Barışı ile Ukrayna topraklarını Polonya ile paylaşmıştır. İlerleyen süreçte bahsedilen Ukrayna toprakları Polonya ve Rusya arasında iki kere daha paylaşılmış ve Rusya, Ukrayna toprakları üzerindeki hakimiyetini güçlendirmiştir. (Türkiye Bilimler Akademisi, 2022) Bu bilgi ışığında Rusya'nın günümüzde benimsemiş olduğu, bölgede merkezileşmeye yönelik devlet geleneğinin temellerinin önceden atıldığını söylemek mümkündür.

Tarihin önceki dönemlerinde olduğu gibi, I. Dünya Savaşı'nın hemen öncesinde de Rusya ve Ukrayna ilişkilerinin sağlıklı bir çerçeveye oturtulabilmesi mümkün olmamıştır. Uluslararası çapta değişmekte olan siyasal, milli ve ekonomik dengelerle beraber I. Dünya Savaşı'na giden süreç ile Çarlık Rusya'nın benimsediği politikalar da Rusya – Ukrayna ilişkilerinin zedelenmesine neden olan faktörlerden bir diğerini oluşturmuştur. Bu hususta iki ülke arasında yaşanan çatışmalar ve fikir ayrılıkları hususunda, tıpkı yakın geçmişte olduğu gibi, Kırım mevzusunun da büyük bir anlaşmazlığa sebebiyet verdiği gözlemlenmiştir. (Puri, 2022, s.31)

Bu süreçte Ukrayna'da milliyetçi dürtülerin ayyuka çıkmasıyla Ukrayna, Rusya'nın politikalarından rahatsız olduğunu çeşitli biçimlerde dile getirmiştir. Bu hususta Ukrayna, sadece Rusya ve Ukrayna arasındaki meselelere değil, Rusya'nın diğer ülkelere karşı izlediği politikalara da tepki göstermiştir. Bu tepkilerinden birine örnek olarak 1830 – 1831 yıllarında vuku bulan 'Kasım Ayaklanması'ndan' bahsetmek mümkündür. Polonya kendi toprakları içerisindeki Rus yönetimini durdurmak için ayaklanmış ve bu ayaklanmaya Ukrayna halkı da müdahil olmuştur. (Internet Encyclopedia of Ukraine, 1993) Ayaklanma Rusya tarafından bastırılmışsa da bu olay, genel olarak Ukraynalıların Rusya'ya bakış açısını anlamlandırabilmek adına oldukça faydalı olmuştur.

19.yüzyılın ikinci yarısına gelindiğinde Avrupa'da yaşanan değişimler, Çarlık Rusya'yı endişelendirmeye başlamıştır. Avrupa içerisinde yaşayan farklı milletler, azınlıklar hak talep etmeye başlamış, yaşadıkları ülkelerden bağımsız kendi kökenlerine has devletler kurma taleplerinde bulunmuşlardır. Rusya, Ukrayna'nın da benzer bir davranış sergilemesinin önüne geçebilmek adına kendi toprakları içerisinde Ukrayna dilinde eğitim verilmesini yasaklamış ve Ukrayna dilindeki bütün yayımları durdurarak bu tehdidin önüne geçmeye çalışmıştır. Çünkü Rusya'nın o dönemki savına göre, hiçbir şey insanları konuşma ve yazma farklılıkları kadar bölememiştir. (Lieven, 2016, s.54) Bu durum iki ülke arasındaki çatışma sebeplerine dil unsurunu eklemiştir.

20. yüzyılın başlarında, takvimler 1905 yılını gösterirken, vuku bulan ve on gün süren Moskova Ayaklanması ile dengeler az da olsa değişim göstermiştir. İşçilerin katıldığı, Marksizm ve sosyalizmi destekleyen, monarşiye baş kaldıran bu ayaklanma her ne kadar Çar II. Nikolay'ın müdahalesi ile amacına ulaşamasa da Ukraynalılar için kendi kültürlerini yaşayabilmeleri adına minik bir aralık oluşturmuştur. (Acar, 2008, s.85)

Bu süreçte Ukrayna'nın bağımsızlığını kazanması hususundaki çabası ile öne çıkan en önemli isimlerden biri Ukraynalı tarihçi Mykhailo Hruşevski olmuştur. Bu hususta ki çalışmalarının akabinde, Hruşevski 1906 yılında İlk Rus Duma'sı içerisinde yer alan Ukraynalı milletvekillerine katılmıştır. (Plokhy, 2008, s.389) Ukrayna halkının bir lider olarak kabul ettiği Hruşevski'nin milletvekili olmasıyla beraber Ukrayna Rusya'ya karşı nispeten daha cüretkar adımlar atabilme cesaretini bulmuştur.

Ukrayna halkı, Hruşevski önderliğinde daha farklı beklentiler içine girmiştir. Bu beklentilerden biri olarak Rus sınırları içerisinde, Ukraynalıların yaşadığı bölgeler için özerklik talebi ileri sürülmüş ve Galiçya'da bir 'Ukrayna Piyemontesi' kurulmak istenmiştir. Hruşevski, Ukraynalıların onları başka bir milliyete tabi bırakacak bölgesel özerkliğe değil, kendilerine verilmesini talep ettikleri özerk bölgede hakimiyetlerini garanti altına alabilecekleri ulusal – bölgesel özerkliğe ihtiyaç duyduklarını dile getirmiştir; (Plokhy, 2014, s. 82- 85) ki bu söylem Rusların, Ukrayna topraklarından çıkmalarının istendiğinin üstü kapalı bir dile getirilişidir. Bu hususta Rusya ve Ukrayna'nın sınırlar konusunda çatıştığını söylemek mümkündür.

Önceki süreçlere bakıldığında Hruşevski'nin, Ukrayna'ya dair isteklerini bu kadar güçlü bir biçimde dile getirebiliyor olmasının sebebi Rusya'nın 1905 Devrimi sebebi ile odağını mevcut iç karışıklıklara çevirmesi olmuştur. (Plokhy, 2003, s.394) Bu hususta, Hruşevski'nin Ukraynalıların isteği doğrultusunda bir genelleme yaptığı görülmüştür. Bu genelleme hakkında o dönemki Ukrayna halkının tamamının isteklerini tam olarak yansıttığını söylemek pek mümkün değildir. Çünkü günümüzde ve yakın geçmişte de bir benzerine şahitlik edildiği gibi o dönemde de Ukrayna halkı Batıya mı yoksa Doğuya mı yakın durması gerektiği konusunda kesin kararını verememiş ve bir ikilem içerisinde kalmıştır.

Ukraynalıların var olma çabaları devam ederken eş zamanlı olarak Rus milliyetçiliği de güç kazanmaya başlamış, 1905 Devrimi'nden sonra halk daha aktif ve kalabalık bir biçimde siyasete katılım sağlamıştır. Bu durum ile beraber Rus milliyetçiliği politik bir hareket halini almıştır. (Internet Encyclopedia of Ukraine, 1988) Gün geçtikçe güç kazanan Rus milliyetçileri, var olan tartışmaları daha da körüklemiştir. Ukraynalılar arasında, Rusya'dan ayrı özerk bir Ukrayna hükmü altında yer almak isteyenler ve 'Küçük Rus milliyetçileri' adı ile Rus himayesi altında yaşamayı tercih eden iki uç görüş ortaya çıkmıştır. (Miller, 2022, s.103) Bu gelişmeler neticesinde devlet seviyesindeki ilişkilerdeki dengesizliğin ve çatışma dinamiklerinin, halkların kendi aralarındaki ilişkilerini de oldukça etkilediği görülmektedir. Ukraynalıların yaşadıkları bu fikir ayrılığına mevcut Rusya – Ukrayna savaşında da rastlanıldığını söylemek mümkündür.

Bu süreç içerisinde, Çarlık Rusya içerisinde gün geçtikçe artış gösteren Ukraynalılara ait milliyetçilik ve devrim söylemleri Çar II. Nikolay'ı rahatsız etmiş ve bu durum kendisini bir dizi önlemler almaya itmiştir. (Strakhovsky, 1959, s.348) Bu

hususta İçişleri Bakanlığı'nca hazırlanan ve Pyotr Stolıpin tarafından 20 Ocak 1910 tarihinde imzalanan 2 Numaralı Genelge yayımlanmıştır. Bu genelgeye göre Rusya içerisinde yer alan yabancı topluluklar münhasıran milliyetçi görüşe dair bir kimliğe sahipse dağıtılması ya da kayıtlarının reddedilmesinde karar kılınmış ve yasal kamusal alana girmelerine izin verilmemiştir. (Kotenko, 2024, s.175) Rusya'nın bu adımı Hobbes'un şu sözü ile örtüşmektedir: "Uyrukların en büyük özgürlüğü, yasanın sessizliğine dayanır." (Hobbes, [1651] 2022, s.170)

Bu genelgede Rus olmayan milliyetlere sahip bireylere ithafen 'yabancı' (inorodçeskii) kelimesi kullanılmış ve yıllarca 'Küçük Rus' olarak nitelendirilen Ukraynalılar bir anda 'yabancı' olarak kategorize edilmişlerdir. Bu husus ile alakalı, Ukrayna milliyetçilik hareketinin önde gelen isimlerinden, Hruşevski yayımlanan bu genelge sayesinde Pyotr Stolıpin'in, Ukraynalıların Rus olmadığını itiraf ederek tarihteki en karmaşık yarayı tedavi ettiğini ve bu sebeple kendisinin 'Ukraynalı bir aziz' olarak anılacağını dile getirmiştir. (Kotenko, 2024, s. 183- 184) İlerleyen süreçlerde görülecektir ki Hruşevski'nin bahsettiği bu 'yara' günümüzde hala daha tedavi edilememiş ve ikili ilişkilerdeki çatışma dinamiklerinin kültürel boyutunu beslemiştir.

I. Dünya Savaşı'na giden süreç içerisinde Rusya'daki Rus – Ukraynalı çekişmesi devam etmiştir. 1914 yılına gelindiğinde, Ukraynalı milliyetçi hareketlerin Rusya'nın birliğine karşı büyük ve gerçek bir tehlike olduğu Duma'da dile getirilmiştir. (Miller, 2022, s.103) Bu hususta tarih boyunca devlet merkezli politikalar izleyen Rusya'nın bu eksenden uzaklaştığı görülmüştür. Çünkü Thomas Hobbes'a göre, devletin yıkılmasına neden olan en büyük etkenlerden üç tanesini Rusya esasen, 'Duma'nın' varlığı ile gerçekleştirmiştir. Hobbes'un ileri sürdüğü bu etkenler egemen gücün bölünmesi, devlette birden fazla egemen olduğu görüşü ve egemen güce itiraz etme özgürlüğüdür. (Hobbes, [1651] 2022, s.243- 248) Çarlık Rusya, yıllar boyunca devletin birliğini korumak ve bu birliğin dağılmasını önlemek adına sadece devlet çıkarlarını göz önünde bulunduran ve tamamen devlet bekasına odaklanan kararlar vermişse de Romanov Hanedanlığı hükmünün son zamanlarında Rusya, bu eksenden uzaklaşarak eski gücünü kaybetmiştir.

Bu dönemin günümüz Rusya – Ukrayna ilişkilerine olan etkilerine bakıldığında mevcut tartışma dinamiklerinin bu dönemde temellerinin atıldığını söylemek mümkündür. Bu dönem içerisinde dil, kültür ve sınırlara dair meselelerde taraflar uzlaşamamış bu çatışmalar gitgide büyümüştür.

Temmuz 1914 tarihinde ise I. Dünya Savaşı başlamış; Ağustos ayına gelindiğinde sırasıyla önce Almanya, daha sonra Avusturya – Macaristan Rusya'ya savaş ilan etmiştir. (Uzefovich, 1941, s.324) Avusturya ve Rusya'nın farklı cephelerde yer alıyor olması ile, kendi içlerinde 'Doğu mu yoksa Batı mı' kararını veremeyen, Ukraynalılar bir kere daha kendi içlerinde bölünmüş ve savaşta karşı karşıya gelmiştir. (Berktay, 2023)

Rus kuvvetleri 1914 Eylül tarihine gelindiğinde Galiçya'ya girmiş ve birkaç aylığına da olsa bu bölgeyi zapt etmiştir. (Lieven, 2016, s.305) Rus askerleri Galiçya'nın hemen ardından Lviv'e girmiş ve bölgede hızlı bir biçimde 'Ruslaştırma' politikaları faaliyete geçirilmiştir. Lviv'i Rus topraklarına kazandırmak isteyen Romanov Hanedanlığı bölgede Ukrayna dilinde konuşulmasını yasaklamış ve Yunan Katolik kilisesine yasak getirerek halkı Ortodoks yapmaya çalışmıştır. Lviv'de bulunan ve Rus destekçisi olan bir kesim Rusya'nın 8 ay boyunca izlediği politikalar neticesinde, Rusya'dan oldukça uzaklaşmıştır. (Berktay, 2023, s.149) Bu hususta din, dil ve kültür olgusu ikili ilişkilerde yeniden bir çatışma oluşturmuştur.

Rus işgali altındaki Lviv içerisinde halk aynı zamanda kolera tehdidi, yağma, hırsızlık ve kıtlık gibi sorunlarla yüz yüze gelmiştir. (Lviv Interactive, 2023) 8 ay Rus işgali altında kalan Lviv, 1915 yazında Avusturya tarafından geri alınmıştır. (Encyclopedia of Ukraine, 1993) Rus işgali altında yaşadıkları olaylar neticesinde Rusya, öncesinde kısıtlı bile olsa Lviv'de yaşayan, destekçilerini kaybetmiştir. (Berktay, 2023, s.149) Rusya, bu örnekte sert güç kullanmasına rağmen Lviv içerisinde hakimiyet kuramamış ve Ukraynalı halkın desteğini kaybetmiştir.

Bu süreçte son günlerini yaşayan Çarlık Rusya'da yönetim, II. Nikolay'ın Mart 1917 tarihinde tahttan feragat etmesi üzerine, kurulan geçici hükümete geçmiştir. Akabinde Ukraynalılar mevcut isteklerini hızlı bir biçimde Rusya'daki geçici hükümete iletmiş ve Ukrayna Merkez Rada'sı, Rusya Geçici Hükümeti'nden tam özerklik talep ettiği ilk manifestosunu yayımlamıştır. Aynı yıl içerisinde Kasım ayına kadar üçüncü manifestolarını da yayımlamış olan Ukraynalılar bu manifestoyla

Ukrayna Ulusal Cumhuriyeti'ni ilan etmiştir. Bu durum yeni Rus komünist rejimi tarafından kabul edilemez bulunmuştur. Planları kabul görmeyen Ukrayna Rusya'ya karşı bir direniş göstererek, 22 Ocak 1918 tarihinde tamamen bağımsız olan Ukrayna Ulusal Cumhuriyeti'ni kurmuştur. (Granovsky, 1940, s.31) Bu hususta, Ukrayna Rusya'dan bağımsızlığını kazanabilmişse de bu bağımsızlık süreci oldukça kısa sürmüştür.

I. Dünya Savaşı devam ederken birçok güçlü ve köklü devletin yıkıldığı görülmüştür ve bu devletlerden biri de Çarlık Rusya olmuştur. 1917 yılında Çarlık Rusya'da yaşanmış Bolşevik İhtilali ile Rusya kendi içerisinde yıllarca hüküm sürmüş bir hanedanlığın ardından ülke içerisinde bir denge kurmaya çalışırken Ukrayna da bu süreçten oldukça etkilenmiştir.

25 Ekim 1917'de vuku bulan Bolşevik İhtilali ile Rusya'daki geçici hükümet yıkılmıştır. Yerine Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği kurulmuş ve Vladimir Lenin ülkenin başına geçmiştir. (History, 2024) Lenin başa geçtikten sonra Rusya, bilhassa Ukrayna olmak üzere, birçok ülkeye karşı izlediği politikaları değiştirmiştir. Bu hususta attığı ilk adımlardan biri Ukrayna'yı Rusya'ya eşit olarak tanıması ve Ukrayna'yı 'Büyük Rusya'nın mağduru' olarak atfetmesi olmuştur. Lenin bu adımıyla Rus hükümetlerinin yıllardır hedeflediği "tamamı ile Ruslardan oluşan millet" motivasyonunu bir kenara bırakmıştır. (Szporluk, 2006, s.613) Bu hususta günümüzde hala daha Lenin'e dair, kendisinin 'modern Ukrayna'nın yaratıcısı' olduğuna dair tartışmalar sürmektedir. (Ukrainian Research Institute Harvard University, 2022) Lenin, Ukrayna'ya karşı izlediği politikalarda realizmden uzak durmuştur.

Ocak 1918 tarihine gelindiğinde Ukrayna bağımsızlığını ilan etmiş ve akabinde Ukrayna milliyetçi hareketlerinin öncüsü Mykhailo Hruşevski, Ukrayna devlet başkanı olmuştur. (Plokhy, 2008, s.388) Ukrayna bağımsızlığını ilan ettikten sonra Rada Hükümeti, Bolşevik muhalifler ve devrim karşıtlarından oluşan halk karşısında kendi hükmünü kolay bir biçimde kabul ettirememiştir; öte yandan bu süreç içerisinde Ukrayna'da bulunan Rus birlikleri bölgeyi terk etmemiştir. (History, 2009) Bu hususta, 3 Mart 1918 tarihinde imzalanan Brest Litovsk Antlaşması'nın 3.ve 6. maddelerine dayanılarak Rusya'nın Ukrayna'dan askeri birliklerini çekmesi sağlanmıştır. (Soviet History, 2024)

Rusya'nın Ukrayna ile alakalı bazı hususlarda diretmemesinin ilk sebebi Lenin'in, önceki Rus liderlerine nazaran, siyasi hususlarda daha ılımlı politikalar yürütüyor olmasıdır; bir diğer sebebi ise Rusya'nın Bolşevik İhtilali ile, Ukrayna'yı da etkileyen, bir iç savaş gerçeğiyle yüzleşmesi olmuştur.

Her ne kadar iç işleri bir dengeye oturamasa da yeni kurulmuş olan Ukrayna Halk Cumhuriyeti, Rusya'dan nispeten uzaklaşabilmiştir. 1919 yılına gelindiğinde Ukrayna'da, Ukrayna'nın her iki tarafını temsil eden Lviv ve Kiev şehirlerini birleştirmek üzere 'Bir Birleşme Yasası' kabul edilmiştir. Ukrayna'nın attığı bu adımla beraber Ukrayna devletinin resmi arması olan üç dişli mızrak, Grivna para birimi ve mavi – sarı bayrak gibi ulusal semboller kabul edilmiştir. (Puri, 2022, s.32) Yaşanan bu gelişmeler Ukrayna devletinin egemenliğini ve özerkliğini pekiştirmesi adına güçlü adımlar gibi yorumlansa da Ukrayna, Rusya karşısında, bu nihai amacını gerçekleştirememiş; bir devlet olarak Rusya'dan bağımsız bir biçimde var olmayı denediği günler oldukça kısıtlı kalmıştır. Takip eden süreçte Rusya'daki Bolşevik İhtilali ile Ukrayna da bu iç savaşa sürüklenmiştir.

Kendilerini 'Kızıl Ordu' olarak adlandıran Bolşevikler ve kendilerini 'Beyaz Ordu' olarak atfeden muhalifler Rusya İç Savaşı süresince birbirleriyle savaşmıştır. (History, 2024) Beyaz Ordu'nun faaliyetleri Rusya içerisinde kalsa da Kızıl Ordu harekatlarında Ukrayna'ya da yer vermiştir. Ukrayna'nın, Rusya kendi iç savaşı ile uğraşıyorken, Bolşevik karşıtı güçlerin yer aldığı Beyaz Ordu tarafından işgal edilmesiyle Rusya kendisi için hayati önem taşıyan gıda ve yakıt tedarikine ulaşamamıştır. Yaşanan bu mahrumiyet neticesinde Kızıl Ordu, Ukrayna'ya girme kararı almıştır. (Figes, 1990, s.190)

Şubat 1919 tarihinde Kızıl Ordu, Kiev'i almış ve Lviv'de bir 'Batı Ukrayna Ulusal Cumhuriyeti' kurulmuştur. Sadece Rusya tarafından değil, diğer ülkelerce de toprakları paylaşılmak istenen Ukrayna'nın bağımsızlık savaşı Mart 1921 tarihinde Riga Anlaşması ile son bulmuştur. Bu anlaşmaya göre Ukrayna'nın batı kısımları Polonya ve Romanya arasında paylaştırılırken geri kalan bölgeleri Rusya kendi bünyesinde tutmuştur. (Puri, 2022, s.32)

Rusya Ukrayna'ya karşı yaptığı bu hamle ile aynı zamanda Hobbes'un Leviathan'da bahsettiği 'despotik hakimiyet' için oldukça uygun bir örnek oluşturmuştur. Hobbes'un savına göre yenen devlet 'efendi' ve yenilen devlet 'uşak'

rollerini üstlenmektedir; uşağın kaderi efendisi tarafından çizilir ve uşağın hakimiyeti tamamen efendinin elindedir. (Hobbes, [1651]2022, s.157)

Rusya, bu süreç içerisinde kendi iç savaşı ile mücadele ederken Ukrayna'yı da topraklarına katabilmiştir. Bu hususta I.Dünya Savaşı sırasında diğer ülkelerle mücadele ederek kendi egemenliğini sağlamaya çalışan Ukrayna'nın Rusya karşısında şansı olmamıştır.

Bu dönem içerisinde Rusya ve Ukrayna yeniden din, dil, kültür ve sınır konularında belli başlı çatışmalar yaşamıştır. Öte yandan devam etmekte olan I. Dünya Savaşı iki ülkeyi askeri açıdan daha yoğun bir biçimde karşı karşıya getirmiştir.

2.2. SSCB Döneminde İlişkiler

2.2.1. Devlet İnşası, Kolektivizasyon ve Holodomor

1922 Aralık tarihinde Ukrayna'nın resmi olarak Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'ne katılmasıyla Rusya – Ukrayna ilişkilerinde daha farklı bir dönem başlamıştır. Bu durumun Ukrayna için, genel olarak tüm süreç ele alındığında tartışmalı da olsa, yer yer artıları ve eksileri gözlemlenmiştir. Ukrayna artık, Rusya'dan farklı olarak, resmi bir biçimde Ukraynalıların ana vatanı olarak tanınmaya başlanmıştır. Bu hususta Ukraynalılar ve kültürleri yasaklanmaktan veya görmezden gelinmekten ziyade Birlik içerisinde adeta desteklenmiştir. Rus Komünist Partisi, Birlik içerisinde, Украинизация (Ukraynalılaştırma) faaliyetlerini başlatmış, Ukrayna dilinin öğrenilmesini ve Ukrayna kültürüne saygı duyulmasını teşvik etmiştir. Rus Komünist Partisi atılan bu adımlarla Ukraynalıları kendi partilerine çekmeye çalışmış böylelikle Rus Komünist Partisi'nde artışa geçmiş olan Ukraynalı nüfusu ile Ukrayna üzerinde etkili olan diğer ülkelere, Polonya gibi, gözdağı vermek mümkün olmuştur. (Liber, 2016, s.135 -136)

Lenin döneminde gerçekleşen Ukraynalılaştırma faaliyetleri ele alındığında Sovyetlerin izlemiş olduğu milliyetler politikasının yumuşak bir zeminde ilerlediğini söylemek mümkündür. Halkların kendi kaderini tayin etme hakkını (self – determinasyon) savunan Lenin (Torun, 2021, s.247) sayesinde Ukraynalılar bu dönem içerisinde kendi dillerini konuşma, kendi kültürlerini yaşama ve yerel yönetimlerde görev almaları açısından teşvik edilmişlerdir.

Öte yandan bahsedilen süreç içerisinde Sovyetler Birliği Rus topraklarına yeni bir ideoloji getirmiş ve bu ideoloji çerçevesinde yeni bir devlet inşası çabasına

girişmiştir. İç dengelerin hassas olduğu Sovyetlerin ilk dönemlerinde mevcut hükümet Ukrayna halkını kendisine yakın tutmak istemiş, bu şekilde Ukrayna toprakları üzerindeki Polonya tehdidini ortadan kaldırabileceğine inanmıştır, bu durum klasik realizmin öngördüğü mevcut gücü koruma ve maksimize etme isteği ile örtüşmektedir. (Kurnaz ve Avcı, 2024, s.106) İlerleyen süreç göstermiştir ki Ukrayna halkını hoş tutmaya yönelik bu politikalar oldukça kısa sürmüştür.

Ukrayna, Birlik içerisinde her zaman bu kadar hoş karşılanmamış, ilerleyen süreçlerde bilhassa Vladimir Lenin'in ardından Josef Stalin'in yönetime geçmesiyle zor zamanlar yaşamıştır. (Ascher, 2022, s.225) Vladimir Lenin'in izlemiş olduğu politikalar Ukrayna meselesine oldukça ılımlı ve daha diplomatik bir şekilde yaklaşmış, yeni kurulmuş olan Sovyet Rusya'yı enternasyonalist ve sosyalist bir düzlemde şekillendirmek istemiştir.

Nisan 1922 tarihinde göreve başlaması ile beraber Stalin, ilk yıllar içerisinde dışlayıcı bir politikadan ziyade daha birleştirici bir politika izleyeceğini beyan etmiş ve Sovyet Rusya içerisinde yaşayan halkların, milliyetleri gözetilmeksizin, kardeşçe ve bir bütün olarak yaşaması gerektiğini savunmuş; 'Советский человек' (Sovyet Adamı) oluşturma çabasına girişmiştir. (Özel, 2014, s.103)

Atılan bu adımlar çerçevesinde Украинизация (Ukraynalılaştırma) faaliyetleri hız kazanmıştır. Sovyetler içerisinde yer alan eğitim kurumları bünyesinde Ukrayna diline geçilmesine izin verilmiş; Ukraynaca kitaplar, dergiler yayımlanmış; bu dilde filmler çekilmesi serbest hale getirilmiştir. (Kyiv Independent, 2023)

Bu adımlar Ukraynalılara karşı bakış açısının değiştiği ve Sovyet hükümeti tarafından Rusya – Ukrayna ilişkilerinin düzeltilmek istendiği izlenimini veriyor olsa da esasında Sovyetlerin, Ukrayna üzerindeki hakimiyetini arttırabilmek adına yumuşak güce başvurmak sureti ile attığı adımlar olmuştur. Yöntem ılımlı görünebilir fakat amaç bellidir.

Yumuşak güç kavramı ele alındığında amacının sert güç ile aynı olduğunu söylemek mümkündür: Karşı tarafın üzerinde bir etki kurarak istenileni elde etmek, istediğini yaptırmak. Bu hususta yumuşak güçte tehdit veya zorlama unsurları olmadan karşı tarafı ikna etmek esastır. (Nye, 2006, s.3)

Aktörler yumuşak güç kullanırken istenilen sonuçları almak için bilgiye, çekiciliğe ve tercihlere odaklanmalıdır. Bu çerçevede yumuşak gücün araçlarını

siyasal kültür, toplumsal ve kültürel unsurlar oluşturmaktadır. (Sönmezoğlu, 2017, s.628)

Rusya'nın yumuşak güç çerçevesinde attığı adımlar Ukrayna halkı açısından sevindirici gelişmeler olarak değerlendirilse de bilhassa filmlerde Ukraynalıların yanlış bir biçimde lanse edildiği, kendilerinin 'komik şarkılar söyleyen aptal köylüler' olarak halka gösterildiğine dair birçok eleştiri yapılmıştır. (Kyiv Independent, 2023) ki bu durum çatışma dinamiklerini besleyen kültürel etkenlerden sadece birini oluşturmuştur. Ukraynalılar açısından iyi sayılabilecek gelişmelerin yaşandığı bu süreç kısa sürmüş, 'Ukraynalı unsurunun' Sovyetler içerisinde yoğunluk kazanması akabinde Stalin mevcut rejimi tehdit ettiği gerekçesiyle 'Украинизация /Коренизация' (Ukraynalılaştırma/Yerelleştirme) faaliyetlerine hızlı bir biçimde son vermiştir. 1920'li yılların sonuna doğru çok daha farklı politikaların izlendiği bir dönemi başlatmış ve milliyetler politikalarını hızlı bir biçimde değiştirmiştir.

Esasında Rus olmayan milliyetlerin yerlileşme/yerelleşme faaliyetleri Stalin tarafından bir problem olarak kabul edilmeye başlanmıştır. Stalin bu durumun nedeni olarak Birlik içerisinde bulunan ve Rus olmayan milliyetlerin dönem içerisinde izlenen kapsamlı ekonomik politikaların etkili bir biçimde uygulanmasına tehdit olabileceklerini öne sürmüştür. (Torun, 2021, s.251) Bu beyanı takiben Stalin bir dizi yeni milliyetler politikasını hayata geçirmiştir.

Stalin, 1928'de başlattığı 'Революция Сверху' (Yukarıdan Devrim) ile Bolşevik İhtilali'nden daha radikal bir devrim planlamış ve bu hususta kapitalizme taviz vermekten vazgeçerek ülkenin yüzünü tamamen sosyalist ilkelere çevirmeye çabalamıştır. Bu hususta ekonomiye odaklanan Stalin, gelişmiş tarım sektörünün yanında ağır sanayinin nispeten zayıf kaldığını fark ederek harekete geçmiş; köylü halkın ekonomik güç kazanarak Rusya'yı kapitalizme döndürebilme ihtimalinden korktuğu için bu durumu dengelemek adına hızlı ve oldukça ağır sanayileşme politikalarını hayata geçirmiştir. (Ascher, 2022, s.229-230)

Bu hususta Stalin'in rejim güvenliği hususunda sert güce başvurduğunu söylemek mümkündür. Sert gücün amacı bir başkasının davranışlarını etkileyerek istenileni elde etmektir. Nye, bu durumu 'ekonomik ve askeri gücün havuç ve sopalarını kullanarak sizin isteklerinizi takip etme yeteneği' olarak açıklamıştır. Nye'ın bu metaforunda havuç iş birliği karşısında sağlanacak ödülleri temsil ederken sopa ise bir tehdit ve zorlamayı temsil etmektedir. (Nye, 2006, s.3)

Klasik realizmin kavramlarından biri olan sert güç Machiavelli'nin yorumları ile de örtüşmektedir. Machiavelli'ye göre, bir prensin sevilmesindense ondan korkulması daha önemlidir. (Machiavelli, [1532] 2025, s.98)

Stalin'in izlemiş olduğu bu politikanın sonuçları Ukrayna'daki kırsal kesimde yaşayan halkı ağır bir biçimde etkilemiş, Ukrayna köyleri yerli halk için artık yaşanılmaz bir hale gelmiştir. Stalin sanayileşme politikalarının bir parçası olarak, Ukraynalı köylüleri evlerinden kovarak köyün bütün kaynaklarını kurutmayı amaçlamıştır. (Plokhy, 2017, s.249) çünkü ona göre ancak bu şekilde rejim güvenliği sağlanmış olacaktır.

1930'lu yıllara gelindiğinde Stalin'in tamamen klasik realizmi benimseyen bir yönetim biçimi ile hareket ettiğini söylemek mümkündür. Bu hususta güvendiği üç temel dayanak oluşturmuştur: Komünist Parti, gizli polisler ve teşvik sistemi olarak adlandırılabilecek bir uygulama. (Ascher, 2022, s.237) Bir yandan devlet bütünlüğü korunmaya çalışırken bir yandan da bu bütünlüğe tehdit oluşturabilecek her türlü eylem için caydırıcı olması beklenen bir adım atılmış ve 25 Nisan 1930 tarihinde, birçok Ukraynalının da çeşitli nedenlerle gönderildiği, Gulag kurulmuştur. Bu kapsamda değinmek mühimdir ki, Gulag'taki mahkumlara bakıldığı zaman en kalabalık güruhu Ukraynalılar oluşturmuştur. (Barnes, 2011, s.26)

Bu dönem aynı zamanda Büyük Terör (Bolşoy Terror) olarak anılmıştır. (BBC News, 2017) Birçok Ukraynalı Büyük Terör süresince çeşitli iddialarla infaz edilmiş, Gulag'a gönderilmiş ya da sürgün edilmiştir. Eldeki verilere göre Büyük Terör döneminin sadece bir yılı içerisinde, 1937 ve 1938 yılları arası, 270.000 Ukraynalı tutuklanmış, tutukluların yarısı infaz edilmiştir. (Plokhy, 2017, s.255)

Konu devlet çıkarı olunca Stalin, devletin bütün organlarında sert güç kullanmaktan çekinmemiştir. Stalin'in izlemiş olduğu politikaları, ilerleyen süreç içerisinde, Rus karşıtı her Ukraynalı siyasetçi tarafından hatırlatılacak ve Rusya – Ukrayna ilişkilerini baltalayacaktır.

Stalin'in endişelerinden bir diğerini de Sovyetlerin ekonomik açıdan istenilen seviyeye ulaşamaması oluşturmuştur. 1928'de yürürlüğe koyduğu 5 Yıllık Kalkınma Planı 1932 yılına gelindiğinde hala daha istenilen sonucu vermemiş ve Stalin'i sonuçları Ukraynalıları etkilemiş olan bir dizi kararlar almaya itmiştir. (MFA, 2022) 1932 yılının Kasım ve Aralık aylarına gelindiğinde Sovyetler içerisinde kıtlık

(Holodomor) kendini belli etmeye başlamış ve bu kıtlığın bütün sorumluluğu Ukrayna'ya ve Ukrayna halkına yüklenmiştir. (Applebaum, 2017, s.126- 127)

Bu hususta, Sovyetlerin tahıl üretiminde önemli bir rol oynamakta olan, Ukraynalılar sıkı bir denetime tabi tutulmuştur; tarlalarına el konulmuş, evlerindeki bütün gıda ürünleri toplanmıştır. 5 Yıllık Kalkınma Planı'nda belirlenen üretim oranının altında kaldıkları gerekçesiyle, bu uygulamaların yanı sıra sahip oldukları hayvanlar için 15 aylık bir et cezası, topladıkları hasat içinse bir yıllık patates cezası ödemeye mecbur bırakılmışlardır. Bu şekilde Ukraynalı köylüler hem hayvanlarını hem de kendilerine saklayabildikleri patatesleri teslim etmek zorunda kalmıştır. Bu hususta Stalin, Ukrayna Komünist Partisi liderlerine gönderdiği 1 Ocak 1933 tarihli telgrafta, Ukrayna halkına karşı eylemlerinin gerekçesi olarak Ukrayna halkının tahıl saklayarak 'devlet malını çaldığını' iddia etmiştir. (Applebaum, 2017, s.126-127)

Stalin'in başlattığı bu süreç ile Ukrayna halkı ya hayatta kalabilmek adına hükümetten tahıl saklayacak ve bir şekilde yakalanıp idam edileceklerdir ya da açlıktan öleceklerdir. (Applebaum, 2017, s.127) Alınan bu kararların yanı sıra ellerindeki tüm besin ve besin kaynaklarına el koyulan Ukraynalı köylülerin yaşadığı bölgeye girişler ve çıkışlar engellenmiş, diğer ülkelerden gelen yardımlar reddedilmiştir. Bu kapsamda yardımların reddedilmesinin başlıca sebeplerinden birini Stalin'in dış dünyaya karşı Sovyetlerin eksiklerini göstermek istememesi oluşturmuştur. (Marples, 2009, s.509) Çünkü Sovyetlerin Stalin dönemindeki en büyük ideallerinden biri uluslararası kapitalizmi devirmek olmuştur. (Lieven, 2002, s.331) ve bu bağlamda sosyalist bir rejimin en ufak bir hatası bile diğer devletlere belli edilmek istenmemiştir. Bu hususta bu durumu ideolojik bir mücadele şeklinde yorumlamak mümkündür.

Stalin'in umduğu sonuçları alamadığı 5 Yıllık Kalkınma Planı akabinde attığı bu adımlar realist çerçevede ele alındığında, Hobbes, Stalin'in bunu yapmaya hakkı olduğunu savunur. Çünkü Hobbes'a göre beslenme maddelerinin ve mülkiyetin bölüşümü, ki bu deyişle çoğunlukla toprağı ve toprakta yetişeni kast eder, bütün devlet türlerinde egemen güce aittir; bütün özel araziler, başlangıçta, egemenin yaptığı keyfi bölüşümden kaynaklanır ve bu durum özel arazi sahiplerine egemeni men etme hakkını tanımaz. (Hobbes, [1651] 2022, s.188 - 189) Bu hususta, kıtlık karşısında verdiği kararlar göz önünde bulundurularak Stalin'in aldığı kararların realist

yaklaşımdan beslendiği ve realist çizgide ilerlediği gözlemlenmiştir; Hobbes'un bu teorisi bağlamında da pratikte önemli bir örnek oluşturmaktadır.

Sovyet hükümetinin aldığı kararlar neticesinde günümüzde hala daha yapay bir biçimde mi oluşturulduğu yoksa doğal bir biçimde mi ortaya çıktığına dair tartışmaların süregeldiği kıtlık sonucu milyonlarca insan açlıktan hayatını kaybetmiştir. Geçmişten günümüze kadar Rusya – Ukrayna arasındaki çatışma dinamiklerini besleyen Holodomor, günümüzde de Rusya ve Ukrayna siyasi ilişkilerinin sağlıklı ilerleyebilmesi adına büyük bir engel oluşturmaktadır.

Rusya ve Ukrayna ilişkileri II.Dünya Savaşı'na giden süreç içerisinde de gergin seyretmiş, Holodomor Ukraynalı aktivistleri Sovyet hükümetine karşı daha da kışkırtmıştır. Bu hususta, 1929 yılında kurulmuş olan, aşırı sağ oluşum 'Ukrayna Milliyetçileri Örgütü' lideri Stepan Bandera'nın ismi duyulmaya başlamıştır. (The Ministry of Foreign Affairs of the Russian Federation, 2023) O dönem içerisinde devlet boyutunda olmasa bile, Rusya ve Ukrayna halkları arasındaki ilişkiler açısından 'Bandera meselesi' talihsiz bir durum oluşturmuştur. Günümüzde ise Rusya, Ukrayna'ya dair söylemlerinde bu eylemleri hatırlatarak mevcut seyri kaotik olan ilişkileri daha da zedelemektedir. (Ria Novosti, 2023)

1930'lu yılların sonuna gelindiğinde ise Stalin'in tek endişesi Sovyet sınırları içerisinde yaşayan Ukrayna halkı olmamış, Avrupa'da baş gösteren siyasal dengesizlikler ve git gide güç kazanmakta olan Hitler ile Moskova çok büyük bir güvenlik ikilemiyle yüz yüze gelmiştir. (Lieven, 2002, s.297) Artık Sovyet bekası için Ukrayna halkından çok daha büyük tehditler ortaya çıkmıştır.

Stalin dönemi genel hatlarıyla ele alındığı zaman, bilhassa 1920'den sonra, sadece Ukrayna değil Rusya hususunda da bazı kısıtlamaların getirildiği görülmüş ve bunun nedeni olarak da bir 'Советский человек' (Sovyet Adamı) oluşturma çabası gösterilmiştir. Bunun asıl nedeni ise Rusya'nın bulunduğu bölge içerisinde güç maksimizasyonu sağlama çabası olmuştur. Kendi çıkarını önceleyerek uygulamaya koyduğu siyasi ve ekonomik hamleler Ukrayna ile ilişkilerini zedelemiştir. Aynı zamanda Rusya ve Ukrayna ilişkilerinde yıllardır devam eden çatışma dinamiklerine ekonomik unsur da eklenmiştir. Birlik içerisinde izlenilen ekonomik politikaların istenilen sonucu vermemesi akabinde 'Holodomor' meselesi ortaya çıkmıştır. Bu hususta Rusya – Ukrayna ilişkileri bu dönem içerisinde stabil bir seviyeye

taşınamamıştır. Günümüz ilişkilerinde ise bu durum hatırlatılarak soykırım ve/veya devlet şiddeti kavramları çerçevesinde tartışılmış ve ikili ilişkilerde çatışmaya sebep vermiştir.

1938 yılına gelindiğinde savaşın yaklaştığının farkında olan Stalin, Ukrayna'yı savaşta yanında tutabilmek adına çeşitli yollara başvurmuştur. (Plokhy, 2017, s.255) Dönemin Sovyetler hükümeti savaş yaklaşırken Ukrayna'nın yanında olacağından emin olmak istemiştir.

1940 yılında Hitler önderliğindeki Nazi Almanya'sı Sovyetlere saldırı hazırlıklarına başlamış ve 22 Haziran 1941 tarihinde Barbarossa Harekatını başlatmıştır. Almanların Ukrayna'ya girmesi, Stalin'in totaliter rejiminden bıkmış olan Ukrayna halkı tarafından coşkuyla karşılanmıştır. Ukrayna halkının kendilerini karşılama biçimi karşısında şaşkına dönen bir asker mevcut durumu şu sözlerle kağıda dökmüştür: "Her köyde çiçek buketleri yağmuruna tutulduk, Viyana'ya girişimizdeki karşılanmamızdan bile daha güzeldi." (Bell, 2012, s.44) Bir Alman askerinin kaleminden çıkan bu cümleler dönemin Rusya – Ukrayna ilişkileri ve Stalin hükümetinin benimsediği totaliter rejimin Ukrayna halkına etkisi hakkında oldukça kısa ve açıklayıcı bir anekdot olmuştur.

Ukrayna'da Alman işgali devam ederken Ukrayna'yı gözden çıkarmayan ve kaybetmek istemeyen Stalin, kendisine verilen bütün tavsiyelere rağmen Sovyet birliklerini Kiev'den çekmemiştir. (Roberts, 2008, s.47) 1943 yılının sonuna gelindiğinde Sovyetler, Alman Ordusu'nu Rusya'nın ve Ukrayna'nın büyük bir kısmından çıkarmayı başarmış ve kısa bir süre içerisinde Ukrayna'yı yeniden ele geçirmiştir. (Holocaust Encyclopedia, 2022)

Rusya'nın bu hamlesi Machiavelli'nin önerisi ile örtüşmektedir. Machiavelli'ye göre bir bölgeyi ele geçiren bir lider daha güçsüz komşularının başı ve savunucusu olarak konumlanmalı ve kendisi kadar güçlü bir yabancının bölgeye girmesini engellemelidir. (Machiavelli, 2025, s.44)

Ukrayna'yı yeniden kendi hükmü altına aldığı II. Dünya Savaşı sonrasında Sovyetler hızlı bir biçimde yeniden inşa sürecine başlamıştır. Stalin savaştan sonra, görevindeki son yıllarında, Stalinizm ilkelerine daha sıkı sarılmış ve Ukrayna halkı açısından oldukça ağır olan bu ilkelere uyulması adına halka her anlamda baskı uygulamıştır; bu hususta amacı uluslararası mecrada en organize ve en gelişmiş ülke

olup Sovyetleri sosyalist bir süper güç haline getirmek olmuştur. (Morcom, 2016, s.31) Sovyetlerin bir süper güç haline gelme isteği klasik realizm ilkeleri ile örtüşmektedir çünkü klasik realizme göre hegemonya kurmak isteyen devletler her zaman vardır ve uluslararası sistemde en belirleyici unsur güç olduğu için Rusya bu gücü elinde tutmak istemektedir. (Spindler, 2013, s.134- 135)

II. Dünya Savaşı süresince Rusya – Ukrayna ilişkileri ele alındığında bir iç meşruiyet sorunu olduğunu söylemek mümkündür. Ukrayna SSCB'nin bir parçasıyken Ukrayna halkının Alman askerlerini karşılama biçimi bu durumun ispatıdır. Ukrayna SSCB'nin bir üyesi olarak bu tavrı ile Rus hükmüne tamamıyla rıza göstermediğini belli etmiştir.

Stalin'in 1952'deki vefatı ile Sovyetlerin yeni lideri Nikita Kruşçev olmuş, Rus ve Ukrayna halkı Kruşçev yönetimi altına girmiştir.

2.2.2. Savaş Dönemi Yakınlaşması ve Kırım Meselesi

Kruşçev'in görev başına geçmeden önceki dönemlerde bile, Stalin'in aksine, Ukrayna'ya daha ılımlı baktığını söylemek mümkündür. Kruşçev, Stalin hala görevdeyken, Ukrayna'daki kıtlıktan (Holodomor) onu sorumlu tutmuş ve Stalin'e karşı kendini bir hedef haline getirmiştir. (Plokhy, 2017, s.294) 1953 yılında göreve geldiğinde de Ukrayna'ya dair izlediği politikalar daha ılımlı ve imtiyazlı olmuştur. Bu sebeple Kruşçev dönemi tarihte, buzları çözme (оттепель) dönemi olarak anılmaktadır. (Ria Novosti, 2009)

Kruşçev'in görev süresince Ukraynalılara dair ılımlı yaklaşımlarından ilki, devrimden sonra ilk defa etnik Ukraynalı olan birini, Oleksii Kiriçenko'yu Ukrayna'nın siyasi lideri yapması olmuştur. (Plokhy, 2017, s.297) Bu tarihten sonra, Sovyetlerin yıkılışına kadar, Ukrayna Komünist Partisi Birinci Sekreterleri hep Ukraynalı olmuştur. (Berktay, 2023, s.207)

Bu adım Stalin'in uzun yıllar izlediği realizm çerçevesinde yürürlüğe koyduğu politikalarıyla oldukça zıt düşmüş; Kruşçev kendi hükmüne yine kendi kararıyla bir rakip çıkarmıştır. Hobbes'a göre egemen güç, uyruklara egemen karşısında popüler kişilere bağlanmamayı öğretmelidir aksi takdirde halk egemen güçten uzaklaşabilir. (Hobbes, [1651] 2022, s.252- 253) Bu hususta, ilerleyen süreç için Ukrayna Komünist Partisi Sekreterliği'ndeki Ukraynalı isimlerin Ukrayna halkı içerisinde sempati kazanıp egemene karşı geleceğini tahmin etmek mümkündür ki öyle de olmuştur. Öte

yandan bu durum Ukrayna ile ilişkileri iyileştirmek ve Ukrayna halkının güvenini ve sevgisini kazanmak adına başarılı bir adım olmuştur.

Kruşçev'in 'buzları eritme' dönemi Ukrayna ile olan ilişkiler ile beraber, Ukrayna kültürü için de yararlı olmuştur. Kruşçev döneminin nazaran daha özgür ve daha elverişli olması sebebiyle 1960'lar dönemi Ukrayna kültürü için adeta bir Rönesans haline gelmiş: Ukrayna halkı milli geleneklerini adeta yeniden keşfetmiştir. (Council of Europe, 2007) Bu hususta genel olarak Kruşçev dönemi için Ukrayna milliyetçiliği hususunda taviz verdiğini söylemek mümkün olmuştur. (Berktay, 2023, s.206) Stalin ile karşılaştırıldığında Ukrayna ile olan meselelere Kruşçev sert güçten ziyade yumuşak güç kavramlarıyla yaklaşmış ve bu politik adımları ile Ukrayna içerisinde hakimiyetini kuvvetlendirmiştir.

Kruşçev kendi döneminde 'de-Stalinizasyon' politikasını başlatmış. (BBC, 2024) olsa da Ukrayna hususunda attığı en büyük adım bu olmamıştır. Kruşçev'in faaliyetleri Ukrayna halkı tarafından coşku ve memnuniyetle karşılanmış olsa da aynı şeyi Rus halkı için söylemek mümkün değildir. Günümüzdeki Rusya – Ukrayna ilişkilerindeki en büyük problemi oluşturan Kırım sorunu esasında Kruşçev'in izlediği politikalar sebebiyle iki ülke arasında bir mesele haline gelmiştir.

1954 yılında, Pereyeslav Antlaşması'nın 300. yıldönümü olduğu gerekçesi ile Kırım, Kruşçev tarafından Ukrayna'ya verilmiştir. Rusya'nın bu hamlesi günümüzde hala daha tartışılıyor olsa da bazı yazarlar bunun bir hediye olduğunu, bazıları Ukrayna'daki Rus karşıtlığının azaltılmasının amaçlandığını, bazıları ise Kırım'ın idaresi hususunda vuku bulan idari ve ekonomik problemlerin giderilebilmesi adına böyle bir adım atıldığını ileri sürmektedir. (Sönmez, Bıçakcı, Yıldırım, 2015, s.666) Kırım'ın Ukrayna'ya verilmesindeki amaç her ne olursa olsun, Sovyet hükümeti bu hareketi bir 'hediye' olarak adlandırmış ve uluslararası mecraya bu şekilde sunmuştur. Bu hususta, bahsedilen dönem içerisinde, Kruşçev'in Ukrayna halkının gönlünü fethettiği söylenebilir ve bu durum ikili ilişkilerin iyileştirilmesi açısından oldukça mühimdir.

Kruşçev dönemi Rusya – Ukrayna ilişkilerine bakıldığında çatışma kavramının yerini uzlaşının aldığı gözlemlenmiştir. Kruşçev'in 'buzları eritme' dönemi bilhassa Kırım hamlesi ile ikili ilişkilerde kısa süreli fayda sağlamıştır. Bu dönemin uzun

dönem etkileri ele alındığında ise ilerleyen süreç içerisinde yine Kırım sebebi ile ilişkiler gerilmiştir.

Bu hususta Kırım meselesi klasik realizmin ittifak kavramına dair yorumlarını doğrulamaktadır. Kırım Ukrayna'ya verildiğinde her ne kadar Rusya ve Ukrayna aynı birliğin üyeleri olsa da bu durum zaman içerisinde değişmiş ve iki ülke arasında çatışmaya sebebiyet vermiştir. Bu durum klasik realizmin ittifakların çıkar temelli olması gerektiği ve değişebileceği yorumu ile örtüşmektedir. (Donnelly, 2001, s.123)

Kruşçev döneminde milliyetler politikaları ele alındığı zaman 'de-Stalinizasyon' politikaları çerçevesinde Stalin'in görüşünden uzaklaştığını söylemek mümkündür. Ukrayna halkına sağladığı imtiyazlar bu durumun ispatıdır. 1961 yılında milliyetlere yönelik olan politikasını da ayrıca dile getirmiştir. Kruşçev'in ilan ettiği yeni milliyetler politikasına göre Sovyet milliyetleri etnik kültürlerinin gelişmesi, bu ulusların yakınlaşması ve nihayetinde tam birleşme sağlanana kadar evrimleşmeye devam edecektir. (Torun, 2021, s.252)

Leonid Brejnev'in 1964 yılında göreve gelmesi ile Sovyetler içerisinde dengeler bir kere daha değişmiştir. Bu dönemde Sovyet hükümeti tarafından hem Leninist hem Stalinist politikalar sentezlenmek istenmiştir fakat hükümetin politikaları ele alındığında Stalinist görüşe daha meyilli olunduğu gözlemlenmiştir. (Kravchenko, 2015 – 2016, s.447- 487)

Brejnev dönemine gelindiğinde, Kruşçev döneminde temelleri atıldığı için, Ukraynalılar Sovyetler sınırları içerisinde yer alan farklı milliyetler arasında, 'eşitler arasında ikinci' statüsüne ulaşmıştır. Ukraynalıların ulaştığı bu 'statü' ile kendileri yerel kadrolarda işe alınmaya başlamıştır ki bu uygulama 1920'lerde de belli bir süre denenmişse de Stalin'in politikaları neticesinde durdurulmuştur. (Central Intelligence Agency Directorate of Intelligence Office of Political Research, 1975)

Ukraynalıların, sosyal kabulü iş alanlarıyla sınırlı kalmamış; siyasi organlara da sirayet etmiştir. Ukraynalı Partisi 1972 yılına kadar kayda değer bir biçimde büyüme göstermiş, parti neredeyse tamamen Ukraynalılaştırılmıştır. Brejnev döneminde Ukraynalıları sorumlu pozisyonlara atama eğiliminin artması artık Ukrayna Partisi'nin rakip bir güç olarak değil, parti içerisinde yer alan Ukraynalı komünistleri güvenilir ortaklar olarak kabul ettiğini göstermektedir. (CIA Directorate of Intelligence Office of Political Research, 1975) Ukrayna'yı temsil eden bir partinin

Ruslardan bir nebze arındırılması ve Ukrayna halkına siyasette yer açılması Brejnev'in izlediği politikaların Leninist yönünü yansıtmaktadır.

Rusya'nın Brejnev döneminde Ukrayna'ya karşı izlediği bazı ılımlı politikalar Leninizm çerçevesinde ele alınabilir fakat Rusya gibi realist bir bakış açısını özümsemiş bir devlet için bilfiil devletin çıkarları her şeyden önce gelmektedir. Sovyetler her ne kadar bir Birlik olsa da yüzyıllar boyunca Ukrayna, Rusya için nispeten daha önemli olmuş ve Ukrayna'nın sahip olduklarından Rusya ekonomik açıdan yüksek miktarda faydalanmıştır. (Puri, 2022, s.36) Bu açıdan Rusya her ne kadar düzenli aralıklarla esas gücü elinde tuttuğunu Ukrayna'ya hatırlatmışsa da Ukrayna gözden çıkarılamayacak kadar kıymetli olduğu için, her dönem Ukraynalıları kapsayan imtiyazlara rastlamak mümkündür.

Rusya'nın Ukrayna'ya bazı imtiyazlar tanımasını klasik realizm kapsamında açıklamak mümkündür. Machiavelli'ye göre eğer bir devlet bir bölgeye girmek isterse ve orada güç kazanmak isterse o bölge halkının desteğini almak zorundadır. (Machiavelli, [1532] 2025, s.41) Bir halkın desteğini alabilmek için de halk çeşitli imtiyazlarla hoş tutulmalıdır.

Brejnev döneminin sentez dönemi olduğu gözlemlenmekle beraber, izlenilen politikalarda Lenin'den izler olduğu kadar Stalin'den kalan politik hatıraların da yaşatıldığını söylemek mümkündür. İzlenilen politikalar arasında Stalin dönemini anımsatan adımlara bakıldığında ise, Brejnev sertleşme politikalarını hayata geçirdiği, (Berktay, 2023, s.211) Rusçanın birçok alanda Ukrayna dilinin yerini alması için yoğun bir çalışma başlatıldığı gözlemlenmiştir. (Central Intelligence Agency Directorate of Intelligence Office of Political Research, 1975)

İzlenilen bu politikalar Brejnev döneminin Ukrayna'ya dair politikalarının oldukça dengesiz seyrettiğini göstermiştir. Bir yandan Ukrayna halkına Sovyetler içerisinde istihdam sağlanırken öte yandan, Stalin döneminde de benzerine rastlanılmış, Ukraynalıları 'Ruslaştırmaya' dair bir çalışma yürütülmüştür. Bu süreç içerisinde yaşanan 'Prag Baharı' ile de artan anti – komünist söylemler Brejnev tarafından hoş karşılanmamıştır.

Ukrayna'da artmakta olan milliyetçi söylemler ile beraber I. Dünya Savaşı sonrası Moskova'nın kontrolü altına giren Çekoslovakya'da da komünizmi revize etme çabaları baş göstermiştir, böylece Sovyet hükümeti devletin bekası adına tehlike

arz eden iki farklı sorun ile yüzleşmek durumunda kalmıştır. (BBC, 2024) Çekoslovakya'da yaşanan hadiseler Ukrayna'yı da cesaretlendirmiş ve Sovyet liderlerine iki ayrı ülkede yaşanan bu başkaldırıların bağlantılı olduğunu düşündürmüştür. (Tismaneanu, 2010, s.332) Bu hususta Prag Baharı'ndan bahsetmek önemlidir çünkü bu süreç sonrasında Rusya, Ukrayna üzerindeki kontrolünü arttırmaya yönelik daha farklı ve kesin adımlar atmıştır.

1968'de Sovyetlerin ilan ettiği 'Brejnev Doktrini' ile Sovyet hükümeti, bütün Birlik içerisindeki hakimiyetini garanti altına almıştır. (Mitchell, 1972, s.190) Brejnev Doktrini'ne göre Sovyetler üyesi ülkelerin komünizmi reddetmeleri yasaklanmıştır; (BBC, 2024) Sovyetlere üye ülkelerde sosyalizmi tehdit eden bir durumun vuku bulması halinde, hükümet kendisine askeri müdahale hakkını yasal hale getirmiştir; Rusya bu hamlesi ile, Ukrayna başta olmak üzere, birliğe üye olan bütün ülkelerin askeri ve siyasi yetkilerini kısıtlamıştır.

Rusya'nın izlediği bu politika klasik realizmin 'güvenlik' kavramı ile eşleşmekte ve Rusya'nın bu dönem izlediği politikaların klasik realizm çizgisinde ilerlediğini göstermektedir. Klasik realizme göre devletlerin ilk amacı hayatta kalmak ve kendilerini dış tehditlerden korumaktır. Bu yaptırımın sebebi Rusya'nın devlet bekasını güvence altına almak istemesidir. (Donnelly, 2001, s.14)

Ukrayna içerisinde var olan ve dönem dönem ayyuka çıkan milliyetçi söylemler, Brejnev Doktrini ile beraber, bu dönem içerisinde de artış göstermiştir. Sovyet hükümeti içerisinde endişeler bir kere daha artmıştır. Stalin döneminde olduğu gibi Brejnev Doktrini sonrasında da Ukraynalıları hedef alan bir 'arınma' dönemi başlamıştır. Rusya'nın bu hususta realist politikalarında istikrar sağladığı söylenebilir.

Brejnev'in politik adımları genel anlamda ele alındığında Leninist çerçevede attığı adımların sınırlı ve geçici olduğunu söylemek mümkündür. Bilhassa görevdeki son yıllarında Leninizm'den tamamen uzaklaşmış ve siyasi anlamda Stalin'i örnek alan adımlar atmıştır.

Brejnev 1982 yılında hayatını kaybetmiş ve yerine Yuri Andropov gelmiştir. Yuri Andropov'un iki yıllık yönetiminin ardından Konstantin Çernenko göreve gelmiş ve görevdeki bir yılın ardından hayatını kaybetmiştir. (History, 2023) Sovyet hükümetinde Brejnev'den sonra liderler Mihail Gorbaçov'a kadar hızlı bir biçimde değişmiştir. Bahsedilen bu dönem içerisinde Rusya kendi içerisinde siyasal

dengesizlikler yaşaması sebebi ile Ukrayna'ya dair belirleyici veya ikili ilişkileri etkileyebilecek adımlar atmamış, dış politikada sessiz kalmıştır. 1985 yılında Gorbaçov'un göreve gelmesi ile Sovyetler Birliği dağılma sürecine girmiş ve Ukrayna ile olan ilişkileri çok daha dalgalı bir biçim almıştır.

Bu evre Rusya – Ukrayna ilişkilerini anlamlandırabilmek açısından önemlidir. Rusya Ukrayna'ya karşı ılımlı politikalar izlese de bir kere daha göstermiştir ki Rusya için esas olan klasik realizmin de öngördüğü gibi kendi dili, kendi halkı ve kendi çıkarlarıdır. Ukrayna'ya çeşitli imtiyazlar tanınmışsa da Rusya, ülkesi veya değerleri bir tehditle karşılaştığında kendisini korumak için çeşitli önlemler almaktadır. Bu durum klasik realizmin doğasını oluşturduğu için Rusya'nın bu dönem içerisindeki politikaları ele alındığında realist çizgide ilerlediği gözlemlenmiştir.

2.2.3. Kimlik, Egemenlik ve Bağımsızlık Süreci

Mihail Gorbaçov 1985 yılında göreve geldiğinde Rusya'nın sadece Ukrayna ile değil kendi içerisinde de ekonomik, siyasi ve sosyal açıdan çok sayıda problemi olduğunu söylemek mümkündür. Bu konu ile alakalı Gorbaçov görevindeki ilk yıllarında, Sovyetlerdeki sistemi ve mevcut işleyişi düzelteceğini belirtmiş ve bir dizi politikayı uygulamaya koymuştur. (Hill, 2005, s.39) İlerleyen süreç içerisinde Ukrayna'nın egemenliğini kazanmasına yardım edecek olan bu politikalar Glasnost(açıklık) ve Perestroyka'dır (yeniden yapılandırma).

Gorbaçov yürürlüğe koyduğu bu politikalar ile Sovyetlerin, kendi ifadesiyle, 'çürümüş' sistemini (Reuters, 2022) iyileştirebileceğine inanmıştır. Glasnost ile Sovyet halkını, siyasi açıdan, ifade özgürlüğü hususunda yüreklendirmiş, komünist politikacıların gelen eleştirileri kabul etmelerini istemiş ve sistem içerisindeki yozlaşmayı düzeltmeyi hedeflemiştir. (BBC, 2024)

Gorbaçov'un Rusya'nın yıllardır politikalarını oluştururken göz önünde bulundurduğu realist çerçeveden uzaklaşacağının sinyallerini bu beyanı vermiş, bu planı ile Hobbes ile oldukça zıt düşmüştür. Çünkü Hobbes'a göre egemen temsilcinin görevlerinden biri uyruklara yönetimi değiştirmeye özenmemeleri gerektiğinin öğretmesidir. (Hobbes, [1651] 2022, s.252) Gorbaçov, Glasnost ve Perestroyka açıklamalarıyla bu öğüdün tam tersini uygulamaya koymuştur.

Perestroyka ile askeri ve ekonomik alanlara odaklanılmış ve askeri harcamaların azaltılmasına karar verilmiştir. (BBC, 2024) Perestroyka'nın ilk

yıllarında Sovyet halkına tanınan özgürlükler Ukrayna halkını harekete geçmeye itmiştir. (Plokhy, 2017, s.313) Perestroyka ile beraber Rusya'nın askeri faaliyetlerini dizginlediği ve bu hususta Ukrayna'nın kendi egemenliği uğruna Rusya karşısında daha rahat hareket edebildiği gözlemlenmiştir.

Gorbaçov, Glasnost ve Perestroyka ile, içerik ve amaç olarak ele alındığında, geçmişten günümüze kadar Rusya'nın siyaseti ve uluslararası ilişkileri açısından belirlemiş olduğu geleneksel realist çizginin tamamı ile dışına çıkmıştır. Halka ve Ukraynalılar gibi azınlıklara tanınan bu esneklik ve sağlanan açıklık, Rus siyaseti açısından en ılımlı politikaları içeren Leninist çerçeve ile kıyaslandığında bile nispeten çok daha fazla imtiyaz tanımaktadır. Bu hususta Gorbaçov'un, Rusya siyasetinde klasik realizmden uzaklaştığını söylemek mümkündür.

Glasnost ve Perestroyka ile Sovyetlerin milliyetler politikasında daha esnek adımlar attığını söylemek mümkündür. Halka tanınan ifade özgürlüğü çerçevesindeki esneklik ile azınlıklar fikirlerini ve taleplerini daha kolay bir biçimde dile getirebilmiştir fakat bu durum aynı zamanda Birlik içerisinde etnik gruplar arasındaki çatışmaları körüklemiştir. (Torun, 2021, s.257)

Gorbaçov yeni politikalarını uygulamaya koyduğu sırada Ukrayna'da bütün Sovyet ülkelerini etkileyen bir facia yaşanmıştır. 26 Nisan 1986 tarihinde Çernobil'deki nükleer santralde meydana gelen bir arıza ile reaktörün çatısı patlamış ve etrafa yüksek miktarda radyasyon yayılmıştır. (History, 2021) Bu kazanın akabinde Ukrayna'da muhalif sesler yükselmeye başlamış ve Ukrayna halkı bu kazanın Sovyet hükümeti tarafından planlanmış bir saldırı olabileceğini ve/veya Ukrayna halkının güvenliğinin otoriteler tarafından ihmal edilebilir görüldüğünü tartışmıştır.

Yükselmekte olan muhalif seslerin yanı sıra Rusya ve Ukrayna iki devlet olarak karşı karşıya gelmiş, dönemin Ukrayna Devlet Başkanı Volodymyr Shcherbytsky durumdan rahatsızlığını dile getirmiştir. Her ne kadar Shcherbytsky 1970'li yıllarda Ukrayna'nın ekonomik gelişimine katkı sağlayacağını düşünerek Moskova'yı bir yerine üç adet nükleer santral inşa etmeye ikna etmişse de kazadan sonra olanlar ile alakalı Moskova'yı suçlayan bir tavır sergilemiştir. (Plokhy, 2020, s.) Moskova'nın vekili olarak Ukrayna'yı yöneten Shcherbytsky'nin Moskova'yı bu kadar rahat ve açık bir biçimde eleştirebilmesi de Rusya'nın Ukrayna ile olan ilişkilerinde yumuşak bir tavır benimsediğini göstermiştir.

Bir kaza sonucu ortaya çıkmış olsa da bu durum, Sovyet hükümetine siyasi ve sosyal açıdan ağır bir bedel ödetmiştir. Sovyet hükümetinin Ukrayna topraklarındaki dikkatsiz ve umursamaz belki de bilhassa Ukrayna'yı hedef alan eylemlerinin bir sonucu olarak değerlendirilen bu olay, günümüzde Rusya'nın nükleer güce dair attığı her adımda, Ukrayna tarafından dünya kamuoyuna hatırlatılmaktadır.

Yaşanan bu kaza sonucunda, Ukrayna'daki bazı dinamikler tetiklenmiş, Sovyet muhalifi hareketler oldukça hız kazanmıştır. (Berktay, 2023, s.214) Çernobil'e ek olarak muhalifleri kızdıran sebeplerden biri de Sovyet hükümetinin bu durumu uzun bir süre halktan saklaması olmuştur. (Berktay, 2023, s.215)

Nükleer felaketin ardından Ukrayna halkı nükleer silahlardan arınmış bir bölge oluşturmaya çalışmıştır. (Sysyn, 1991, s.845) Bu hususta, Çernobil'in çevreye ve insan sağlığına etkisi düşünüldüğünde çevreci hareketler Sovyetler içerisinde artmış, çevreci yaklaşım Birlik içerisindeki siyasi oluşumlara sirayet etmiş; Çernobil kazası Sovyet hükümetinin ihmali olarak değerlendirildiği için muhalif gruplar söylemlerinde 'çevre' vurgusu yapmaktan çekinmemişlerdir. Bu hususta Rusya – Ukrayna ilişkilerinde 'çevre' mevzusunun ilişkilerdeki çatışma dinamiklerine yeni bir unsur olarak eklendiği görülmüştür.

Klasik realizm çerçevesinde bu durum ele alındığında muhalif grupların söylemlerinde yer vermiş olduğu 'çevre' vurgusu bir devletin dikkatini vereceği bir husus değildir. Klasik realizme göre devletin amacı kendi çıkarlarını korumaktır ve bu hususta ahlaki ilkeler belirleyici değildir. (Machiavelli, [1532] 2025, s. 23)

Bahsedilen muhalif gruplar arasından en öne çıkan 1989 yılında Ukraynalılar tarafından kurulmuş 'Rukh' olmuştur. Ukrayna'da kurulan bu oluşum, Ukrayna'nın Rusya'dan ekonomik ve siyasi egemenlik kazanması amacı ile çalışmış ve Birlik içerisindeki milli azınlıkların haklarının korunmasını talep etmiştir. (Internet Encylopedia of Ukraine, 2019) Muhalif hareketlerin bu denli güç kazanması ve faaliyetlerini 'Perestroyka' kapsamında yapabiliyor olmaları Gorbaçov politikalarının geleneksel Rus çizgisinden çıktığına dair bir başka örnek olmuştur. Komünist olmayan Ukraynalı bir oluşumun eylem ve söylemlerine rağmen hiçbir yaptırıma maruz bırakılmaması ve bu denli güç kazanabilmesi Sovyet hükümet yapısına tamamen aykırıdır.

1980'li yılların sonu Ukrayna halkının Sovyetlere karşı güçlü ve sürekli bir biçimde muhalif hareketlerini sürdürdüğü yıllar olmuştur. Ukraynalı muhalifler sadece mevcut sürece değil geçmişte Sovyet hükümetlerinin kendilerini hedef alan politikalarına da odaklanmış, bu hususta 'Holodomor' ve 'Büyük Terör' olarak adlandırılan tarihi olaylar hatırlatılmaya başlanmıştır. (Plokhy, 2017, s.314)

Bu dönem içerisinde Rusya – Ukrayna ilişkilerinde siyasi, ekonomik ve sosyal açıdan var olan çözümsüzlüklere ortak tarihi geçmiş, nükleer ve çevre meseleleri de eklenmiş, bu sebepler neticesinde Ukraynalı muhalif hareketler oldukça artmış ve ikili ilişkiler bir kere daha bir açmazın içerisine girmiştir.

Tarihi olayların bu dönemde hatırlatılıp ikili ilişkileri zedeleyebiliyor olmasının sebebi bahsedilen meselelerin hala daha kesin bir çözüme ulaşmamasından kaynaklanmaktadır. Machiavelli'ye göre devlette ortaya çıkan problemler önceden fark edildiklerinde çabuk iyileştirilirler fakat bu problemlerin çözülmemesi veya herkesin fark edebileceği kadar büyümesine izin verildiği takdirde problemlerin düzeltilmesi imkansız hale gelmektedir. (Machiavelli, [1532] 2025, s.45- 46)

Ukrayna halkının Sovyet hükümetine karşı yönelttiği eleştirilerden bir diğerini de ekonomik sorunlar oluşturmuş, halk Ukrayna'nın merkezden aldığı payı eksik bulmuştur. (Berktay, 2023, s.217) Bu durum iki ülke arasında zaman zaman gerginliğe sebebiyet vermiştir. Çarlık döneminde Ukrayna'nın Rusya tarafından tarımsal bir bölge olarak kullanılmasının akabinde Donbas madencilik ve metalürjik faaliyetler açısından bir merkez haline getirilmiştir. Sovyetler dönemine gelindiğinde ise bu faaliyetler devam ettirilmiş ve Ukrayna, Rusya'nın Avrupa'ya petrol ve doğalgaz satabilmesi için bir koridor olarak kullanılmış böylelikle Rusya – Ukrayna arasındaki ekonomik ilişkiler sıkı bir biçimde devam ettirilmiştir. Aynı şekilde Rusya, Sovyetler Birliği altında, Ukrayna'nın sanayileşme sürecine ve savunma sanayisine de yatırım yapmıştır. Bu hususta Sovyetler hükmü altında Rusya'nın ve Ukrayna'nın ekonomilerinin fazlasıyla iç içe olduğunu söylemek mümkündür. (Puri, 2022, s.36- 37)

1990 yılına gelindiğinde Sovyet hükümeti ekonomik, siyasal ve sosyal açıdan güç kaybederken Rusya'dan egemenlik talep eden Ukraynalı muhalif hareketler kontrolden çıkmış, önüne geçilemez bir hal almıştır. Bu eylemler arasından en çok ses getireni 21 Ocak 1990 tarihinde yaşanmıştır. Ukrayna'nın kısa bir süreliğine Rusya'dan bağımsız olduğu 1919 yılının 71.yıldönümünü kutlamak amacı ile 1

milyondan fazla insan bir araya gelmiş, bu kutlamanın yanı sıra Rusya'dan egemenlik talep edilmiştir. İsteklerini dile getirmek isteyen Ukraynalılar el ele tutuşarak Lviv'den Kiev'e kadar bir 'insan zinciri' oluşturmuştur. Diğer isimleriyle 'Ukrayna Dalgası' veya 'Birlik Zinciri' olarak bilinen bu hareket Sovyetlerin son dönemleri ele alındığında bu süreç içerisindeki en geniş çaplı gösteri olmuştur. (Euromaidan Press, 2020)

Ukrayna halkının, Sovyet Birliği içerisinde, bu boyutta milliyetçi ve talepkar gösteriler yapabiliyor olmasının sebebi Gorbaçov'un 'glasnost' ve 'perestroyka' politikaları olmuştur. Bu dönem özelinde ele alındığında Rusya Ukrayna üzerindeki etkisini hızlı bir biçimde kaybetmiştir. Bu dönem itibari ile Ukrayna, Rusya'dan hızlı bir biçimde uzaklaşmaya başlamıştır.

1990 ve 1991 yıllarında, Rusya ve Ukrayna arasındaki çatışma konularından sadece birini oluşturan 'kültür' meselesi ile alakalı Ukrayna uğraşlarını yoğunlaştırmış, Ukrayna siyasi açıdan Rusya'dan egemenliğini kazanmaya çalışırken sosyal açıdan da ülkesindeki 'Rus' izlerini silmeye çalışmıştır. Böylelikle Sovyet hatırasına karşı Ukrayna kendi tarihini hatırlatmak adına yeni ve milli çerçeve ile sınırlı birtakım adımlar atmıştır. (Jilge, 2006, s.56)

Atılan bu adımlar her ne kadar başlangıç için etkili görünüyor olsa da Rusya ve Ukrayna arasındaki 'kültür' çatışmasını bitirememiştir. Neticede Rusya'nın ve Ukrayna'nın kültür dahil olmak üzere birçok alanda yakın değerlere sahip olduğu aşikardır. Yer yer iki ayrı ulus oldukları için bu ayrımı sağlamak adına spesifik milliyetçi vurgular öne çıkarılmak istense de her iki kültürde de birbirlerini anımsatan olgulara rastlanılması mümkündür. Bunca benzerliğe rağmen kültür konusunun iki ülke arasında çatışmaya mahal vermesinin sebebi ise Ukrayna'nın kendisine ait milliyetçi nüansların Rusya tarafından silinmeye çalıştığı iddiasıdır.

Rusya'dan uzaklaşan ve egemenlik için adımlar atan Ukrayna, 1990 yılında ilk bağımsız seçimini gerçekleştirmiş ve yeni konsey üyelerini seçmiştir. (Jilge, 2006, s.56) Yeni üyeler ile Ukrayna Parlamentosu, 17 Temmuz 1990 tarihinde, her ne kadar bu egemenlik akdi 1991 Ağustos tarihine kadar uygulamaya konulmasa da, egemenliğini ilan etmiş ve artık Ukrayna yasalarının merkeze ait yasalardan üstün olacağını söylemiştir. (Berktay, 2023, s.218)

Sovyet anayasasına aykırı bu hareket ile Ukrayna, egemenlik talebindeki ciddiyetini ortaya koymuştur. Sovyetlerin önceki dönemleri ele alındığında böylesine bir hareket için Ukrayna'ya ağır bir yaptırım uygulanması gerekirken bu dönem içerisinde Rusya'nın bu durum akabinde harekete geçmemesinin sebebi Ukrayna'yı gözden çıkarması veya Ukrayna'ya özgürlük tanımak istemesi olmamıştır. Bu durumun sebepleri olarak Gorbaçov'un 'Perestroyka' politikasını ve akabinde Sovyetlerin hızlı bir biçimde zayıflamakta olan sistemini ele almak doğru olacaktır.

Sovyetler yıkılma süreci içerisindeyken ve Ukrayna git gide Rusya'dan uzaklaşırken, Gorbaçov'un hala devlet başkanı olmasına karşın, Boris Yeltsin'in öne çıkması ile Rusya Ukrayna'ya dair söylemlerini arttırmış; Ukrayna'nın bağımsızlık uğraşını engellemeye çalışmıştır. Yeltsin'in söylemlerinin güçlendiği bu süreç içerisinde Ukrayna'nın egemenlik ve 'Rusyasız' var olma isteği Rusya tarafından 'Rusya'ya karşı' bir yaklaşım olarak değerlendirilmiştir. (Simon, 2002, s.1) Bu hususta Rusya'nın göreli kazanç kavramına odaklandığını söylemek mümkündür. Ukrayna'nın Rusya'dan uzaklaşması ile Ukrayna'nın sahip olduğu ve kazanç olarak nitelendirilebilecek her unsur Rusya'ya kayıp olarak yansıyacaktır. (Donnelly, 2001, s.15)

Ukrayna kendi egemenliği konusunda kararlı yaklaşımını sürdürerek 24 Ağustos 1991 tarihinde artık bağımsız bir ülke olarak bu hususta kamuoyunun görüşünü öğrenebilmek ve bağımsız Ukrayna'nın ilk başkanını seçebilmek adına 1 Aralık 1991'de bir referandum düzenlemiştir. Bu iki tarih arasında Ukrayna'nın egemenlik çabalarını görmezden gelen Rusya, Ukrayna'yı Birlik içerisinde tutabilmek için güçlü kampanyalar başlatmıştır. (Potichnyj, 1991, s.125)

Rusya'nın azınlıklara ve bilhassa Ukrayna'da yaşayan Ruslara vurgu yaparak Ukrayna'yı Birlik içerisinde tutabilmek adına halktan destek almaya çalıştığını söylemek mümkündür. Öte yandan Çernobil faciasını deneyimlemiş bir halka nükleer silahları hatırlatarak Ukrayna'nın Birlikten ayrılmasının güvenlik açısından bir tehdit oluşturabileceği fikri empoze edilmeye çalışılmıştır. Bilhassa Sovyetlerin son dönemlerindeki halk ayaklanmaları ve bu ayaklanmaların etkileri göz önünde bulundurulduğunda bu oldukça stratejik bir harekettir.

Rusya'nın politikalarına rağmen 1 Aralık 1991 tarihinde düzenlenen referandum sonucunda Ukrayna'da halkın, %90'ın üzerinde, Ukrayna'nın

bağımsızlığını destekleyecek şekilde oy verdiği görülmüştür. (Potichnyj, 1991, s.123) Aralık 1991 tarihinde, Ukrayna'nın Birlikten ayrılacağının ve giderek güç kaybeden Sovyetlerin dağılacağının artık kaçınılmaz olduğu kabul edilmiş ve Rusya'da Boris Yeltsin tarafından yeni ve kapsamlı bir adım atılmıştır.

Sovyetlerin resmen feshedilmesinden hemen önce Rusya, 8 Aralık 1991 tarihinde Bağımsız Devletler Topluluğu planını yürürlüğe koymuştur. Rusya, Ukrayna ve Belarus liderlerinin bir araya gelerek imzaladığı bu anlaşma ile Sovyetlerin dağılma sürecinin yönetilmesi, Sovyetlere üye olan ülkelerin devam eden ekonomik, askeri ve siyasi ilişkilerinin ilerleyen süreç içerisinde de devamlılığının sağlanabilmesi amaçlanmıştır. (Kubicek, 2009, s.237) Bir çerçeve anlaşma olan Bağımsız Devletler Topluluğu'na ait en önemli madde, Sovyetlerin hem bir uluslararası özne hem de jeopolitik bir gerçeklik olarak varlığının son bulduğu olmuştur. (Berktay, 2023, s.229)

Bu hususta Ukrayna'nın Birlikten ayrılmayı istemesine rağmen iki ülke arasında var olan ekonomik ve siyasi iki taraflı bağımlılık göz ardı edilemeyecek kadar elzemdir. Sahip olunan jeopolitik konum sebebi ile Ukrayna'nın Rusya'nın bir parçası olmayı kabul etmemesine rağmen kendisine ekonomik, siyasi veya askeri hususlarda tamamen Rusya'dan arınmış bir yol çizmesi mümkün olmamıştır.

Bağımsız Devletler Topluluğu'nun kurulması ile 25 Aralık 1991 tarihinde Mihail Gorbaçov, istifasını vererek görevinden ayrılmıştır. (BBC, 1991) Gorbaçov'un istifasından bir gün sonra ise, 26 Aralık 1991, Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği resmi olarak dağılmış; yerini Rusya Federasyonu almıştır. Yıllarca Sovyetler himayesi altında aynı Birliğe üye olmalarına rağmen çatışmalarını sona erdiremeyen Rusya ve Ukrayna için yeni bir dönem başlamıştır. Artık Rusya'da siyasi düzen değişmiş ve Ukrayna Rusya'dan bağımsızlığını elde etmiştir. Sovyetler sonrası dönemde, Rusya ve Ukrayna ikili ilişkilerini yeniden inşa etmeye başlamıştır.

Bu hususta Rusya'nın Gorbaçov döneminde realist bir yaklaşım benimsemediği gözlemlenmiştir. Gorbaçov, SSCB'yi feshederken sınırlarına NATO veya AB gibi ulus ötesi örgütlerin yaklaşma ve oluşturabilecekleri muhtemel güvenlik ikilemleri ihtimaline karşı bir önlem almamıştır. Gorbaçov'un bu yaklaşımını kuramsal bütünlüğü güçlendirmek adına alternatif bir yaklaşımla değerlendirmek yararlı olacaktır.

Rusya'nın Birlik dağıldıktan sonra önlem almaması olası bir güvenlik ikilemine ihtimal vermediğini göstermektedir. İlerleyen süreç içerisinde ise Rusya daha temkinli bir duruş sergilemektedir. Bu durumun sebebini sosyal inşacı (konstrüktivist) yaklaşımla açıklamak mümkündür.

Sosyal inşacı teoriye göre fikirler, kimlikler ve düşünsel inşalar politik gerçekliği oluşturmaktadır. Bu hususta aktörler ve yapı karşılıklı etkileşim halinde birbirlerinin kimliklerini oluştururlar. Bu durumu Alexander Wendt şu sözlerle özetlemiştir: "Anarşi devletlerin ondan anladığı şeydir. Devletler kendi anarşilerini kendileri oluşturur. Bir başka deyişle, anarşi senin anladığın şeydir." (Dinç, 2023, s.338)

Tüm bu gelişmeler ve yaklaşımlar ele alındığında Gorbaçov döneminin Rusya – Ukrayna ilişkilerine olan etkisi oldukça önemlidir. Bu dönem içerisinde alınan SSCB'yi fesih kararı ikili ilişkilerdeki çıkar çatışmaları ve güvenlik ikilemi gibi çatışma dinamiklerini besleyen unsurlar daha farklı bir boyuta taşınmıştır. Aynı Birlik içerisinde olmalarına rağmen çatışmaları dindiremeyen iki ülke artık iki ayrı devlet olarak karşı karşıya gelmiştir. Bu durum diplomatik ilişkilerin siyasi, ekonomik, güvenlik gibi alanlarında uzlaşıyı daha da zorlaştırırken Birlik içerisinde ortak olarak sahip olunan unsurların paylaşılması konusunda da çatışma dinamiklerini beslemiştir. (Kırım, askeri üsler, mühimmat gibi.) Rusya ve Ukrayna ilişkilerindeki dinamikler Sovyetler dönemi ele alındığında klasik realizm çerçevesinde ilerlemiştir. Rusya'nın bölge ile alakalı güç maksimizasyonuna dayanan dış politikası Ukrayna ile olan ilişkilerini şekillendirmiştir. Bu hususta Rusya ve Ukrayna ilişkilerindeki çatışmalar Hobbes'un, Machiavelli'nin ve Hans Morgenthau'nun ileri sürdüğü sebepler ile ortaya çıkmış, bu sebepler Rusya'nın izlediği realist politikalar neticesinde çözümsüzlüğe sürüklenmiş ve iki ülke arasındaki çatışma dinamiklerini ziyadesiyle beslemiştir.

Sovyetler dağıldıktan sonra ise Rusya ve Ukrayna'nın karşılıklı tecrübe ettikleri bir değişim ve dönüşüm süreci başlamıştır. Bu süreç ile sadece ideolojik bir sistem sona ermemiş aynı zamanda uluslararası sistemde güç dengesi önemli bir biçimde değişmiştir. (Waltz, 1979, s.57) İki ülke için de yeniden bir devlet inşası süreci başlamış ve bu hususta birbirlerine karşı izledikleri dış politika da bazı değişiklikler göstermiş; birbirleri ile olan ilişkilerini yeniden yapılandırmak için çabalamışlardır.

Uzun yıllar boyunca dış politikada realist bakış açısını adeta bir devlet geleneği haline getiren Rusya'nın bu dönem itibari ile bu bakış açısı, realizmden fazla uzaklaşmadan, şekil değiştirmiştir. Bu hususta, SSCB sonrası Rusya'nın Ukrayna'ya dair izlediği dış politika stratejisini yorumlayabilmek adına yapısal realizmden bahsetmek uygun olacaktır.

2.3. SSCB Döneminde Güç Siyaseti ve Çatışma Dinamikleri: Klasik Realizm Perspektifinden Rusya-Ukrayna İlişkileri

Rusya ve Ukrayna ilişkileri arasındaki çatışma dinamiklerini realizmin farklı versiyonları ile (klasik realizm-yapısal realizm) açıklamak mümkündür. Realizm kavramı uluslararası ilişkilere genel anlamda hayatta kalma, güç ve çıkar mücadelesi odaklı bir bakış açısı ile bir açıklama getirmeye çalışsa da klasik realizm ve yapısal realizm bu mücadeleyi farklı vurgularla açıklar. İnsan doğasını kötü kabul eden ve uluslararası sistemi bu şekilde açıklayan klasik realizm çatışmaları birim düzeyinde yorumlamaktadır. Hans Morgenthau gibi düşünürlerin temsil ettiği klasik realizm, devlet adamlarının güç arzusu ve çıkar maksimizasyonunu insan doğasının bir parçası olarak kabul eder. Bu perspektife göre, çatışmaların kaynakları liderlerin aldığı kararlardan kaynaklanmaktadır. Hans Morgenthau'nun birey merkezli yaklaşımı ile uluslararası politikadaki çatışmaların sadece devletler arası çıkar çatışması değil; aynı zamanda liderlerin güç arzuları, korkuları ve ideolojik yönelimleriyle şekil aldığını vurgular. Bu bağlamda Sovyet liderlerinin Ukrayna'ya dair izledikleri politikalar yalnızca stratejik değil, aynı zamanda otoriter güç gösterisinin bir parçası olarak okunabilir.

Bu bağlamda, çalışmanın önceki bölümlerinde de ifade edildiği gibi, Sovyetler dönemindeki Rusya-Ukrayna ilişkileri klasik realizmin öngörüleri ile önemli ölçüde örtüşmektedir. Örnek olarak, Stalin dönemindeki Holodomor'a sebep olan ekonomi politikaları ve milliyetler politikasının merkezi otoriteyi sağlamlaştırmak adına atılmış adımlar olduğunu söylemek mümkündür.

Christopher Mitchell'ın çatışma modelinde belirttiği üzere güvenlik ve tanınma gibi temel ihtiyaçların karşılanmaması çatışmanın doğmasına ve devam etmesine neden olmaktadır. Sovyetler döneminde Ukrayna halkının bahsedilen açılardan temel ihtiyaçlarının karşılanmamış olduğuna dair söylemleri ve hareketleri yalnızca maddi

değil düzeyde de bir tehdit algısı oluşturmuş; etnik ayrışma ve tarihsel travmalar üzerinden kolektif bir çatışma hafızasının oluşmasına neden olmuştur.

Öte yandan Sovyetlerin milliyetler politikaları, bilhassa Stalin döneminde, klasik realizmin güç merkezli bakış açısıyla örtüşmektedir. Stalin'in 'böl ve yönet' yaklaşımı, Ukrayna'nın da dahil olduğu çevre ülkeler tarafından tepkiyle karşılanmış ve Sovyetler dönemi içerisinde etnik ve siyasi çatışmalara zemin hazırlamıştır. Bu bağlamda Lenin ve Stalin'in milliyetler politikaları karşılaştırıldığı zaman liderlerin karar alma biçimlerinin birey düzeyinde çatışmaya neden olabilecek bir faktör olduğu gözlemlenmiştir.

Bu bağlamda Kruşçev dönemindeki hala tartışılmakta olan Kırım hamlesini de değerlendirmek mümkündür. 1954 yılında Kruşçev tarafından Kırım'ın Ukrayna'ya hediye edilmesi, klasik realizm çerçevesinde rasyonel bir karar olmasa da liderin şahsi kararı olarak yorumlanabilir. Bu adımın ardında Moskova'nın iç siyasi dengeyi koruma isteği, Ukrayna'yı hoş tutarak Ukrayna ile merkezi yönetim arasında denge kurma çabası yatmaktadır. Ancak bu karar ilerleyen süreç içerisinde iki ülke arasında ciddi jeopolitik çatışmalara sebep olmuştur.

Gorbaçov liderliğinde Sovyetlerin son dönemlerinde izlenen bilhassa Glasnost ve Perestroyka politikalarının başarısız olması da klasik realizmin lider odaklı açıklamalarıyla örtüşmektedir. Gorbaçov zayıflayan sistemi reformla güçlendirmek istemiş fakat bu süreçte güç dengesinin ve hegemonya söyleminin zayıflaması akabinde lider kontrolü kaybetmiştir. Bahsedilen örnek klasik realizmin güç boşluğu ilkesi ile örtüşmektedir.

Johan Galtung'un çatışma döngüsü modelini klasik realizmdeki gibi birey ve lider davranışları ile açıklar. Galtung'a göre çatışmaların kendilerine has bir döngüsü vardır. Bahsedilen bu döngüye göre çatışmalar çıkar, zirve noktasına ulaşır, zamanla azalarak kaybolsa da yeniden ortaya çıkar. Bu bağlamda Stalin döneminde Ukrayna'ya karşı izlenen politikaların bahsedilen döngünün ilk evresini oluşturduğunu söylemek mümkündür. İlerleyen süreç içerisinde de iki ülke arasında çatışmaya neden olan unsurların çözülememesi döngünün devamını oluşturmuş ve bu çatışma dinamikleri günümüze kadar gelmiştir. Böylece klasik realizmin lider merkezli açıklamaları, döngüsel çatışma kuramıyla tamamlayıcı bir biçimde genişletilebilir.

Sonuç olarak, Sovyetler döneminde Rusya-Ukrayna ilişkileri lider merkezli ve bölgesel çıkar odaklı şekillenmiştir. Bahsedilen dönem için klasik realizmin temel tezlerini doğrular biçimde; bireysel liderlik kararlarının, ulusal çıkara dair algının ve güç arayışının çatışma dinamiklerini belirlediğini söylemek mümkündür. Bu yorum günümüzde devam etmekte olan savaşın tarihsel boyutuna ışık tutması açısından önemlidir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

SSCB SONRASI ÇATIŞMA DİNAMİKLERİ

3.1. 1991 Sonrası Kurumsallaşma ve İlk Gerilimler

Sovyetler Birliği dağılmasına rağmen Rusya ve Ukrayna ilişkilerindeki çatışmalar durulmamış aksine ilişkileri çıkmaza sokan durumlar çeşitlilik kazanmıştır. Aynı Birlik içerisinde olmalarına rağmen geçmişte de ilişkilerini istenilen seviyeye çıkaramayan bu iki devlet, Birliğin ayrılması ile yeniden karşı karşıya gelmiştir. Artık iki ayrı devlet olarak birbirleri ile nispeten sağlıklı ilişkiler kurmaları beklenirken geçmişten gelen problemler yine Rusya ve Ukrayna arasındaki çatışma dinamiklerini tetiklemiştir.

Sovyetlerin feshinden sonra Rusya Federasyonu dış politikasında çeşitli adımlar izlemiştir. Bu adımlardan biri Çift Sınır stratejisi olmuştur. Rusya Federasyonu'nun dışında kalan eski Sovyet ülkelerini kapsayan bir dış politika adımı olan Çift Sınır stratejisinin temel amacı Rusya'nın sınır güvenliğini korumak, ulaşım yolları üzerinde kontrolünü sağlamak ve ekonomik, askeri ve siyasi alanlarda yeniden bir entegrasyon kurmak olmuştur. (İlhan, 2022, s.181-182)

Çift Sınır stratejisi kapsamında BDT'ye üye ülkeleri Rusya yörüngesinde tutmak için sınırlarda Rus askeri varlığı oldukça mühim olmuştur. Bu hususta Rusya eski Sovyet coğrafyasında sınır güvenliği sorumluluğunu üstlenmiştir. (İlhan, 2022, s.189) Rusya'nın izlediği bu politika ilerleyen süreç içerisinde Ukrayna ile olan ilişkilerde bilhassa askeri açıdan çatışmalara sebebiyet vermiştir.

Öte yandan Ukrayna'nın bağımsız bir devlet olarak ilk zamanlarında bilhassa Ukrayna Devlet Başkanı Leonid Kravçuk'un Rus karşıtı milliyetçi politikalar izlemesi (Berktay, 2023, s.237) ve Rusya ile uygulanabilir uzlaşmalar geliştirememesi sebebi ile de ilişkiler hem sağlıklı bir biçimde başlamamış hem de istenilen boyuta taşınamamıştır. (Olszanski, Wierzbowska – Miazga, 2001, s.35)

İkili ilişkilerin önündeki engellerden ilkini Birlik dağıldıktan sonra Ukrayna sınırları içerisinde kalan Kırım ve Sivastopol şehirleri oluşturmuştur. Bu hususta, Ukrayna'nın Birlikten ayrılması ile Rusya'ya ait bombardıman uçakları, nükleer savaş başlıkları, nükleer saldırı için erken uyarı sistemleri gibi askeri açıdan kritik birçok

mühimmat Ukrayna topraklarında kalmış (Olszanski, Wierzbowska – Miazga, 2001, s.35) ve bu durum iki ülke arasında fikir ayrılıklarına yol açmıştır. Boris Yeltsin, Kırım'ın Ukrayna'da kalmasını onayladığını ve Rusya'ya ait Karadeniz filosunun Sivastopol'de kiralık bir biçimde kalacağını söylemesine rağmen Rusya'nın esas isteği bu yönde olmamıştır. (BBC, 2014)

Yeltsin'in yardımcısı olan Pavel Voşanov'un, Ukrayna'nın sınırlarının gözden geçirilebileceğine vurgu yapması akabinde Rusya, Ukrayna halkı tarafından büyük bir tepkiyle karşılaşmış ve bu durum hakkında bir süre sessizliğini korumaya karar vermiştir. Eş zamanlı olarak, Rusya Parlamentosu 1992 ile 1993 yıllarında Kırım'ın ve Sivastopol'ün Rusya'da kalmasına karar vermişse de Yeltsin bu kararlara karşı çıkmıştır. Kırım'daki Karadeniz Filosu'nun ve Sivastopol üssündeki savaş gemilerinin paylaşımı hususunda iki ülke arasında gerilim tırmansa da Rusya ve Ukrayna bu meseleleri 1995 yılında çözüme kavuşturacaklarına söz vererek bu meseleyi ertelemiş ve ilişkileri normal seyrine döndürmüştür. (Berktay, 2023, s.233- 234)

Bu hususta Yeltsin'in Ukrayna'ya karşı ılımlı bir tavır izlediğini söylemek mümkündür. Ukrayna her ne kadar Rusya'dan uzaklaşmak istese de Yeltsin'in bu uzaklaşma amacını yumuşak güç çerçevesinde ılımlı politikalar izleyerek engellemeye veya geciktirmeye çalıştığı görülmektedir. Birlik dağılmış olsa da bu örnekte görüldüğü üzere bahsedilen dönem içerisinde Rusya ve Ukrayna'nın, bir Sovyet mirası olarak, iç içe geçmiş askeri düzenleri sebebiyle birbirlerine olan askeri bağımlılığı devam etmektedir.

Ukrayna bağımsızlığını kazandıktan sonra Ukrayna'nın Rusya'ya karşı izlediği ekonomik politikalar da değişmiş; bu politikalar ilişkileri iyileştirmekten ziyade Rusya'dan uzaklaşmayı amaçlamıştır. Ukrayna'nın, ekonomik açıdan hala Rusya'ya bağımlıyken, Rusya'dan uzaklaşma isteği hem Ukrayna halkı hem de Rus siyasetçiler tarafından hoş karşılanmamıştır. (Simon, 2002, s.2)

Sovyetlerin dağılma süreciyle eski Sovyet ülkelerinin yaşamaya başladığı ekonomik sorunlar, Batı ile ekonomik açıdan iş birliğine dair beklentilerin de artması ile Rusya ve Ukraynalı şirketlerin arasındaki iş birliği bozulmuştur. Bu süreç içerisinde Ukrayna'da hızlı bir biçimde enflasyonun artması sebebiyle Rusya kendi ekonomisinin de etkilenmemesi adına, Ukrayna'yı 'ruble bölgesinden' çıkmaya teşvik etmiştir. Bu durum akabinde Ukrayna, Kasım 1992 tarihinde 'ruble bölgesinden'

çıkmış (Olszanski, Wierzbowska – Miazga, 2001, s.36) ve günümüzdeki para birimi olan Ukrayna grivnasını kullanmaya dair ilk adımlarını atmıştır. (Kyiv Gallery, 2023) Esas olarak 1919 yılında ortaya çıkan 'grivna', Ukrayna'nın Sovyetlere katılması ile kullanılmamıştır. 1992 yılına kadar olan süreçte adete kaybolmuş 1992 yılında ise yeniden kullanılmaya başlamıştır.

Ukrayna'nın Rusya'dan farklı, kendine ait bir para birimi olan 'grivnayı' kullanmaya başlaması uluslararası mecrada özerk bir biçimde tanınabilmesi adına oldukça olumlu bir adım olmuşsa da Ukrayna ekonomisi için istenilen refahı sağlayamamıştır. Ukrayna'nın grivnaya geçişindeki bir diğer önemli husus ise Rusya'nın bu duruma karşı çıkmayıp aksine bu değişimi bilfiil teşvik etmesi olmuştur. Rusya Ukrayna ile yüzyıllardır süregelen ilişkileri göz önüne alındığında, ilk defa Ukrayna'nın Rusya'dan farklı bir yol izlemesine ya da başka bir deyişle 'Rus faktöründen' kısmen uzaklaşmasına tepki vermeyerek yıllardır Ukrayna'ya karşı adeta bir devlet geleneği haline getirdiği yaklaşımından uzaklaşmıştır. Çünkü artık Rusya ve Ukrayna iki ayrı devlettir ve Rusya kendi çıkarlarını korumalıdır.

Ukrayna'nın grivnayı kullanmaya başlaması ile Rusya ve Ukrayna'nın ekonomik ilişkilerindeki orantısızlık kendini daha da belli etmeye başlamıştır. Bu durumun en büyük sebebi Rusya'nın ihtiyaç duyacağı kaynakları kendi içerisinde veya uluslararası piyasadan rahatlıkla temin edebiliyorken Ukrayna'nın, bilhassa doğalgaz konusunda, Rusya'ya yüksek düzeydeki bağlılığı olmuştur. Bu durumun en net örneklerinden biri olarak iki ülke arasındaki askeri mühimmat açısından iş birliğini ele almak mümkündür. Bu hususta Rusya, belirli Ukraynalı işletmelerle iş birliğini sürdürmüştür ve bu durum Rusya için bir zorunluluktan ziyade ihtiyaç duyulan kaynaklara daha ucuz erişim açısından bir alternatif olmuştur. Öt yandan Ukrayna için ise silah endüstrisinde Rusya ile iş birliği yapması ekonomisini canlı tutabilmesi açısından büyük ölçüde önem taşımıştır.

Kenneth Waltz'a göre devletler arasındaki bağımlılığı minimum düzeyde tutmak uluslararası ilişkiler açısından izlenecek en uygun yoldur. Devletler arası bağımlılığın yüksek olması durumunda tarafların ilişkilerini yeterince düzenleyememesi çatışma riskini arttırmaktadır. (Tokatlı, 2022, s.129) Sovyetler sonrası Rusya – Ukrayna ilişkileri Kenneth Waltz'ın bu savı ile örtüşmektedir.

Bahsedilen sebeplerden ötürü ilerleyen süreç içerisinde Rusya – Ukrayna ilişkilerindeki odak noktası hızlı bir biçimde ekonomiye kaymıştır. Rusya'da var olan ekonomik reformlar yavaş da olsa ilerlerken Ukrayna'da uygulamada hiçbir reform olmaması ekonomik müzakere süreçlerinde Rusya'yı daha avantajlı bir konuma taşımıştır. (Olszanski, Wierzbowska – Miazga, 2001, s.36)

Bu durum ile alakalı Rusya, Bağımsız Devletler Topluluğu çerçevesinde bir dizi ekonomik uygulamayı hayata geçirmeyi planlamış fakat dönemin Ukrayna Devlet Başkanı Kravçuk Rusya'nın liderlik ettiği bu planlara Ukrayna'nın dahil olmayacağını belirtmiştir. 1992 tarihinde ise Kravçuk, önceki açıklamasını takiben, ülkesinin tarihin çarkının geriye çevrilmesini ve eski düzeni canlandırma girişimlerini reddettiğini dile getirmiştir. (van Ham, 1994, s. 5)

Kravçuk'un bu söylemi Rusya ile ekonomik ilişkiler kurmaya dair bakış açısını göstermektedir. Ukrayna artık egemen bir ülke olarak Rusya ile ilişkilerini geliştirme hususunda istekli olmamış, ihtiyacı olmasına rağmen Rusya ile iş birliğine bir dönem sıcak bakmamıştır. İlerleyen süreç içerisinde Ukrayna ekonomisi beklenilen seviyeye ulaşamayınca Kravçuk, Rusya ile Bağımsız Devletler Topluluğu çerçevesinde iş birliğine yönelmiştir.

Nisan 1993 tarihine gelindiğinde Ukrayna kendi ekonomik politikalarını koordine etme yetkisinin önüne geçilmemesini şart koşarak, Bağımsız Devletler Topluluğu'nun anlaşmasını paraflamıştır. Mayıs 1993 tarihinde ise Kravçuk daha kapsamlı bir ekonomik entegrasyon ve mal ve hizmetler için ortak bir pazar vadeden ortak bir bildiriyi imzalamıştır. Kravçuk bildiriyi imzalamasına rağmen yine de Ekonomik Birlik kurma fikrine karşı çıktığını belirtmiştir. Eylül ayında Topluluk'un düzenlemiş olduğu zirvede bir Ekonomik Birlik kurulmasında anlaşmaya varılınca Ukrayna, Topluluk içerisinde "belirsiz ortak üyelik" statüsünü tercih ederek ihtiyatlı tavrını sürdürmüştür. (Solchanyk, 1996, s.29)

Ukrayna'nın bu tavrı ile Waltz'un 'bandwagoning (peşine takılma)' yaklaşımından uzak bir biçimde karar aldığı gözlemlenmiştir. Belli bir sistemdeki güçlü aktörle iş birliği esasına dayanan bu kavramda amaç güçlü olan devletin yanında durarak nispeten o kadar güçlü olmayan devletin kendi güvenliğini garanti altına almasıdır. (Ünay, 1998, s.211) Ukrayna böyle bir ittifak kurmaktan ziyade Rusya'dan uzak durmaya çalışmıştır.

Ekonomik gerilimlerin yanı sıra siyasi gerilimler de bu süreçte devamlılığını sürdürmüştür. Rusya, 1993 yılında resmi dış politikası olarak deklare ettiği Yakın Çevre Doktrini ile eski Sovyet coğrafyasında Rusya'nın yaşamsal çıkarları olduğunu ifade etmiştir. (Sönmez, 2015, s.1-9) Rusya'nın Yakın Çevre Doktrini ile bölgede Sovyetlerin dağılması ile kaybettiği gücünü yeniden toplamaya çalıştığını söylemek mümkündür. Rusya'nın bölge içerisinde eski gücünü toplama isteği değişen jeopolitik dengeler sebebi ile güvenlik endişesi taşımasındandır.

Kravçuk döneminde Rusya ile ilişkileri düzenlemek adına çok sayıda adım atılmasa da Ukrayna'da 1994 yılında yönetime Leonid Kuçma'nın geçmesi ile beraber Ukrayna'nın Rusya'ya dair tutumu yumuşamış ve iki ülke arasında yeni adımlar atılmıştır. "Rusya ile yeniden birlik" sloganı ile Ukrayna'da halkın desteğini alan Leonid Kuçma (Berktay, s. 2023, s.240) bu söylemi ile Rusya'ya karşı izlenilen mesafeli tavırdan vazgeçileceğini göstermiştir.

Kuçma döneminde çözüme kavuşturulabilmiş durumlardan ilki nükleer silahlar meselesi olmuştur. Sovyetlerden kalma silahları hala bünyesinde barındıran Ukrayna, 5 Aralık 1994 tarihinde Boris Yeltsin ile Budapeşte Muhtırası'nı imzalayarak bu silahları Rusya'ya iade etmiştir. (Belfer Center for Science and International Affairs, 2020) Ukrayna'nın Rusya'ya ait olan silahları iade etmesi olası bir başka güvenlik ikileminin önüne geçmiştir.

Rusya ve Ukrayna arasındaki sorunlardan biri olan nükleer meselesi diplomatik bir biçimde halledildiyse de iki ülke arasındaki mevcut çözümsüzlükler ve gerginlikler tamamen son bulmamıştır. Ukrayna, Rusya ile iyi ilişkiler kurabilmesinin ön koşulu olarak üç adet şart öne sürmüştür. Bu şartları Bağımsız Devletler Topluluğu'na üye ülkelerin dış sınırlarının ortak savunulması, Sivastopol'ün özel statüsünün tanınması ve Hazar – Karadeniz Bölgesi'nde tek bir savunma programı talepleri oluşturmuştur. (Sherr, 2019, s.784-785)

Ukrayna'nın henüz çözüme kavuşturulamamış meselelere dair talepleri geçekleştirilmemiştir. Bu hususta Ukrayna'nın Hazar-Karadeniz bölgesinde tek bir savunma programı talebi yapısal realizm kapsamında yorumlandığında yapısal realizm öngörüleriyle örtüşmektedir. Bahsedilen plan hayata geçirilmese de NATO benzeri bir bölgesel güvenlik oluşumu bölgedeki güçler dengesini düzenleme imkanı tanıyabilir ve ülkelerin iş birliği yapması için bir zemin hazırlanmasını mümkün kılabilirdi.

1996 yılının sonuna gelindiğinde NATO'nun gitgide genişlemesi ve sınırlarına yaklaşması ile Ukrayna da bu hususta birtakım diplomatik adımlar atmaya karar vermiştir. (Olszanski, Wierzbowska-Miazga, 2001, s.37) NATO'nun 1997 yılında Ukrayna ile 'Kendine Özgü Ortaklık' adı altında ilişkiler kurması Rusya ile olan mevcut gerilime yeni bir boyut kazandırmıştır. (Sherr, 2019, s.785) Rusya için NATO'nun sınırlarını, komşusu Ukrayna'ya kadar ilerletip kendi sınırlarına yaklaşması bir güvenlik ikilemi oluşturmuş ve Rusya'yı bir dizi önlem almaya itmiştir.

NATO'nun Rusya sınırlarına yaklaşmasından hoşnut olmayan Boris Yeltsin olası bir çatışmayı önleyebilmek adına Ukrayna ile sahip oldukları mevcut problemleri çözmeye karar vermiştir. Bu kararın bir sonucu olarak Mayıs 1997 tarihinde Ukrayna ile 'Dostluk, İş Birliği ve Ortaklık Anlaşması' ve 'Karadeniz Filo Anlaşmaları' imzalanmıştır. (Sherr, 2019, s.785) Bu anlaşmalar temel olarak tarafların birbirlerinin toprak bütünlüğüne ve dokunulmazlığına saygı duyması gerektiğine odaklanmış (UN Treaty Collection, 2021) ve Sivastopol meselesini 20 yıl idare etmesini umdukları bir planla geçici bir çözüme kavuşturmuşlardır.

Karadeniz Filo Anlaşmalarına göre Karadeniz'deki filolar Rusya ve Ukrayna arasında paylaştırılmış ve Sivastopol Üssü belli bir meblağ karşılığında 20 yıllığına Rusya'ya kiralanmıştır. (Berktay, 2023, s.244-245) Bu durum, Rusya ve Ukrayna'nın aralarındaki çatışmaları neden çözüme kavuşturamadıklarını açıklayabilmek adına önemlidir. Bahsedilen örnekte de görüldüğü gibi iki ülke mevcut sorunlara nihai çözümler bulmak yerine ertelemeyi tercih etmektedir.

Siyasal ve askeri ilişkilerinin yanı sıra ekonomik ilişkilerini de bu dönem içerisinde yoğun bir biçimde devam ettiren Rusya ve Ukrayna arasında Şubat 1998 tarihinde, 1998-2007 yılları arasında geçerliliği devam edecek olan yeni bir ekonomik iş birliği anlaşması imzalanmıştır. İmzalanan bu anlaşmaya göre ekonomik ilişkiler arasındaki engellerin kademeli olarak kaldırılması, Rusya ile Ukrayna'nın gümrük sistemlerinin yakınlaştırılması ve bu hususta mevcut bazı prosedürlerin basitleştirilmesi amaçlanmıştır. (Szeptycki, 2008, s.33) Rusya ve Ukrayna'nın ekonomilerinde iş birliğine yönelmeleri ekonomik ilişkilerini güçlendirmeleri açısından olumlu bir gelişme olmuştur. Öte yandan Rusya, ekonomik açıdan yardıma ihtiyacı olan Ukrayna'ya kolaylık sağlayarak ikili ilişkilerin dostane yönüne dikkat çekmiştir.

Ukrayna, Kravçuk başkanlığında Kuçma dönemine kıyasla Rusya'ya karşı daha ihtiyatlı ve mesafeli bir tavır benimsemiştir. Kravçuk, Ukrayna'nın bağımsızlığının ilk yıllarında Rusya'dan uzak durmuş; mecbur kalmadıkça ikili ilişkiler adına bir adım atmamıştır. Kuçma ise Ukrayna'nın çıkarları çerçevesinde kimi zaman Rusya ile yakın ilişkiler kurmak için adım atarken kimi zaman yüzünü Batıya çevirmiştir. Bu sebeple Leonid Kuçma ve Boris Yeltsin önderliğinde Ukrayna ve Rusya bahsedilen dönem boyunca ciddi bir çatışma yaşamamış; iki ülke arasındaki gerilim tırmanmamıştır.

Boris Yeltsin döneminde Rusya-Ukrayna ilişkilerinin Birlik dağıldıktan sonra sağlam bir zemine oturtulamadığı görülmüştür. Ukrayna Rusya ile yakın ilişkiler kurmak istememiş fakat iki ülkenin de iç içe geçmiş olan sistemleri ile sahip oldukları karşılıklı bağımlılık bu durumu zorlaştırmıştır. Rusya ve Ukrayna'nın bu dönem içerisinde askeri ve ekonomik ilişkilerindeki meselelere çoğunlukla bir çözüm getirebildiği gözlemlense de iki ülke arasındaki çatışma dinamikleri hususunda tam olarak bir uzlaşıya varılamamıştır. Ukrayna'nın git gide Rusya'dan uzaklaşarak NATO'ya yaklaşma isteği bölgesel güç dengesinin Rusya aleyhine değişebileceğinin sinyallerini vermiş ve mevcut savaşa giden süreci beslemiştir.

3.2. Vladimir Putin Dönemi

Rusya Federasyonu'nun yeni başkanı Vladimir Putin görevinin ilk yıllarında, önceki Rus liderlerinin Ukrayna'ya karşı izlediği politikaları tutarsız bulmuş ve yeni bir yöntem izlemeye karar vermiştir. Bu hususta Rusya, Ukrayna ile ilişkilerini iyi tutmak istemiş hatta 22 Aralık 2000 tarihinde gerçekleştirilen bir doğalgaz müzakeresinde Ukrayna'ya oldukça imtiyaz tanımıştır. (Olszanski, Wierzbowska – Miazga, 2001, s.42)

Bu durum ile alakalı dönemin Rusya Dışişleri Bakanı Sergey Karaganov, Rusya'nın 'stabil bir Ukrayna istediğini, Rusya'nın dostane bir Ukrayna'ya ihtiyaç duyduğunu ve Rusya'nın ekonomik açıdan Ukrayna'yı destekleyecek bir lükse sahip olmadığını' belirtmiş ve 'Ukrayna'nın ekonomisindeki bir çöküşün Rusya için bir felaket olacağını' sözlerine eklemiştir. (Olszanski, Wierzbowska – Miazga, 2001, s.40)

Rusya'dan gelen bu açıklamalar 2000'li yılların başında Ukrayna'ya olan bakış açısını anlayabilmek adına önemlidir. Bu açıklamalarla Rusya Ukrayna'ya dair iyi niyetini göstermiş, ikili ilişkileri güçlendirmek istediğini belirtmiş aynı zamanda da

geçmişin aksine Ukrayna'nın egemen bir devlet olduğunu kabul ederek onun ekonomisine dair bir sorumluluk almadığını belirtmiştir. Rusya bu açıklaması ile hatırlatmıştır ki, 'her devlet kendi kurtarıcısı olmalıdır'.

Kuçma dönemi içerisinde Ukrayna, Rusya ile iyi ilişkiler kurma hususunda kararlı bir yaklaşım izlemiş, Rusya da bu yaklaşıma iştirak etmiştir. Bu çerçevede Kuçma ve Putin sıklıkla bir araya gelmiş; 2002 yılı Rusya'da 'Ukrayna Yılı' ilan edilirken Ukrayna'da 2003 yılı 'Rusya Yılı' olarak ilan edilmiştir. İlerleyen süreç içerisinde ise Ukrayna Rusya, Kazakistan ve Belarus'un da dahil olduğu 'Tek Ekonomik Bölge'ye' katılmak için anlaşma imzalamıştır. (Berktay, 2023, s.254 - 255) Bu hususta yüzyıllardır iki ülke arasında devam eden çatışma dinamikleri göz önüne alındığında, 2000'li yılların başları için Rusya ve Ukrayna ilişkileri adına adeta altın yıllar demek yanlış olmayacaktır.

2000'li yılların başında Rus dış politikasında Avrasya'ya da yer verildiğini söylemek mümkündür. Sovyetlerin feshinden sonra Rusya toprak kaybetmiş ve jeopolitik açıdan dengeler Rusya için tamamen değişmiştir. Bu durum Rusya'da, temelleri Çarlık Rusya döneminde atılmış olan, Avrasyacılık kavramının 'Yeni Avrasyacılık' olarak ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır. (Yılmaz, 2015, s.113)

1917 yılındaki Bolşevik İhtilali'nde yurt dışına kaçan Rus aydınlar tarafından ortaya koyulan Avrasyacılık kavramı günümüzde sıklıkla tartışılmaktadır. Asya ve Avrupa kıtalarının ortasında yer alan Avrasya günümüzde küresel güçler için büyük bir önem taşımaktadır. (Dönmez, 2023, s.137)

İlk olarak Klasik Avrasyacılık kavramı ele alındığı zaman amacının Rus kimliğini tanımlamak ve Rusya'nın Batılılaşma-Avrupalılaşma sürecine bir alternatif olarak Batının etkisini azaltmak olduğunu söylemek mümkündür. (Yılmaz, 2015, s.114) Klasik Avrasyacılığa göre Rusya ne Avrupa ne de Asya'dır, kendine özgü bir Avrasya medeniyetidir. Bu doğrultuda Klasik Avrasyacılık Batı merkezli anlayış ve yaklaşımları reddetmektedir. (Kurt, 2019, s.430)

İlerleyen süreç içerisinde değişen dinamiklerle beraber Klasik Avrasyacılık daha farklı yorumlar kazanmış ve Sovyetler sonrası dönemde Yeni Avrasyacılık olarak yeniden ortaya çıkmıştır. (Yılmaz, 2015, s.114) Yeni Avrasyacılık kavramında önde gelen isimlerden biri Alexander Dugin'dir.

Yeni Avrasyacılık kavramının öncülerinden olan Dugin, Avrasya kavramını Klasik Avrasyacılık'ta olduğu gibi Çarlık Rusya sınırları ile tanımlamamaktadır. Ona göre Avrasya, Sovyetler Birliği coğrafyasını ifade etmektedir. Yeni Avrasyacılık düşüncesinin temel hedefi ise Batının hakimiyetini zayıflatmak ve Rusya'nın bir süper güce dönüşmesini sağlamaktır. (Dönmez, 2023, s.138)

Vladimir Putin dönemi politikalarını tamamen Yeni Avrasyacılık kavramı ile yorumlamak mümkün olmasa da bazı hamlelerin Avrasya'da bir bütünlük oluşturmak ve Batıyı dengelemek için atıldığını söylemek mümkündür. Bu duruma istinaden atılan ilk adımlar Ulusal Güvenlik Doktrini ve Rusya Federasyonu Dış Politika Doktrini'ni yayınlamak olmuştur. (Yılmaz, 2015, s.115) Bahsedilen doktrinlerde genel olarak BDT'ye üye olan ülkelerle askeri, ekonomik, diplomatik alanlarda ilişkilerin geliştirilmesine ve iş birliklerine odaklanılmış; Rusya'nın egemenliğinin ve toprak bütünlüğünün korunmasına ve uluslararası arenadaki pozisyonunun güçlendirilmesine vurgu yapılmıştır. (Cankara ve Cankara, 2007, s.196)

Atılan bu adımlar genel olarak ele alındığında amaç, Ukrayna'nın da dahil olduğu, Avrasya ülkeleri ile çok boyutlu ve iyi ilişkiler geliştirmek olmuştur.

Atılan bu adımlar ile beraber Rusya ve Ukrayna ilişkileri 2000'li yıllarda nispeten sakin ilerlemişse de 2003 yılında patlak veren Tuzla Krizi iki ülke arasındaki gerilimi hızlı bir biçimde tırmandırmış ve iki ülkeyi silahlı çatışmanın eşiğine getirmiştir. Bu hususta Kerç Boğazı'nın tam ortasında yer alan Tuzla Adası, Sovyet belgelerinde Kırım'a ait olarak gösterilmesi sebebi ile, Rusya ve Ukrayna arasında adanın kime ait olduğuna dair tartışmalara sebep olmuştur. (Berktay, 2023, s.247)

Bölgeye dair tartışmalar devam ederken Rusya'nın Tuzla Adası'na bir geçit inşaatı başlatması Kiev ve Moskova'yı karşı karşıya getirmiştir. Rusya gelen tepkiler akabinde bu inşaatı durdursa da Tuzla Adası meselesi günümüzde çözüme kavuşturulamamış; Rusya ve Ukrayna arasındaki çatışmadan çözümsüzlüğe evirilmiş örneklerden bir diğeri olarak tarihte yerini almıştır.

Vladimir Putin döneminde Tuzla Krizi'ne kadar oldukça sakin ilerlemiş olan Rusya ve Ukrayna arasındaki ilişki dengeleri, politik arenada Amerika'nın, NATO'nun ve Avrupa Birliği'nin etki alanlarını arttırmasıyla, bozulmaya başlamıştır. (Çalışkan, 2022, s.40) Bu hususta Kuçma'nın Rusya'ya yakın bir duruş sergilerken Batıdan, bilhassa Amerika'dan, uzaklaşmak istememesi Rusya'yı tedirgin etmiştir.

Ukrayna jeopolitik konumu itibari ile bölge için büyük bir öneme sahip olmasının yanı sıra yüzyıllardır Rusya'nın komşusu olmuştur ve Rusya, güvenliğini göz önünde bulundurarak, bir tehdit olarak nitelendirdiği 'Batının' kendisine bu kadar yaklaşmasını istememiştir. Bu sürecin akabinde 2004 yılında Ukrayna'da yapılmış parlamento seçimleri ile iki ülke ilişkilerinin selameti adına çok daha zorlu bir sürece girmiştir.

3.2.1. 2004 Turuncu Devrim

Ukrayna'da 2004 yılında gerçekleştirilen parlamento seçimleri siyasi sahnede hem Batı dünyasını hem de Doğu dünyasını oldukça heyecanlandırmıştır. Bu seçimlerin, Sovyetler dağıldıktan sonra Batı ve Doğu arasında kalan Ukrayna'ya yeni bir yol çizeceğine inanılmıştır. Bu sebeple seçimlerden önce Avrupa Birliği ve Amerika Batı yanlısı bir aday olan Viktor Yuşçenko'ya desteklerini iletirken, Vladimir Putin Doğu yanlısı bir aday olan Viktor Yanukoviç'e destek vermiştir. (Puri, 2022, s.76) Batı dünyası Yuşçenko'nun seçilmesi akabinde Ukrayna'da 'demokrasi' adına büyük bir adım atılacağına inanırken Rusya, Batının kendisine fazla yaklaşıyor olmasından endişe etmiştir.

İlki Ekim ayında gerçekleştirilen ve Rusya'nın seçimlere hile karıştırdığı iddiası sebebiyle iki kere daha tekrar edilen 2004 parlamento seçimleri, Viktor Yuşçenko'nun galibiyetiyle nihayete erdirilmiştir. (Puri, 2022, s.90) Seçim sonuçları ülkedeki suların durulması için yeterli olmamış; Ukrayna halkı şaibeli buldukları bu seçim süreci ile beraber ülke içerisindeki yolsuzluklar, demokrasi eksikliği ve yoğun bir biçimde hissettiklerini belirttikleri Rus etkisini protesto etmek için ayaklanarak 'Turuncu Devrim'i' başlatmıştır.

Turuncu Devrim ile beraber Ukrayna'da bir kere daha milliyetçilik olgusu güç kazanmaya başlamış ve Ukrayna içerisindeki bazı kesimlerde Rus karşıtı söylemler artmaya başlamıştır. Batı yanlısı Viktor Yuşçenko'nun göreve gelmesi ile ve Ukrayna'nın Batıya meyleden adımları ile beraber Rusya ve Ukrayna arasındaki ilişkiler için gergin bir süreç başlamıştır.

Rusya ile Ukrayna'yı Yuşçenko döneminde karşı karşıya getiren meselelerden ilki doğalgaz konusu olmuştur. Fiyat konusunda iki ülkenin anlaşamaması sonucunda Gazprom, Ukrayna'ya giden doğalgazı kesmiş fakat bir günlük kesintinin ardından doğalgazı yeniden açmıştır. Ekonomik açıdan gergin bir süreçten geçen Rusya ve

Ukrayna arasındaki ilişki, Gazprom'un Ukrayna'nın doğalgaz çaldığını iddia etmesi ile daha da gerilmiştir. (Reuters, 2009)

Kiev, Gazprom'un iddialarını yalanladıktan sonra doğalgaz krizi RosUkrEnergo aracılığı ile çözüme kavuşturulmuştur. Her ne kadar iki ülke anlaşma sağlamış gibi görünse de bu çözüm çok kısa süreli olmuş ve ilerleyen süreç içerisinde RosUkrEnergo şirketi Rusya ve Ukrayna arasındaki doğalgaz anlaşmalarında bilfiil sorunların kaynağı olmuştur. (Reuters, 2009)

Rusya ve Ukrayna ilişkilerinde önemli rol oynayan Gazprom meselesi ele alındığında, neorealistlerin vurguladığı gibi, ekonomik faktörün uluslararası ilişkilere olan etkisi belirgindir. Rusya zengin doğalgaz yataklarına sahip olması sebebi ile piyasa üzerindeki kontrolünü karşılıklı ticaret anlaşmaları ile sağlayabilmiştir. Bu hususta Avrupa Birliği'nin Rus doğalgazına bağımlı olması birçok açıdan Rusya'yı uluslararası boyutta daha avantajlı konuma taşımıştır. Bu durumun asıl sebebi, Edward H. Carr'ın da belirttiği üzere ekonomik gücün siyasi gücün temelini oluşturmasındandır.

Yuşçenko döneminde Rusya ve Ukrayna arasında gerginliğe sebep olan durumlardan bir diğeri hala çözüme kavuşturulamamış Rus Karadeniz Filosu meselesi olmuştur. Yuşçenko, 2017 yılında Rus Karadeniz Filosu'nun Kırım'dan ayrılması gerektiğini söylemiş ve Rusya için sürecin daha fazla uzatılmayacağını belirtmiştir. (Berktay, 2023, s.287) Bu konu ile alakalı taraflar bir kere daha ortak ve kalıcı bir çözüm bulmamış, meseleyi ertelemişlerdir.

Bu süreç içerisinde iki ülke, askeri meselelerin yanı sıra, diplomatik açıdan da çoğu meselede karşı karşıya gelmiştir. 2008 Kasım tarihinde Kiev, Rus kanallarını yasaklamaya karar vermiş akabinde Rusya Dışişleri Bakanı Sergey Lavrov bu kararın siyasi olduğunu söylemiş ve Ukrayna'da Rusça konuşan nüfusun haklarına saygı gösterilmesi gerekliliğini vurgulamıştır. Bu krizin beraberinde Ukrayna Dışişleri Bakanlığı, Rusya'nın Kerç Boğazı'ndaki deniz sınırını Ukrayna'nın aleyhine değiştirmeye çalıştığını iddia etmiştir. (Pifer, 2010, s.32)

Kültürel açıdan çatışmaya sebep veren bir durum gerginliğe sebep olan bir başka meseleyi tetiklemiştir. Bu iddia ile beraber zaten çözüme kavuşturulamamış bir durum tekrar gündeme getirilmiş ve Rusya ile Ukrayna arasında diplomatik açıdan ilişkilerdeki gerilimi arttırmıştır.

Mevcut meselelere ek olarak Rusya ve Ukrayna'nın paylaştığı ortak tarihi geçmişe dayanan meseleler de bu dönem tekrar gündeme getirilmiştir. Yuşçenko döneminde Holodomor, Ukrayna tarafından soykırım olarak kabul edilmiş ve Ukrayna haricinde 17 ülke daha Holodomor'u soykırım olarak tanıdığını beyan etmiştir. (Berktay, 2023, s.287) Dönemin Başbakan Yardımcısı Dimitri Medvedev Ukrayna'nın soykırım iddialarına, Yuşçenko'ya gönderdiği uzun ve kamuoyuna açık bir mektupla cevap vermiştir. Bu mektupta, Ukrayna'nın 1930'lu yıllarda yaşanmış trajik olayları siyasi amaçlarına ulaşmak için kullandığını dile getirmiştir. (Pifer, 2010, s.33)

Ukrayna'nın Holodomor'u yıllar sonra uluslararası siyasi arenada dile getirmesi ve yine yıllar sonra soykırım olarak tanıması Rusya ile ilişkileri germiştir. Bu olay örnek verilerek ortak tarihi geçmişin de mevcut ilişkilerdeki çatışma dinamiklerini beslediğinden bahsetmek mümkündür.

Bu hususta Rusya ve Ukrayna'yı bu kadar sık karşı karşıya getiren esas sebep bu dönem izledikleri ideolojik farklılıklar olmuştur. Rusya, Sovyetlerden ayrıldığını resmi olarak deklare etmeyen tek eski Sovyet ülkesi olarak, bu çok uluslu devletin dağılmasını bir jeopolitik kaos olarak değerlendirmiştir. Ukrayna açısından ise, önceden Sovyetlerden ayrılmış bir devlet olarak, Rusya'dan uzaklaşıp Batıya yakınlaşmak faydalı bir adım olarak addedilmiştir. (Kuzio, 2005, s.509) Bu sebeple Yuşçenko'nun göreve gelmesi itibari ile Ukrayna yüzünü tamamen Batıya dönmüş, Avrupa Birliği ile yakın ilişkiler kurmak adına adımlar atmaya başlamış ve NATO'nun bir üyesi olmayı öncelik haline getirmiştir. (Dragneva R., Wolczuk K., 2016, s.689) Ukrayna, belki de bu sebeptendir ki, Yuşçenko döneminde Rusya ile zıtlaşmaktan çekinmemiş ve eski meseleleri yeniden gündeme getirmekte bir beis görmemiştir.

Bu hususta Ukrayna'nın NATO'ya dahil olma çabası yapısal realizm kapsamında Kenneth Waltz'un şu sözleriyle açıklanabilir: *"... çünkü bazı devletler her an güç kullanabilir, bu nedenle tüm devletler bunu yapmaya hazır olmalıdır, aksi takdirde askeri açıdan daha güçlü komşularının insafına kalmış olarak yaşamak zorunda kalırlar.*" (Dennis, 2024, s.44) Aynı durum Rusya için de geçerli olduğu için Ukrayna'nın bir NATO'nun üyesi olma çabası iki ülke arasında katlanarak ilerleyen büyük bir güvenlik ikilemi oluşturmuştur.

Ukrayna'nın Batı hamlesi ile beraber Rusya dış ilişkilerinde, Ukrayna özelindeki gerginliklerden ziyade farklı bir soruna odaklanmıştır. Yuşçenko

önderliğinde Ukrayna'nın Batı ile yakın ilişkiler kurma çabası, Rusya'nın ilerleyen süreç içerisinde Batı tarafından bir 'çevreleme politikası' ile karşı karşıya kalacağını düşündürmüş ve Rusya'yı bu hususta bir dizi önlemler almaya itmiştir. Çünkü Batının çevre ülkelerde nüfuz kazanması bölgedeki güçler dengesini de değiştirme potansiyeline sahiptir.

İlk olarak Vladimir Putin, Ukrayna'nın AB üyesi olması ile alakalı: "*Ukrayna AB'ye katılırsa bu, NATO'nun genişlemesinden farklı olarak uluslararası ilişkiler sistemini güçlendirmeye yardımcı olacak olumlu bir faktör olacaktır.*", (Harvard Kennedy School Belfer Center for Science and International Affairs, 2022) sözlerini kullanmış fakat bu sözlerinde de ima ettiği gibi NATO konusuna oldukça temkinli yaklaşmış ve tepkisini göstermekten çekinmemiştir.

2006 ve 2008 yılları arasında, Ukrayna'nın NATO üyeliği ile alakalı yoğun görüşmeler gerçekleştirilmiş fakat Ukrayna'nın kabulüne dair ümit vadeden bir gelişme yaşanmamış veya somut bir adım atılamamıştır. (Puri, 2022, s.102)

Bu konuya istinaden Putin, 10 Şubat 2007 tarihinde Münih'e gitmiş ve NATO'ya dair düşüncelerini şu sözlerle ifade etmiştir: "*Bence açıkça NATO genişlemesinin ittifakın modernizasyonu veya Avrupa'da güvenliğin sağlanması ile hiçbir ilgisi yoktur. Aksine, NATO ortak güven seviyesini azaltan ciddi bir provokasyonu temsil etmektedir. Ve sormaya hakkımız var: Bu genişleme kime karşı amaçlandı? Ve Batılı ortaklarımızın Varşova Paktı dağıldıktan sonra verdikleri güvencelere ne oldu? Bu deklarasyonlar bugün nerede? NATO, BM'nin aksine, evrensel bir örgüt değildir. İlk olarak ve öncelikle bir askeri ve politik bir ittifaktır, askeri ve politik!*" (Puri, 2022, s.105) Putin yaptığı bu konuşması ile NATO'ya dair görüşünü bir kere daha beyan etmiş, ortaya çıkabilecek güvenlik ikilemine değinmiş ve Ukrayna'yı, NATO'nun verdiği sözleri tutmadığını hatırlatarak, uyarmayı hedeflemiştir. Tarihteki birçok olay gibi, NATO meselesi de Rusya ve Ukrayna ilişkilerinde kısa bir süre içerisinde çatışmadan çözümsüzlüğe evirilen meselelerden biri haline gelmiştir.

Bu hususta Rusya'yı esas endişelendiren durum Batı'nın sınırlarına yaklaşması ile beraber bölgedeki güç dengesini değiştirebilecek adımlar atmış veya atacak olmasıdır. Batı, Avrupa Birliği ve NATO gibi örgütlerle Rusya'nın sınırlarındaki

ülkeleri siyasi, askeri ve ekonomik açıdan etkileyecek güce sahiptir ve bu ülkelerde nüfuzunu yayabilmiştir. (Dennis, 2024, s.46)

Kremlin'den gelen sert açıklamalara rağmen, NATO (Puri, 2022, s.106) Ukrayna ile alakalı bazı kararlar almıştır. Nisan 2008 tarihinde gerçekleştirilen Bükreş Zirvesi'nde gelen birtakım itirazlara rağmen ittifak Ukrayna'yı ve Gürcistan'ı NATO'ya kabul etmeyi düşünmüştür. Nihayetinde NATO, Ukrayna için üyeliğe giden yasal süreci başlatmamış fakat Gürcistan ve Ukrayna'nın isteklerini desteklediğini beyan eden bir bildiri yayınlamıştır. (Mearsheimer, 2014, s.78 -79)

NATO'dan gelen açıklamalar ve Ukrayna ile Gürcistan'ın NATO hususunda geri adım atmaması Rusya tarafından kendi statüsüne ve gücüne dair bir tehdit olarak algılanmıştır. Ukrayna ve Gürcistan'ın NATO'ya katılması durumunda, Rusya ile Batı arasındaki 'tampon bölge' ortadan kalkacak ve askeri blok Rusya ile direkt sınır komşusu olacaktır. (Matsaberidze, 2015, s.81) Böylelikle Kremlin, gitgide yaklaştığını düşündüğü Batılı güvenlik tehdidini önleyebilmek adına söylemlerini eyleme dökmeye başlamıştır fakat bu eylemleri Gürcistan ve Ukrayna'yı kendisinden daha da uzaklaştırmıştır.

NATO genişlemesine karşı harekete geçen Rusya, Ağustos 2008 tarihinde Gürcistan'a askeri müdahalede bulunmuştur. (Glière, 2009, s.296- 309) Bu müdahale ile beraber Rus ordusu, Tiflis'e 30 kilometre mesafe kalacak kadar yaklaşmıştır. (Berktay, 2023, s.293) Bu savaşın bir sonucu olarak Rusya askeri başarısını hızlı bir biçimde göstermiş ve kısa bir süre içerisinde neler yapabileceğini uluslararası arenada ispatlamıştır. (European Council, 2008) Bu savaşın nedenleri olarak Moskova'nın Gürcistan'ın kendisinden uzaklaşmasını istemediğini ve aynı zamanda NATO'ya gözdağı vermek istediğini söylemek mümkündür.

Rusya'nın Gürcistan müdahalesinden sonra 26 Ağustos 2008 tarihinde Ukrayna Dışişleri Bakanlığı Rusya'yı kınamış ve uluslararası hukuku ihlal ettiğini söyleyerek tepki göstermiştir. Bu tepkiden hoşlanmayan Medvedev, Ukrayna'ya konuya istinaden bir mektup yazmış ve şu sözlere yer vermiştir: "*Bu tür meselelerde vasıfsız müdahale Rus – Ukraynalı ilişkilerinde negatif etki bırakabilir.*" (Puri, 2022, s.117) Bu şekilde Rusya, konu ile alakası olmadığına inandığı Ukrayna'yı aradan çekilmesi için diplomatik bir dille uyarmıştır.

Bu hususta güç dengesi kavramına değinmekte fayda vardır. Uluslararası ilişkilerde güç dengesi kavramına göre tarih boyunca bütün devletler güçlerini arttırmaya çalışmıştır. Bu amacın önündeki en büyük engel ise güçlü bir devletin varlığı olmuştur. Örnek olarak, üç devlet ele alınırsa, bir devlet diğer devleti işgal ederse üçüncü bir devlet de bu durumdan olumsuz etkilenir çünkü artık işgalci devlet daha da güçlenmiştir ve üçüncü devlet için bir tehdit oluşturmaya başlamıştır. Bu durumda üçüncü devletin işgal edilen devletin yanında yer alması ve işgalci devlete karşı bir güç dengesi oluşturması beklenir. (Sönmezoğlu, 2017, s.255)

Rusya'nın Gürcistan hamlesi ile bölgedeki güç dengesi değişmiştir. Ukrayna ve Gürcistan iki devlet olarak dostluklarını pekiştirmiş ve Rusya'ya karşı siyasi ve askeri yönden bir tutum geliştirmişlerdir.

Gürcistan Savaşı ile alakalı Ukrayna'yı, Gürcistan yönetimine silah sağlamakla suçlayan Rusya, Ukrayna'nın 'Anti – Rus Uluslararası' adlı bir operasyon yürüttüğünü iddia etmiştir. (Puri, 2022, s.118) Yüzyıllar boyunca hep kendi çıkarları hususunda karşı karşıya gelmiş olan Rusya ve Ukrayna, 2008 yılında ise Gürcistan meselesi ile ikili ilişkileri özelinde olmayan bir mesele sebebiyle karşı karşıya gelmiştir.

Bu hususta Ukrayna ve Gürcistan Batıya meyleden iki ülke olarak birbirlerine askeri ve politik açıdan destek olmaya çalışırken Rusya Batıyı sınırlarına yaklaştırmamak için yoğun bir çaba göstermiştir. Bahsedilen sebepten ötürü Rusya'nın Gürcistan hamlesinden sonra bölge içerisinde başka bir savaşın patlak vermesinden endişe duyulmuştur.

Rusya yaklaştığını düşündüğü NATO tehdidine dair önlemler almaya devam etmiştir. Bu önlemlerden bir diğeri olarak elindeki en güçlü koz olan, doğal gaz tedarikini kullandığından bahsetmek mümkündür. Doğal gaz hususunda Rusya ve Ukrayna'nın ilişkileri oldukça yoğundur çünkü Ukrayna Rusya'dan hem kendi gazını tedarik etmekte hem de Avrupa ülkelerine Rusya'dan doğal gazın iletilebilmesi için transit bir yol görevi görmektedir.

2009 yılına gelindiğinde Rusya ve Ukrayna doğalgaz fiyatları hususunda anlaşmazlığa düşmüştür. Rusya, Ukrayna'ya sattığı gazın mevcut fiyatının iki katını talep etmiş; Ukrayna ise fiyat için çok az bir artışı kabul edeceğini aksi takdirde Rusya'nın doğal gazı Avrupa'ya ulaştırmak için ödediği geçiş ücretini arttıracağını söylemiştir. Ukrayna'nın bu tepkisine karşılık olarak Rusya faaliyete geçmiş ve

doğalgazı tamamen kesmiştir. Ukrayna'nın Rusya'ya verdiği tepki sebebi ile hem Ukrayna hem de Avrupa ülkeleri doğalgaza erişim sağlayamamıştır. (Economic and Political Weekly, 2009)

İki hafta süren bu kesintiden Ukrayna ve bazı Avrupa ülkeleri yoğun bir biçimde etkilenmiştir. Bu kesinti ile beraber Rusya'nın güvenilir bir tedarikçi olarak Ukrayna'nın ise güvenilir transit bir ülke olarak konumları yerini şüpheye bırakmıştır. (Fondazione Eni Enrico Mattei, 2009) Her ne kadar bu sebeple uluslararası ilişkilerde güvenilirliğini sorgulatsa da Rusya, Ukrayna'nın NATO üyeliğini destekleyen ülkelere gözdağı vermiş ve bu kararlarını gözden geçirmelerinin kendileri için gerekli olduğunu ima etmiştir. (Economic and Political Weekly, 2009)

Yuşçenko döneminde Rusya ve Ukrayna ilişkilerinin gergin seyrettiğini söylemek mümkündür. Yuşçenko'nun AB ve NATO hususlarında Ukrayna halkına olan vaatlerini yerine getirememesi ve bu vaatleri yerine getirmeye çalışırken sayısız krize sebebiyet vermesi Ukrayna içerisindeki prestijini sarsmıştır. 2010 seçimleri akabinde başkanlık koltuğuna Viktor Yanukoviç'in oturması ile Rusya – Ukrayna ilişkileri açısından yeni bir döneme girilmiştir.

Yanukoviç başkan olduktan sonra Moskova'ya resmi bir ziyaret düzenlemiş ve bu ziyarette Medvedev ile bir araya gelmiştir. Bu ziyaret sırasında Yanukoviç, Ukrayna'nın önceki politikalarından vazgeçeceğini belirtmiş ve Rusya ile ilişkileri yeniden düzenleyeceğine dair söz vermiştir. Bu hususta AB yanlısı ve NATO yanlısı politikaların geride bırakılacağı konuşulmuş ve Rusya ile kardeşçe ilişkilerin yeniden kurulacağına dair anlaşılmıştır. (The Guardian, 2010)

Bu hususta Yanukoviç bu görüşme esnasında her ne kadar Rus yanlısı bir tavır sergilemişse de görev süresi boyunca Ukrayna'nın Batı'ya meyilli politikalarından tamamen sıyrılamamıştır. Kendisinin göreve gelmesinden kısa bir süre sonra yaptığı konuşma, Yanukoviç dönemi Ukrayna dış politikasını anlayabilmek açısından önemli olmuştur.

Yanukoviç bu hususta Ukrayna'nın dış politikasına dair şu açıklamayı yapmıştır: "*Ukrayna, ülkemizin Rusya, AB ve ABD ile eşit ve ortak fayda sağlayan ilişkilerden tam olarak yararlanmasını sağlayacak bir dış politika izleyecektir.*" (Puri, 2022, s.142) Yuşçenko döneminde Ukrayna'nın, Moskova tarafından hoş karşılanmamış, NATO üyesi olma çabasına bu konuşmada yer verilmemesi ve NATO

meselesinin Ukrayna tarafından artık bir seçenek olarak değerlendirilmemesi Rusya ile ilişkiler açısından ümit vaat etmiştir.

Rusya ile ilişkilerin iyileştirilmesi hususunda atılan bir diğer adım ise Harkov Antlaşması olmuştur. Nisan 2010 tarihinde imzalanan Harkov Antlaşması'nda Rusya ve Ukrayna arasındaki doğalgaz meselesi ile Kırım'da bulunan Rus Karadeniz Filosu'na değinilmiştir. Bu antlaşmaya göre 2017 yılında Kırım'dan ayrılması gereken Rus Karadeniz Filosu için 25 sene daha müddet verilmiş ve bunun karşılığında Ukrayna'ya satılan doğalgazda %30 indirim yapılacağı hususunda anlaşılmıştır. (The Royal Institute of International Affairs, 2010)

Yanukoviç'in göreve gelmesi ile beraber Rusya ve Ukrayna ilişkilerinin nispeten yumuşadığını ve iyi bir biçimde seyrettiğini söylemek mümkündür. Moskova'nın AB ile bir sorunu olmadığı için bu dönemde Yanukoviç hem Batı ile hem Rusya ile ilişkilerini, tarafları karşısına almadan, karşılıklı faydaya dayandırarak sürdürebilmiştir. Yanukoviç döneminde, uzun bir aranın ardından, Rusya ve Ukrayna ilişkilerinde sular bir miktar durulmuştur fakat bu durum uzun sürmemiştir.

Ukrayna'nın Rusya ile olan ilişkilerindeki bir diğer olumlu gelişme ise Holodomor mevzusu olmuştur. Yıllar boyunca iki ülkeyi karşı karşıya getiren soykırım mevzusu ile alakalı Yanukoviç yaptığı bir açıklamada Holodomor'un bir soykırım olmadığını ve bu durumun o dönemki Sovyet ülkelerinin ortak bir trajedisi olduğunu dile getirmiştir. Yanukoviç'e göre Holodomor'un, belli bir halkın soykırıma uğratılması olarak görülmesi mümkün olmamıştır. (Puri, 2022, s.312) Bu açıklama baz alınarak Yanukoviç'in Rusya ile olan güncel ilişkilerinin yanı sıra geçmişten gelen ve ilişkilerin selametini etkileyebilen tarihi olayları da iyileştirmek istediği görülmektedir.

İlerleyen sürece bakıldığında Rusya ve Ukrayna ilişkilerinin hızlı bir biçimde yeniden gerildiğini söylemek mümkündür. Bu noktadan sonra gerilime sebep olan etkenler olarak Yanukoviç'in hem Batı'dan hem de Doğu'dan vazgeçemeyişinden bahsedilebilir. Yanukoviç Doğu'dan vazgeçmemekle beraber Doğu'nun isteklerini yerine getirme hususunda istenilen oranda başarılı olamamış, bazı beklentileri karşılayamamıştır.

Doğu ve Batı arasında tercih yapması beklenen Ukrayna'ya AB tarafından bir ortaklık anlaşması teklifi gelmiştir. Ukrayna'ya ticari açıdan ve vize serbestisi gibi

konularda kolaylıklar sağlayan bu anlaşma daha Ukrayna tarafından kabul edilmeden Moskova'yı harekete geçirmiştir. (Puri, 2022, s.145)

AB'nin teklifine karşılık, Ukrayna'ya doğalgaz fiyatlarında indirim, büyük ölçekli iş birliği projeleri ve gümrük vergilerinde elverişli koşullar sunan Rusya'nın teklifi Yanukoviç tarafından reddedilmiştir. Ukrayna'nın ret cevabını takiben Putin, Ukrayna'nın bir taraf seçmesi gerektiğini belirtmiş ve Ukrayna'ya karşı sert bir tavır takınmıştır. Bu hususta Rusya, Ukrayna sınırındaki gümrüğü yavaşlatmış ve Ukrayna'nın Gazprom ile Naftogaz'a olan borçlarını hatırlatmıştır. (BBC, 2013) Bu durum Ukrayna'nın artık ticari açıdan Rusya ile iş birliğine eskisi kadar sıcak bakmadığının bir örneği olarak değerlendirilebilir.

İlk teklifi Ukrayna tarafından ret almasına rağmen Medvedev yeni bir teklifte bulunmuştur. Ukrayna'yı kendisinin oluşturduğu Gümrük Birliği'ne davet eden Rusya bir kere daha ret cevap ile karşılaşmıştır. (Berktay, 2023, s.314) Bu hususta Ukrayna'nın yüzünü tamamen Batı'ya çevirme isteği görülmektedir. Takip eden süreçte Rusya ve Ukrayna ilişkilerinin her geçen gün daha da gerildiğini söylemek mümkündür.

Rusya ve Ukrayna ilişkileri Vladimir Putin'in 2012 yılında cumhurbaşkanı olması ile yeniden şekillenmiştir. Putin'in izlediği dış politikayı açıklayabilmek adına öncelikli hedefinin Batı'yı dengeleme isteği olduğundan bahsetmek mümkündür. (Babahanoğlu, 2023, s.387) Bu amaca yönelik olarak Putin mevcut tek kutuplu dünya düzenini çok kutuplu bir düzene çevirmeyi ve Rusya'yı bu kutuplardan biri haline getirmeyi amaçlamıştır. (Sönmez, 2010, s.41) Bu dengeleme politikasına göre Putin, jeopolitik endişeleri ile beraber gerek siyasi gerek askeri açıdan birçok adım atacak ve Batıyı kendi sınırlarından uzak tutmak için aldığı kararlar Ukrayna'yı da etkileyecektir.

2013 yılında Rusya dış politikasında bir dizi yenilikler geliştirmiştir. Bu bağlamda öne çıkan dış politika kavramlarından biri Putin tarafından 12 Şubat 2013 tarihinde onaylanmış, Rus Dünyası (Russkiy Mir) kavramı olmuştur. (Berktay, 2023, s.318) Rus Dünyası kapsamında Putin, tüm etnik ve ulusal unsurları içeren ve sahip olunan tarihsel arka planı da göz önünde bulunduran ortak bir toplum vurgusu yapmıştır. Bu hususta ortak toplumu, başka bir deyişle 'tarihi Rus uygarlığını', oluşturan ülkeler arasında Rusya ile beraber Ukrayna ve Belarus'tan bahsedilmiş ve

Rusya'nın yakın çevresine vurgu yapan bu söylemde amaç Ukrayna ve Belarus'u yakın tutmak olmuştur. Bu hususta Rusya Ukrayna ve Belarus'un tepkisi ile karşılaşmıştır. (Gülseven, 2019, s.46)

Bahsedilen yılda belirlenmiş dış politika hamlelerinden bir diğerini ise Dış Politika Konsepti oluşturmuştur. Rusya, Dış Politika Konsepti ile kendi dış politikasında BDT'nin güçlendirilmesine ve üye ülkeler arasındaki iş birliklerini arttırmaya ve güçlendirmeye odaklandığını belirtmiştir. (Dönmez, 2023, s.139) Bu politikalar ile beraber Rusya'nın amacının Avrasya bölgesindeki devletlerle ilişkilerini iyi ve yakın tutmak istediğini söylemek mümkündür. Böylece uluslararası sistemdeki Batı etkisi Avrasya'da oluşturulan çok boyutlu iş birlikleri ile dengelenebilecektir.

Rusya'nın atmış olduğu bu adım dış politikasında realizmden bir miktar sıyrılarak yumuşak güce başvurduğunu ve çevresindeki ülkelerle sahip olduğu ortak kültür ve etnik kökene vurgu yaparak daha bölgesel söylemler barındıran bir çizgide ilerlediğini göstermektedir. Ne var ki, Rusya'nın bu adımı ve ortak kültür vurgusu ümit edilenin aksine hoş karşılanmamış ve ilişkiler çok daha kaotik bir seviyeye gelmiştir.

Süreç ilerlerken, Yanukoviç döneminde Rusya ile AB arasında kalan ve git gide daha çok sıkışan Ukrayna'ya bahsedilen taraflar tarafından bir seçim yapması gerektiği hatırlatılmıştır. Yanukoviç, Rusya'ya daha yakın durarak Vilnius Zirvesi'nde imzalaması gereken AB Anlaşması'ndan son anda vazgeçmiş ve Ukrayna halkının büyük tepkisi ile karşılaşmıştır. (Puri, 2022, s.145- 150) Yanukoviç'in vermiş olduğu bu karar Kırım'ın İlhak'ına giden süreci başlatmıştır.

Yanukoviç'in AB Anlaşması'ndan geri çekilmeye karar vermesinden hoşnut olmayan Ukrayna halkı protesto için 21 Kasım 2013 tarihinde Kiev Bağımsızlık Meydanı'nda toplanmıştır. Avromeydan adını alan bu protestoların hızlı bir biçimde kontrolden çıkması ve Cumhurbaşkanı Yanukoviç'in Rusya'ya kaçması ile protestolar tamamen amacından şaşmıştır. (The Kyiv Independent)

Yanukoviç'in kaçmasının ardından Ukrayna'da yönetime Batı yanlısı bir hükümet geçmiştir. Yanukoviç'in yerine gelen Olekxsandr Turçinov'un bariz Rusya karşıtlığı Rusya'yı tedirgin etmiştir. (Çakır, Eminoğlu, 2020, s.17) Bu hükümetin bir seçim yerine ihtilal ile başa gelmiş olması ile Rusya, anayasanın çiğnendiğini dile getirmiş ve meşru olmayan bu hükümeti tanımadığını beyan etmiştir. (Berktay, 2023,

334- 335) Bu hususta Rusya, bir uyarı mahiyetindeki tepkisini hızlı bir biçimde göstermiştir.

Rusya durumdan hoşnutsuzken Ukrayna'daki yeni hükümetin ilk kararı Rusçaya ayrıcalık tanıyan yasayı iptal etmek olmuştur. Bu karar akabinde Putin, Ukrayna'da Rusça konuşan halkın tehlike altında olduğunu dile getirmiş ve kendisine Ukrayna'ya müdahale etme hakkının doğduğunu belirtmiştir. (Berktay, 2023, s.336) Bu hususta hatırlanmalıdır ki her ne kadar Kırım'ı ilhak kararı hızlı bir biçimde gelişen olaylar sonucunda verilmiş olsa da Rusya'nın Ukrayna'da herhangi bir tehdit unsuruna karşı vereceği tepkiden yıllar önce 'Yakın Çevre Doktrini'nde' bahsedilmiştir.

3.2.2. Kırım Yeniden Rusya'ya Katılıyor

Rusya yapılan bu açıklamayı takiben 22 Şubat 2014 tarihinde Kırım'a askerlerini göndermiş ve bölgede halihazırda Rus askerleri bulunduğu için Kırım'ı çok kısa bir süre içerisinde topraklarına dahil etmiştir. Kırım halkının %60'a yakın bir kısmının Ruslardan oluşuyor olması da bu süreci kolaylaştıran sebeplerden birini oluşturmuştur. (Mearsheimer, 2014, s.81)

Rusya'nın Kırım ile alakalı attığı bir diğer adım ise Ukrayna sınırına kalabalık bir ordu yerleştirmek olmuştur. Bu hususta Rusya, ülkenin güvenliğine tehdit oluşturabilecek herhangi bir durumda Ukrayna sınırlarına gireceği mesajını göndermiştir. (Mearsheimer, 2014, s.82)

Rusya'nın Kırım için izlediği askeri stratejilere ve yöntemlere bakıldığında Kırım'ın ilhakı için hibrit savaş tabirini kullanmak doğru olacaktır çünkü Kırım'ın ilhakına bakıldığında geleneksel savaş yöntemlerinden farklılık göstermiştir. Bu hususta Rusya askeri gücün yanı sıra bir siber savaş da yürütmüş ve medyayı oldukça etkili kullanmıştır. (Karabulut, 2017, s.126- 127)

Kırım ele geçirildikten sonra Rusya bu bölgede bir referandum düzenlemeye karar vermiştir. 16 Mart 2014 tarihinde yapılan referandum sonucuna göre Kırım halkının %95'i 'Rusya'ya katılma' hususunda oy kullanmıştır. (BBC, 2014) Referandum akabinde 18 Mart 2014 tarihinde Putin, Kırım'ın Rusya'ya katıldığını açıklamıştır. (Berktay, 2023, s.344)

Bu şekilde, 1953 yılında Ukrayna'ya verilen Kırım yeniden Rusya topraklarına katılmıştır. Bu durum genel olarak bir işgal olarak adlandırılmışsa da Moskova

tarafından ‘yerli siyasi gelişme’ olarak tarif edilmiştir. (Shekhovstov, 2017) Kırım meselesi literatürde de farklı biçimlerde yorumlanmıştır.

Rusya’nın attığı adımlara bakıldığında Mearsheimer bu durumu, ofansif değil defansif realizm kapsamında değerlendirmiştir çünkü Putin’in Ukrayna’yı işgal etmenin tıpkı bir kirpiyi yutmaya benzediğini anladığından bahsetmiştir. (Mearsheimer, 2014, s.85) Başka bir deyişle, Mearsheimer’a göre Kırım’ın ilhak amacı Rusya’nın Ukrayna’yı işgal etme isteğinin değil mevcut durumdan rahatsız olduğunun bir göstergesi olmuştur; Rusya’nın amacı saldırmak değil kendini korumaktır. Bu noktadan sonra Rusya – Ukrayna savaşı hem ivme kazanmış hem de artık kaçınılmaz bir hale gelmiştir.

Mearsheimer Rusya’nın bu hamlesini defansif realizm kapsamında yorumlamışsa da uluslararası arenada Kırım’ın ilhakı hoş karşılanmamıştır. Bu hususta Batılı devletler Rusya’ya karşı bazı ekonomik yaptırımlar uygulamıştır. Batılı devletlerden gelen bu hamleyi yapısal realizm kapsamında değerlendirmek doğru olacaktır çünkü E. H. Carr’a göre ekonomik baskı, tüm ekonomileri ve devletleri savaştan daha kötü bir biçimde etkileme gücüne sahiptir. (Düzgün, 2020, s.262)

3.2.3. Donbas Savaşı

Bu süreci takiben, Kırım örneğinde olduğu gibi, Ukrayna’nın Donbas bölgesinde de halk hareketliliği artmaya başlamıştır. Demografik yapısı itibariyle Kırım’ı andıran bir bölge olan Donbas’ta Rusya topraklarına katılmayı isteyen halkın sesi artık daha gür bir biçimde çıkmaya başlamıştır.

Donbas bölgesi tıpkı Kırım örneğinde olduğu gibi, Rusya ve Ukrayna arasında bölgenin esasında kime ait olduğuna dair sıklıkla tartışmalara neden olmuştur. Ukrayna Donbas üzerinde tarihi geçmişe vurgu yaparak hak iddia ederken Rusya hak iddiasını aynı biçimde fakat başka bir anlatıyla vurgulamıştır. (Wilson, 1995, s.268) İçerisinde Donetsk ve Luhansk şehirlerini de bulunduran, Donbas bölgesine dair mesele Rusya ve Ukrayna arasındaki ilişkileri bulandıran ve geçmişten günümüze kadar sirayet eden örnek olaylardan bir diğeridir.

Donbas ile alakalı Rusya ve Ukrayna açısından önem arz eden ve tartışmaya yol açan birkaç sebep bulunmaktadır. Bunlardan ilki stratejik açıdan önemidir. Donbas, Çarlık Rusya ve SSCB dönemlerinde endüstriyel açıdan önde gelen bir bölge olmuştur. İkinci olarak Donbas coğrafi açıdan ele alındığında Ukrayna için adeta bir

kilit noktasıdır. Üçüncü olarak da tarihi açıdan kime ait olduğuna dair tartışmalar uzun yıllar boyunca süre gelmiştir. (Wilson, 1995, s.267) Bu sebeplerden ötürü hem Rusya hem de Ukrayna Donbas'ı kendi sınırları içerisinde istemiştir. Rusya ve Ukrayna'nın Donbas üzerindeki bu talepleri bölge halkının istek ve davranışlarına da sirayet etmiştir.

2014 Mart tarihine gelindiğinde Ukrayna'nın güney ve doğu illerinde karışıklıklar yaşanmaya başlamış tıpkı Avromeydan gösterilerinde olduğu gibi halk protestolar eşliğinde ayaklanmıştır. Bilhassa Donetsk ve Luhansk şehirlerinde vuku bulan bu protestolarda halk, Kırım'ın ilhakı ile beraber, Donbas bölgesinin Rusya'ya bağlanması hususundaki isteklerini daha güçlü bir biçimde dile getirmeye başlamıştır. (Berktay, 2023, s.347)

Donbas halkının Rusya'ya katılabilmek için yürüttüğü eylemler nispeten sakin bir biçimde başlamış olsa da yine kısa bir süre içerisinde olaylar kontrolden çıkmış ve şiddetin boyutu hızlı bir biçimde artmıştır. (International Crisis Group, 2014, s.13)

Olayları yatıştırabilmek adına Donbas'ta ordu protestolara müdahale etmiştir. Sivil halk ile karşı karşıya gelen askerler halka karşı silah kullanmak istememiştir. Bu raddeden sonra Donbas'ta düzeni sağlayabilmek için çok daha radikal bir adım atılması gerekmiş akabinde Donetsk ve Luhansk bölgelerinde referandum düzenlenmiştir. (Cin, Tekin, 2021, s.233)

Rusya'nın büyük ölçüde desteklediği ve Ukrayna'nın 'suçlu saçmalık' olarak adlandırdığı bu referandum 11 Mayıs 2014 tarihinde gerçekleştirilmiştir. Elde edilen sonuçlara göre Donetsk ve Luhansk bölgelerinin, oy veren halkın takdirince, iki özerk bölge haline getirilmesine karar verilmiştir. (BBC, 2014)

Bu referandum ile Rusya'nın 'Yakın Çevre Doktrini' çerçevesinde dış politikasına yön verdiğini ve bu doktrin kapsamında hareket ettiğini söylemek mümkündür. Donetsk ve Luhansk bölgeleri her ne kadar henüz Rus yönetimi altına girmemiş sadece Ukrayna'dan özerkliklerini ilan etmiş olsalar da bu raddeden sonra hem Rusya'ya katılmak isteyen halkın hem de bölge üzerinde etkisini arttırmak isteyen Rusya'nın artık isteklerine oldukça yaklaştıklarını söylemek mümkündür.

Yeni isimleri ile Donetsk Halk Cumhuriyeti ve Luhansk Halk Cumhuriyeti 24 Mayıs 2014 tarihinde bir törenle birleştirilmiş ve bu bölge 'Novorossiya' adını almıştır. (Koçak, 2015, s.13) Hatırlamakta fayda vardır ki 'Novorossiya' Rusya'da

Çarlık Dönemi'nde temelleri atılmış tarihi bir proje olup 2014 yılında hayata geçirilmeye çalışılmıştır. (Foreign Policy Institute, 2014) Bu hususta 'Novorossiya' planını Rusya ve Ukrayna ilişkilerinde çatışmadan çözümsüzlüğe evirilmiş ve günümüze kadar sirayet etmiş bir diğer mesele olarak ele almak doğru olacaktır.

Novorossiya projesi daha ilk yılını tamamlayamadan çeşitli sebeplere dayandırılarak sona erdirilmiştir. (Foreign Policy Institute, 2014)

Donbas bölgesinde referandum gerçekleştirilmesine rağmen karışıklıklar son bulmamış, 'Novorossiya' projesi bölgede bir düzen oturması açısından fayda sağlayamamıştır. Donbas'taki gerilim devam ederken öte yandan Ukrayna, içerisinde bulunduğu siyasi boşluk sebebi ile ani bir seçim yapma kararı almıştır. 25 Mayıs 2014 tarihinde düzenlenen ve açıklanan seçim sonuçlarına göre Ukrayna'nın yeni lideri Petro Poroşenko olmuştur. (The New York Times, 2014) Poroşenko göreve gelmesi itibari ile Donbas bölgesinde sükuneti sağlayabilmek için çeşitli adımlar atmıştır.

Donbas, mevcut siyasi durumu ve jeopolitik konumu açısından bu dönem boyunca Rusya ve Ukrayna ilişkilerini bilfiil şekillendirmiştir. Bu hususta Ukrayna'nın Rusya ile çatışmama ve Donbas meselesini Rusya'nın müdahalesi olmadan barışçıl bir biçimde çözme ihtimali üç sebepten imkansızdır. Bu sebeplerden ilkini halkın demografik açıdan Rus yoğunluklu olması, ikincisini bölgede çoğunlukla Rusça konuşulması ve üçüncüsünü de halkın Rusya yönetimi altına girmeyi istemesi oluşturmuştur. Bu hususta Rusya'nın müdahale için Yakın Çevre Doktrini'ni öne sürebilmesinin ve/veya halkların kendi kaderlerini tayin hakkından bahsedebilmesinin önü açılmıştır.

Donbas için barışçıl bir çözüm sürecini imkansız hale getiren bir diğer sebep ise bölgenin Rusya – Ukrayna sınırında yer almasından kaynaklanmıştır. Bölgede olası bir askeri hareketlilik akabinde Rusya'nın bir güvenlik ikilemi ile karşı karşıya olduğunu öne sürerek yine bir müdahale ihtimali doğmuştur. Bu ihtimaller dahilinde Ukrayna'nın artık çok daha temkinli ve öngörülü davranması gerekmiştir.

Bu süreçte Donbas'ta faaliyetlerine devam eden ayrılıkçı kuvvetlere karşı Poroşenko sert bir biçimde müdahale etmiştir. Ukrayna Silahlı Kuvvetleri bu müdahale ile ayrılıkçı kuvvetlerin ele geçirdiği bölgelerden bazılarını geri alabilmiştir fakat bu durum Rusya tarafından hoş karşılanmamıştır. Ukrayna Silahlı Kuvvetleri'nin

kendi sınırına fazla yaklaştığı gerekçesi ile Rusya bölgeye doğrudan bir müdahale gerçekleştirmiştir. (Berktay, 2023, s.356)

Donbas'taki Rus faaliyetlerini göz önünde bulundurarak ünlü akademisyen ve yazar Samir Puri şu yorumu yapmıştır: "*İşgal, vekalet savaşı ve iç savaş terminolojisine gelince, tek bir terim seçmek akıllıca değil. Kesinlikle bir işgaldi; vekilleri içeriyordu; ancak aynı zamanda Ukrayna'nın mevcut fay hatlarından bazılarını da ateşledi.*" (Puri, 2022, s.171) Puri'ye göre Rusya'nın Donbas bölgesindeki faaliyetlerini tek bir kavramla açıklamak yetersiz kalmış, birçok açıdan ve birden fazla kavramı kullanarak yorumlamak mümkün olmuştur. Bu hususta yazarın bahsettiği ateşlenen fay hatları ilerleyen süreç içerisinde iki ülkeyi savaşa götürmüştür.

Rusya ve Ukrayna arasındaki gerilim artarken bu gerilime barışçıl bir çözüm bulabilmek adına, Almanya ve Fransa'nın da katılımıyla, 2014 yılında Normandiya Formatı isimli diplomatik bir grup kurulmuştur. Bir araya gelen ülkeler aracılığıyla taraflar arasında uzlaşma sağlanması amaçlanmış ve çeşitli adımlar atılmıştır. Bu hususta atılan adımlardan biri Minsk Protokolü olmuştur. (Center for Strategic & International Studies, 2022)

Bu durum Waltz'un 'her devlet kendisinin kurtarıcısı olmalıdır', savını ispatlar niteliktedir. Almanya ve Fransa gibi Avrupa Birliği'ne üye ülkeler Ukrayna'ya kabul edilebilir ölçüde yardımlarda bulunmuş hatta arabuluculuk rolünü üstlenmişlerdir fakat hiçbiri savaşa girmeyerek Ukrayna'nın kendi kurtarıcısı olmasını beklemişlerdir. (Dennis, 2024, s.45)

Normandiya Dörtlüsü'nün üstlendiği arabuluculuk rolüyle, taraflar Donbas bölgesindeki sorunlara diplomatik bir çözüm bulabilmek için Eylül 2014 tarihinde bir toplantı gerçekleştirmiştir. Avrupa Güvenlik ve İş Birliği Teşkilatı, Donetsk Halk Cumhuriyeti ve Luhansk Halk Cumhuriyeti'nden katılımcıların yer aldığı bu toplantıda Minsk Protokolü imzalanmıştır. (Uyanıker, 2018, s.154)

Donbas bölgesindeki çatışmaları durdurması öngörülen Minsk Protokolü ile istenilen sonuç elde edilememiş, 2015 sonuna kadar bölgede çatışmalar devam etmiştir. Gün geçtikçe daha çok gerilen taraflar diplomatik ve bu sefer kalıcı olacak bir çözüm elde edebilmek adına yeniden bir araya gelmiştir. 12 Şubat 2015 tarihinde Minsk'te yeniden buluşan taraflar II. Minsk Anlaşması'nı imzalamıştır. Bu anlaşma

hususunda alınan kararlar, tıpkı I. Minsk Anlaşması'nda olduğu gibi, kağıt üstünde kalmış ve amacına ulaşamamıştır. (Berktay, 2023, s.359)

Minsk Anlaşmaları'nın amacına ulaşamamasının sebeplerinden biri Rusya'ya Ukrayna'ya kıyasla çok daha avantajlı bir konumun vaat edilmesi olmuştur. Bu hususta Minsk Anlaşması'nın tam uygulanması halinde, Rusya Donetsk ve Luhansk'ta Minsk Anlaşması'nın kendisine sağladığı özerklikle bölgede nüfuzunu korurken; Ukrayna, Donbas'ın yeniden inşasının maliyetini üstlenmek ile yükümlü olması beklenmiştir. (Puri, 2022, s.196)

Donbas bölgesindeki gerilim devam ederken Rusya ve Ukrayna bu gerilim hususunda farklı bir bakış açısı geliştirmiştir. Rusya bu durumu 'Ukrayna iç savaşı' olarak nitelendirirken Ukrayna, 'Rusya – Ukrayna savaşı' şeklinde adlandırmıştır. (Berktay, 2023, s.360) Bu hususta Rusya mevcut meseleyi bir savaştan ziyade bölgesel bir karışıklık olarak nitelendirmiştir.

Rusya ve Ukrayna arasında diplomatik ilişkiler devam ederken 2015 yılının sonlarına doğru Ukrayna doğalgaz tedariki için Rusya'dan farklı bir alternatif bulmak için çabalamıştır. (Berktay, 2023, s.360) Ukrayna doğalgaz ihtiyaçlarını kendi rezervlerinden karşılamaya, eksik kaldığı noktada ise Avrupa ülkelerinden temin etmeye karar vermiştir. Bu kararın en büyük sebeplerinden biri olarak Ukrayna, Rusya'nın doğalgaz karşılığında Ukrayna'ya şantaj yaparak Ukrayna'nın bağımsızlığı ve egemenliği konusunda taviz beklentisi olmasını göstermiştir. (Ekonomiçeskaya Pravda, 2021) İki ülke arasında diplomatik ilişkiler devam ediyor olsa da Ukrayna Rusya ile olan ekonomik ilişkilerini, mevcut bağımlılığından kurtulma amacıyla, asgari seviyeye indirmek için çabalamıştır.

Bu süreç içerisinde kültürel ve manevi ilişkiler de zarar görmüş hatta kopma noktasına gelmiştir. 2015 yılını takiben Ukrayna'da, komünizmin ve mevcut Rus etkilerinin ülkeden tamamen silinmesi amaçlanmıştır. Bu hususta Rusya'dan bağımsız ve 'milli' bir kilise kurulmak istenmiştir. (Berktay, 2023, s.367- 376) Rusya ve Ukrayna için tarih bir kere daha tekerrür etmiştir. Ukrayna daha önceki dönemlerde de 'Rus' etkisinden uzaklaşabilmek adına çeşitli adımlar atmış fakat bu adımlar uzun vadeli, Ukrayna tarafından istenilen sonuçları doğurmamıştır.

Rusya ve Ukrayna arasındaki diplomatik ve askeri ilişkiler bu dönemde yoğun olarak çatışma dinamiği etrafında şekillenmiştir. Buna rağmen 2019 yılına kadar

Rusya, Ukrayna'nın bir numaralı ticaret ortağı olmaya devam etmiştir. (Berktay, 2023, s.360)

Donbas bölgesindeki hareketlilik devam ederken Rusya ve Ukrayna ilişkileri de gergin seyrinde devam etmiştir. Ukrayna'da düzenlenen 2019 Cumhurbaşkanlığı Seçimleri ile beraber iki ülke arasındaki gerilim zirve noktasına ulaşmıştır.

2019 seçimleri ile beraber yönetimi ele alan Volodomir Zelenski'nin görevdeki ilk zamanlarına bakıldığında, Rusya'ya karşı olan tavrının, Poroşenko'ya kıyasla, daha yumuşak olduğunu söylemek mümkündür. Zelenski göreve gelmesi ile beraber, Donbas hususunda Rusya ile olan mevcut gerilimi azaltabilmek adına çeşitli adımlar atmıştır. Bu adımlardan biri Normandiya Dörtlüsü'nün yeniden buluşması olmuştur. (Demydova, 2020, s.588) Aralık 2019 tarihinde Rusya, Ukrayna, Almanya ve Fransa'dan gelen devlet başkanlarının buluştuğu bu toplantıda iki ülke arasındaki siyasi, askeri ve ekonomik ilişkilerin iyileştirilmesi amaçlanmıştır fakat toplantı sonrası Rusya ve Ukrayna kendilerinden beklenilen atılımları gerçekleştirememiştir. (Centre for Eastern Studies, 2019)

İstenilen başarıyı sağlayamayan Normandiya Dörtlüsü görüşmesi akabinde Ukrayna, Rusya'yı kendi güvenliği açısından tedirgin eden bir adım atmıştır. 2020 yılının sonuna gelindiğinde Zelenski, NATO üyeliğine ve Kırım'ın Rus işgalinden kurtarılmasına dair kararnameleri imzalamıştır. (Çalışkan, 2022, s.40) Ukrayna'nın bu hamlesi Rusya için açık bir biçimde güvenlik ikilemi oluşturmuş ve Rusya'yı daha büyük önlemler almaya itmiştir çünkü Rusya NATO tarafından 'çevrelenmek' istememiştir.

Rusya ve Ukrayna arasındaki gerilime diğer ülkelerin de bir şekilde dahil olduğu görülmüştür. Almanya ve Fransa bu mevzuda yeniden arabuluculuk rolünü üstlenmiştir fakat bazı ülkelerin izlediği siyasi ve askeri hamleler ilişkileri iyileştirmekten ziyade daha da gerilmesine sebep olmuştur. Bu ülkelerden biri Belarus olmuştur.

2021 yılına gelindiğinde Belarus, ülkesinde Rus askerlerinin bulunmasını kabul etmiştir. Belarus'un onayı ile beraber Rusya Kırım, Belarus ve Ukrayna'nın doğudaki sınırına çok sayıda asker ve askeri teçhizat yerleştirmiştir. (Çalışkan, 2022, s.41) Rusya'nın bu adımı Ukrayna'nın NATO kararnamelerini imzalamasına bir cevap niteliğindedir.

Rusya'nın bu hamlelerini, Rusya'nın Büyük Stratejisi kapsamında karşımıza çıkan bir kavramla açıklamak mümkündür. Buna göre Rusya'nın izlediği bu politikaların sebebi yıllar boyunca yaşadığı jeopolitik özgüvensizlikten ileri gelmektedir çünkü Rusya'nın sahip olduğu jeopolitik konumu Rusya'yı diğer devletlerden koruması daha güç hale getirmiştir. (Person, 2020, s.4) Sınırlarının geniş olması ve büyük güçlere olan yakınlığı Rusya'nın güvenlik endişelerini beslemiş, NATO'nun sınırlarına git gide yaklaşması ise durumu pekiştirmiştir. Çin gibi bir büyük güç sınırlarına bu kadar yakınken Rusya'nın ayrıca Batılı güçleri çevresinde istememesi bu bağlamda tahmin edilebilirdir.

Bu süreci takiben Ukrayna, Donbas meselesi ile alakalı Rusya'ya müzakere çağrısında bulunsa da bu çağrısı Rusya tarafından yanıtsız bırakılmıştır. Rusya, Ukrayna'nın bu konudaki muhatabının Donbas'taki yönetimler olduğunu dile getirmiştir. (Berktay, 2023, s.401)

Diplomatik adımların sonuç vermediği bu süreçte Rusya yeni bir adım atmış ve Belarus ile ortak askeri tatbikatlar başlatmıştır. Tatbikatlar bittikten sonra birçok Rus askeri bölgede kalmıştır fakat buna rağmen Rusya'nın Ukrayna'ya saldırmasına ihtimal verilmemiştir. (Berktay, 2023, s.403- 404)

Bu hususta Rusya'nın harekete geçmesinin ardındaki motivasyonu "Tukidides Tuzağı" kavramı ile açıklamak mümkündür. Tukidides Tuzağı'na göre yükselen bir güç, rekabeti sıfır toplamlı bir oyun olarak değerlendirir ve bir tarafın her kazancı diğer taraf için güç ve prestij kaybı olarak yorumlanır. (Cimbala, 2016, s.113) Bir başka deyişle yükselen gücün mevcut gücü tehdit etmesiyle aralarındaki savaş riskinin artması durumudur.

3.2.4. 2022 Geniş Çaplı Savaş

21 Şubat 2022 tarihine gelindiğinde Putin, Donetsk ve Luhansk bölgelerini bağımsız devletler olarak tanıyarak kendi ordusuna Rusya haricindeki operasyonlara da katılması için yetki vermiş ve askerlerini Donbas bölgesine 'barış gücü' adı altında göndermiştir. Rusya'nın bu hamlesi Ukrayna tarafından hoş karşılanmamıştır. (Avrasya İncelemeleri Merkezi, 2022) Bu hususta Ukrayna, Rusya'nın bu bölgeleri bağımsız olarak tanıma kararına itiraz edeceğini belirtmiş ve bu kararın Rusya'nın Minsk Anlaşması'ndan çekilmesi olarak kabul edileceğini dile getirmiştir. (The Guardian, 2022)

Rusya, Ukrayna sınırına konuşlandırdığı asker sayısı gün geçtikçe artarken, NATO'ya dair bazı taleplerini dile getirmiştir. İlk olarak NATO'dan kendi güvenliğinin garantisini talep eden Rusya, NATO'nun doğu Avrupa'dan silahlarını ve birliklerini çekmesini istemiş, Ukrayna'yı NATO'ya almayacaklarına dair bir garanti beklemiştir. (Reuters, 2022) Rusya'nın talepleri NATO tarafından karşılanmamıştır.

Bölgede artan hararetin ve ikili ilişkilerde hızla yükselen gerilimin akabinde Rusya, 24 Şubat 2022 tarihinde resmi olarak askeri harekat başlattığını ilan etmiştir. (Çalışkan, 2022, s.41)

Bu durum Waltz'un 'devlet dışı aktörlerin de uluslararası sistemde önemli olduğu' savını doğrulamaktadır. Donbas bölgesi hususunda Rusya ve Ukrayna arasındaki ilişkiler gergin bir biçimde ilerlerken NATO'nun da bu konuya dahil olması ile gerilim hızlı bir biçimde artmıştır. NATO'nun ve Rusya'nın Ukrayna üzerindeki faaliyetleri bir güvenlik ikilemi yaratmış ve günümüzde devam eden savaşı kaçınılmaz hale getirmiştir.

Yapısal realizm her ne kadar devlet dışı aktörleri uluslararası sistemin önemli bir parçası olarak kabul etse ve barış – iş birliği gibi hususlarda çabaladığını dile getirse de bu aktörlerin devletlere etki etme hususunda sıklıkla başarısız olduğunu ileri sürmektedir. Yapısal realizmin bu savı Rusya – Ukrayna Savaşı dinamikleri ile örtüşmektedir. Mevcut savaşı bitirmek adına Avrupa Birliği, Rusya'ya yaptırımlar uygulamış Ukrayna'ya ise askeri ve insani yardım amaçlı yüksek bir meblağ hibe etmiştir. (Dennis, 2024, s.45) Avrupa Birliği tarafından uygulanan yaptırımlar veya sağlanan yardımlar savaşı bitirmek için yeterli olmamış, devam eden savaşın gidişatını yine devletler belirlemiştir.

Bu hususta Türkiye arabuluculuk rolünü üstlenmiş ve 2022 yılında tarafları Dolmabahçe Görüşmeleri'nde ve Antalya Diplomasi Forumu'nda bir araya getirmiştir. Dolmabahçe Görüşmeleri'ni dostça bir girişim olarak nitelendirmek daha doğru olsa da Antalya bDiplomasi Forumu'nda Türkiye tarafları bir araya getirerek diplomatik ilişkilerin stabil bir seviyeye taşınabilmesini amaçlamıştır. Türkiye'nin çabalarına rağmen taraflar bir çözüm üzerinde uzlaşamamıştır. (Yumuşak, 2023, s.183)

Rusya – Ukrayna Savaşı günümüzde devam etmektedir. Barış tahsis edilmesi hususunda diğer devletler ve uluslararası örgütler görevlerini yerine getirmeye çalışmışsalar da taraflar henüz bir uzlaşıya varamamıştır. (BBC, 2025)

Tahmin edilenden çok daha uzun süren bu savaş hususunda ne Rusya geri çekilmiş ne de Ukrayna direnişinden vazgeçmiştir. İki tarafın da sergilemekte olduğu dirayetli tavır sebebi ile günümüzde ikinci yılını doldurmuş olan bu savaşın mevcut veriler göz önünde bulundurulduğunda kısa bir süre içerisinde sonlanmayacağı tahmin edilmektedir.

3.3. SSCB Sonrası Rusya- Ukrayna İlişkilerinde Güvenlik İkilemi ve Güç Mücadelesi: Yapısal Realizm Perspektifinden Çatışma Dinamikleri

Yapısal realizm uluslararası ilişkileri açıklarken insan doğasına odaklanmak yerine devletleri birer birim olarak ele alıp uluslararası anarşik sistemdeki dağılımların davranışları şekillendirdiğini savunur. Kenneth Waltz tarafından sistemleştirilen bu yoruma göre Rusya-Ukrayna arasındaki çatışmanın sebebini büyük ölçüde sistemin yapısından kaynaklanan bir güvenlik rekabeti olarak açıklamak mümkündür. Bu açıdan bahsedilen çatışmaların sebebi liderlerin şahsi kararlarından değil uluslararası sistemin yapısından ve bu sistemde yer alan, NATO gibi aktörlerin, neden olduğu çıkar çatışmalarından kaynaklanmaktadır.

Yapısal realizme göre Sovyetlerin feshinden sonra NATO'nun eski Sovyet ülkelerini de bünyesine katarak genişlemesi Rusya için bir güvenlik ikilemi oluşturmaktadır. Devletler kendi güvenliklerini sağlamakla sorumlu oldukları için NATO etki alanını genişletirken Rusya'nın bu durum ile alakalı adımlar atıyor olması rasyonel bir güvenlik kaygısının sonucudur. Mearsheimer da 2014 itibari ile yazılarında benzer bir şekilde Ukrayna krizinin temelinde NATO genişlemesi ve AB'nin doğuya yayılma siyaseti olduğunu ve Rusya'nın bu duruma büyük güç refleksi ile karşı koyduğunu savunmuş (McCallion, 2023), Rusya'nın hamlelerini 'defansif realizm kapsamında yorumlamıştır. (Mearsheimer, 2014, s.85)

Yapısal realizm Rusya'nın izlemiş olduğu defansif tutumu onu çevreleyen güç dengesine verdiği stratejik bir tepkidir. Bu bakış açısı, Rusya'nın davranışlarını elitlerin ideolojisinden ziyade sistemik zorunluluklarla açıklar. Örnek olarak 2004'te üç Baltık ülkesinin NATO'ya üye olması ve 2014'te Ukrayna'nın AB üyeliği için harekete geçmesi ve bu doğrultuda bazı adımlar atması Rusya'nın etrafındaki güç dengesini değiştiren hamleler olmuştur. Waltzcu bir perspektif, Rusya'nın bu gelişmelere tepki vermesini doğal karşılar çünkü anarşik sistemde hayatta kalmak ve güç dengesini sağlamak öncelikli amaçlardır.

Yapısal realizm çatışmada Ukrayna'nın kendine özgü durumunu ikinci plana iter çünkü yapısal realizmin analitik odağı gereği asıl aktörler büyük güçlerdir. Bu açıdan bölgede vuku bulan çatışmalar için büyük güç rekabetinin birer sonuçları olduğunu söylemek mümkündür. ABD-NATO ile Rusya arasındaki sistemik gerilim çalışmanın başat sebebi olarak değerlendirilir.

Yapısal realizm kapsamında enerji politikaları da oldukça önemli bir rol oynamaktadır. Ukrayna'nın Sovyetler sonrası dönemde Rusya'nın Avrupa'ya olan enerji ihracatında transit ülke olarak oynadığı rol karşılıklı bağımlılığın jeopolitik bir çatışma aracına dönmesine sebep olmuştur. Rusya bu hususta sahip olduğu enerji kaynaklarının kendisine sağladığı avantajlı konumu dış politikada pragmatist bir biçimde kullanmış, Ukrayna ise bu bağımlılıktan uzaklaşabilmek adına alternatif yollar aramış ve Batıya yönelmiştir. Yapısal realizmin güç dengesi mantığı bahsedilen süreç içerisinde gözlemlenmiştir. Böylelikle Rusya-Ukrayna krizi sadece siyasi ve askeri değil aynı zamanda ekonomik güvenlik odaklı bir çatışma haline evrilmiştir.

Sonuç olarak, yapısal realizm, Rusya-Ukrayna ilişkilerindeki güvenlik rekabetini, büyük güçlerin etki alanı mücadelesi ve sistemik baskılar çerçevesinde anlamlandırır. Bu analiz liderlerin bireysel tercihleri yerine sistemi ve sistemin yönlendirdiği zorunlulukları öne çıkarır. Böylelikle çatışmanın sürekliliğini askeri ve enerji politikaları düzeyinde kavramsallaştırmak mümkün olur.

SONUÇ

Rusya-Ukrayna ilişkilerindeki çatışma dinamikleri 1991 yılında Sovyetlerin feshinden 2022 yılında başlamış olan savaşa kadar çok katmanlı ve iç içe geçmiş faktörler tarafından şekillendirilmiştir. Tarihsel bağlam ve liderlerin bu süreç içerisinde izledikleri politikalar tarafların birbirlerine olan bakış açısını derinden etkilemiş; bu bakış açısı karşılıklı olarak benimsenen dış politikalarda belirleyici unsur olmuştur. İlerleyen süreç içerisinde uluslararası aktörlerin, NATO ve AB gibi, Avrasya bölgesine yönelik adımları Rusya ve Ukrayna arasındaki ilişkide güvenlik ikilemi kavramını oluşturmuş ve ikili ilişkilerdeki gerilimi tırmandırmıştır. Dönem dönem iki ülke içerisinde yaşanan lider değişiklikleri ile ilişkiler bazen durulsa da bu durum uzun sürmemiştir. Kimlik ve egemenlik kavramları ikili ilişkilerdeki çatışmanın başka bir katmanını oluşturmuştur. Sovyet liderlerinin izledikleri çeşitli milliyetler politikası bu çatışmanın gidişatını belirlemiş; Stalin döneminde uzlaşı imkansız bir hal alırken, Kruşçev ve Gorbaçov dönemlerinde kısa süreli de olsa bazı alanlarda karşılıklı anlaşma sağlanabilmiştir. Öte yandan NATO genişlemesi ve Avrasya üzerindeki Doğu ve Batı arasındaki güç mücadelesi Ukrayna'yı büyük güçlerin çekişme alanı haline getirirken, Rusya ve Batı arasında büyük bir çıkar çatışması meydana gelmiştir. Rusya'nın sınırlarını koruma isteği ile Batının genişleme paradigması çeşitli krizlere yol açmıştır. Enerji politikaları, ekonomik karşılıklı bağımlılığı bir ültimatom aracına dönüştürmüş; doğalgaz boru hatları hem iş birliği hem de bir ikna yöntemi olarak çatışmada kullanılmıştır.

Teorik düzlemde klasik realizm ve yapısal realizm bahsedilen çatışmaların anlaşılması için farklı açılardan katkı sunmaktadır. Klasik realizm liderlerin insani doğaları gereğince sahip oldukları güç elde etme isteklerinin, hırslarının ve zaaflarının sürece olan etkisine vurgu yaparken; yapısal realizm, uluslararası sistemin güç dağılımı ve güvenlik açmazlarının çatışmayı kaçınılmaz hale getirdiğine işaret eder, güç mücadelesinin sebeplerini insan doğasıyla değil mevcut yapısal koşullar ile açıklar. Gerçekte ise her iki boyut da önemlidir. Rusya-Ukrayna arasındaki çatışmalar hem büyük güçler arasındaki güç mücadelesinin bir sonucu hem de liderlerin şahsi görüşlerinin uluslararası ilişkilere olan tezahürüdür. Çatışma kuramcıları olan Galtung, Mitchell ve Wallensteen'e ait olan tanımlar ele alındığında ise bu çatışmaların uyuşmaz hedefler, tutumlar ve davranışlar gibi yapısal unsurları açıkça ortaya koyulmaktadır. Temel anlaşmazlık çözülmediği veya tarafların hedeflerinin

çelişmeye devam ettiği müddetçe çatışmanın sürmesi veya farklı bir biçimde yeniden ortaya çıkması muhtemeldir. İki taraf arasında karşılıklı güven sağlandığında çatışmanın çözümü mümkündür.

Rusya-Ukrayna ilişkilerindeki çatışma dinamikleri uluslararası sistemde değişen dengeler, bölgesel güvenlik düzenlemeleri, milli kimlik inşası gibi bir dizi geniş ve köklü konunun kesişiminde yer almaktadır. Bu nedenle bahsedilen çatışmaları yalnızca iki ülke arasındaki anlaşmazlıklar olarak görmek yerine, klasik realizmin ve yapısal realizmin öngördüğü şekilde hem yapısal hem aktör düzeyinde çok boyutlu bir fenomen olarak değerlendirmek gerekir. Akademik literatürde de görüldüğü üzere bahsedilen çatışmalar geçmişten gelen yapısal gerilimlere dayanmaktadır. Bu çatışmalar günümüze kadar birikerek ve çözülmeden gelmiş, bahsedilen durumlar sebebi ile şiddete dönüşmüştür. Dolayısıyla kalıcı bir çözüm bulabilmek ve barışı tesis edebilmek adına bu çok katmanlı dinamiklerin her birini kapsayan kapsamlı bir yaklaşım bulmak gerekmektedir.

Bu çalışmanın amacı Sovyetlerin dağılmasından sonraki süreç içerisinde Rusya – Ukrayna ilişkilerindeki çatışma dinamiklerini analiz etmektir. 1991 yılında Sovyetlerin dağılması ile beraber Rusya ve Ukrayna hem yeni bir devlet inşası üzerine çalışmış hem de ikili ilişkilerini yeniden tahsis etmek adına birtakım faaliyetlerde bulunmuşlardır. Bu hususta değişen liderler ve izlenilen farklı politikalar ile iki ülke doğalgaz gibi ticari konularda zaman zaman uzlaşabilmişlerse de ilişkiler genel anlamda ele alındığı zaman bu ilişkilerin çoğunlukla çatışma kavramı etrafında şekillenmiştir. Rusya ve Ukrayna arasındaki gerilim zaman içerisinde jeopolitik konumları ve AB ile NATO'nun hamleleri gibi sebeplerle hızlı bir biçimde tırmanmıştır. Bu durum Rusya ve Ukrayna'yı günümüzde devam etmekte olan savaşa sürüklemiştir.

Rusya ve Ukrayna arasındaki mevcut çatışmayı analiz etmek için öncelikle iki ülkenin sahip olduğu ortak tarihi geçmişi analiz etmek elzemdir. Bu sebeple bu tezin birinci bölümünde iki ülkenin ortak tarihi geçmişine detaylı bir biçimde yer verilmiştir. Bu hususta Rusya ve Ukrayna ilişkilerinin, ikinci bölümde yer verilen Sovyetler dönemi de dâhil olmak üzere, tarihi boyutunu analiz etmek için en uygun teorinin klasik realizm olduğu sonucuna varılmış ve ilişkiler realizm kapsamında açıklanmıştır. Bu tezin üçüncü bölümünde ise Sovyetler sonrası günümüze kadar olan dönem yapısal realizm kavramında incelenmiştir. Bu çalışmanın realizm ve yapısal realizm

kapsamında açıklanmasının sebebi Rusya – Ukrayna ilişkilerinde belirleyici unsurların devlet merkezli güvenlik, çıkar çatışması ve güvenlik ikilemi olduğu görülmesidir. Sovyetler dönemi için klasik realist kuram yeterli olurken, Sovyetler sonrası dönem için yapısal realizm daha net ve kapsamlı bir açıklama sağlamıştır. Rusya ve Ukrayna'nın ilişkilerinde tarihi boyut ele alındığında çatışmaya sebep olan durumlar oldukça çeşitlidir. Bu hususta çatışmaya sebep olan durumlar din, dil, kültür, nükleer enerji, ekonomi, tarihi hatıra ve sınırlar olmuştur.

Sovyetler döneminde liderlerin kendi ideolojilerini ve devletlerini sistem içerisinde hayatta tutabilmek adına realizm çerçevesinde izledikleri politikalar ve bu politikaların sonuçları o dönem içerisinde iki ülke arasındaki gerilimi arttırmıştır. Günümüzde ise ortak tarihi geçmişin bir parçası olarak zaman zaman hatırlatılan bu politikalar ikili ilişkilerin durulmasına müsaade etmemiştir. Bu hususta Rusya – Ukrayna ilişkilerini zedeleyen en önemli meselelerden biri olarak Stalin dönemi Ukrayna'nın etkilendiği Holodomor meselesi gösterilirken bir diğer meseleyi ise Gorbaçov dönemi yaşanmış Çernobil faciası oluşturmuştur. Ukrayna bahsedilen meseleler ile alakalı Rusya'yı sorumlu tutmuş, Rusya ise Ukrayna'nın tarihi olayları çarpıtarak anlattığını dile getirmiştir. Bu meseleler günümüzde hala tartışma konusu olurken mevcut literatürde de bir fikir birliği sağlanamamıştır. Stalin dönemine bakıldığında klasik realizm çerçevesinde izlenen dış politikada amaç mevcut rejimi hayatta tutmak ve olabilecek rejim tehditlerini bertaraf etmek olmuştur. Devletin ve ideolojinin devamlılığı açısından Stalin sert güç kullanmış ve Holodomor'a sebebiyet veren ekonomik politikalar izlemiştir. Kruşçev döneminde Holodomor gibi meselelerin Ukrayna ile olan ikili ilişkilere zarar vermemesi için Rusya yumuşak güce başvurmuştur. Bu hususta Ukraynalılara yönetimde söz hakkı verilmiş, çeşitli imtiyazlar tanınmış ve Kırım Ukrayna'ya hediye edilmiştir. 'Buzları eritme' olarak adlandırılan bu dönemde Rusya, Ukrayna'yı bir ittifak olarak nitelendirdiğini göstermiştir. Brejnev dönemine gelindiğinde baş gösteren rejim tehditleri sebebi ile Brejnev Doktrini yayımlanmıştır. Bu doktrin ile mevcut ideolojinin güvenliği ve devamlılığı sağlanmak istenmiştir. Devletin bu dönem içerisindeki odak noktası mevcut statükoyu korumak olmuştur. Sovyetlerin son lideri olan Gorbaçov döneminde Rusya dış politikasında klasik realist çizgiden uzaklaşmıştır. Sovyetler son dönemlerini yaşadığı için Rusya dış politikadan ziyade kendi iç meseleleri ile uğraşmıştır.

Bu çalışmanın üçüncü bölümünde anlatılan Sovyetler dönemi sonrası Rusya – Ukrayna ilişkilerini analiz etmek için ilişkilerin yapısal realizm kapsamında ele alınmış ve incelenmiştir. Bu hususta Sovyetlerin dağılmasından günümüze kadar olan süreçte çatışma dinamiklerinin hızlı bir biçimde arttığı görülmüştür. Sovyetlerin dağılması ile bölgede değişiklik gösteren güç dengesi Rusya'nın tehdit algısını pekiştirmiş ve hem Boris Yeltsin hem Vladimir Putin dönemlerinde Rusya'yı defansif realizm kapsamında adımlar atmaya itmiştir. Çatışma dinamiklerine bakıldığı zaman din, dil, kültür, nükleer enerji, tarihi hatıra ve sınır problemleri devam ederken bu meselelerin yanı sıra AB ve NATO gibi ulus ötesi örgütlerin de Rusya ve Ukrayna arasında birer çatışma sebebi olarak yer aldığı literatürde tartışılmıştır.

Araştırma bulguları Rusya – Ukrayna arasındaki bilhassa mevcut çatışmaların aniden ortaya çıkmadığını, geçici diplomatik krizlerden ibaret olmadığını ortaya koymakta ve bu durumun nedeni olarak iki ülkenin beraber tecrübe ettikleri tarihsel süreçten kaynaklandığını göstermektedir. Bu tezde ulaşılan temel bulgu Rusya – Ukrayna ilişkilerinin çatışma dinamiklerinin sadece jeopolitik çıkarlar değil tarihsel hafıza ve realist kuramın öngördüğü güvenlik ikilemi ve güç dağılımı gibi çok katmanlı faktörlerin belirlediğidir. İki ülke arasındaki çatışma dinamikleri zaman içerisinde çatışmadan çözüme evrilememiş, tecrübe edilen her kriz ikili ilişkilerdeki fay hatlarını daha da germiştir. Bu hususta Rusya – Ukrayna ilişkilerinde tekerrür eden çatışmaları açıklama hususunda realist kuram önemli bir işlev üstlenmektedir. Bununla birlikte ilerleyen süreç içerisinde değişen dünya düzeni, iki ülke arasındaki ilişki dengeleri ve ilişkideki çatışmaların karmaşıklığı sebebi ile Sovyetler döneminden sonraki dinamiklerin anlaşılabilmesi hususunda yapısal realizm önemli bir rol oynamaktadır.

Sonuç olarak bu çalışma günümüzde devam etmekte olan Rusya ve Ukrayna Savaşı'nın temellerinin uzun yıllar önce atıldığını, Rusya – Ukrayna ilişkilerinin kökeninde sürekli bir çatışma olduğunu; bunun tarihsel, kuramsal ve uluslararası sistemden kaynaklandığını ve bahsedilen sebepler ile bu temellerin güçlendirildiğini ortaya koymaktadır. Rusya ve Ukrayna ilişkilerindeki çatışmaya sebep olan meselelerin tam olarak çözülemediği ve ertelendiği bu durumun ise iki ülke arasındaki ilişkileri bir tekerrüre soktuğu görülmektedir. Klasik ve yapısal realizm iki ülke arasındaki ilişkileri belli bir oranda açıklasa da ilişkilerde köklü ve çok boyutlu sorunlar bulunmaktadır. Bu sebeple yıllar içerisinde iki ülkede de değişen liderler veya dinamikler ilişkilerdeki düzen tam anlamı ile tesis edilememektedir. İki ülke arasında

yıllar boyunca gerilen siyasi fay hattı en sonunda kırılmış ve günümüzde devam etmekte olan mevcut savaşa sebebiyet vermiştir. Bu savaşın nedenlerini iki ülkenin paylaştığı ortak tarihsel meseleler ve sahip oldukları jeopolitik konum oluşturmaktadır. Hala devam etmekte olan bu savaş hususunda şu ana kadar düzenlenmiş barış görüşmelerinde henüz bir uzlaşıya varılamamış olması bu savaşın uzun bir süre daha devam edeceğini düşündürmektedir.

Bu noktada gelecekte yapılacak çalışmaların sadece realist kuram ile sınırlı kalmadan farklı kuramsal yaklaşımlar ile zenginleştirilmesi önemlidir. Bilhassa kimlik, tarihsel hafıza ve lider söylemleri gibi unsurların daha derin incelenmesi, sosyal inşacılık veya post – yapısal yaklaşımlar üzerinden alternatif değerlendirmelere olanak tanıyabilir. Aynı zamanda çatışmaların çözülmesi, barış süreçleri ve çok taraflı diplomasi gibi konular liberal kuramlar ışığında yeniden ele alınabilir. Bu şekilde Rusya – Ukrayna ilişkilerinde sadece güç ve güvenlik konularına dair değil toplumsal boyutları da içeren kapsamlı analizler yapılması mümkündür. Bu çalışmanın sunduğu realist çerçeve ileride çalışılacak çok boyutlu yaklaşımlar için bir temel oluşturabilir.

KAYNAKÇA

Acar, K. (2008). Rus Devrimi'nin genel bir değerlendirmesi. *Divan: Disiplinlerarası Çalışmalar Dergisi,* 13(6), 79 – 98

Applebaum, A. (2017). *Red famine: Stalin's war on Ukraine*. New York: Doubleday Publishing

Ascher A. (2022). *Kısa Rusya tarihi*. Ankara: Say Yayınları

Avrasya İncelemeleri Merkezi (2022, 4 Mart). Rusya – Ukrayna savaşı. https://avim.org.tr/tr/Yorum/RUSYA-UKRAYNA-SAVASI adresinden 28 Ocak 2025 tarihinde alınmıştır.

Babahanoğlu V. (2023). Putin dönemi Rus dış politikası ve Ukrayna: Mackinder'in Kalbi Kalpgah, *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi*, 19(2), 378 – 400

Barnes A. (2011). *Death and redemption:The Gulag and the shaping of Soviet society*. New Jersey: Princeton University Press

Buzan B., Hansen L. (2009). The evolution of international security studies. İngiltere: Cambridge University Press

BBC (2013, 17 Aralık). Analysis:Russia's carrot-and- stick battle for Ukraine. https://www.bbc.com/news/world-europe-25401179 adresinden 28 Kasım 2024 tarihinde alınmıştır.

BBC (2014, 16 Mart). Crimea referendum: Voters 'back Russia union'. https://www.bbc.com/news/world-europe-26606097 adresinden 19 Aralık 2024 tarihinde alınmıştır.

BBC (2024). Glasnost and Perestroika. https://www.bbc.co.uk/bitesize/guides/z32g87h/revision/5 adresinden 12 Haziran 2024 tarihinde alınmıştır.

BBC (1991, 25 Aralık). Gorbachev resigns as Soviet Union breaks up. http://news.bbc.co.uk/onthisday/hi/dates/stories/december/25/newsid_2542000/2542749.stm adresinden 02 Ağustos 2024 tarihinde alınmıştır.

BBC (2024). The cold war, 1961 – 1972. https://www.bbc.co.uk/bitesize/guides/zsfwhv4/revision/5 adresinden 04 Haziran 2024 tarihinde alınmıştır.

BBC (2024). The desire for reform and domestic pressures. https://www.bbc.co.uk/bitesize/guides/zxprcdm/revision/7 adresinden 30 Mayıs 2024 tarihinde alınmıştır.

BBC (2024). The Prague spring. https://www.bbc.co.uk/bitesize/guides/z9hnqhv/revision/5 adresinden 06 Haziran 2024 tarihinde alınmıştır.

BBC (2014, 5 Mart). Ukraine crisis: does Russia have a case?. https://www.bbc.com/news/world-europe-26415508 adresinden 09 Eylül 2024 tarihinde alınmıştır.

BBC (2014, 11 Mayıs). Ukraine rebels hold referendums in Donetsk and Luhansk. https://www.bbc.com/news/world-europe-27360146 adresinden 3 Ocak 2025 tarihinde alınmıştır.

BBC (2025, 7 Mayıs). Ukrainian drones strike Moscow hours before leaders arrive for WW2 parade, https://www.bbc.com/news/articles/c2dedjn3px3o adresinden 7 Mayıs 2025 tarihinde alınmıştır.

BBC News (2017, 31 Temmuz). Stalinskiy udar: 80 let nazad v SSSR naçalsya bolşoy terror. https://www.bbc.com/russian/features-40756213 adresinden 24 Mayıs 2023 tarihinde alınmıştır.

Belfer Center for Science and International Affairs (2020, Mart). Budapest Memorandum at 25: Between past and future. https://www.belfercenter.org/publication/budapest-memorandum-25-between-past-and-future?_gl=1*1nsitoa*_gcl_au*MTAzMTMyMDY5MS4xNzI3NTQ4MzA5 adresinden 28 Eylül 2024 tarihinde alınmıştır.

Bell P. (2012). *Twelve turning points of the Second World War*. Amerika: Yale University Press

Berktay D. (2023). *Ukrayna: Dünyanın siyasi fay hattı Ukrayna'nın dünü ve bugünü*. İstanbul: Cumhuriyet Kitapları

Bösch R. (2017). Conflict escalation. *Oxford Research Encyclopedia of International Studies*. Oxford University Press. DOI: 10.1093/acrefore/9780190846626.013.82

Cankara P. Ö., Cankara Y. (2007). Vladimir Putin döneminde Rus dış politikasında yapılan değişiklikler. *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 15, s.193-212

Carisuk. (2016). Theoretical Approaches I – Core Theories. The ABC Triangle was developed by Johan Galtung. https://carisuk.com/theories-i-core-theories/ adresinden 23 Haziran 2025 tarihinde alınmıştır.

Carr E. H. (2001). The twenty years' crisis, 1919 – 1939: An introduction to the study of international relations, İngiltere: Palgrave Macmillan

Center for Strategic & International Studies (Şubat, 2022). Understanding the Normandy Format and its relation to the current standoff in Russia. https://www.csis.org/analysis/understanding-normandy-format-and-its-relation-current-standoff-russia adresinden 24 Ocak 2025 tarihinde alınmıştır.

Central Intelligence Agency Directorate of Intelligence Office of Political Research (1975, Ağustos). Nationalism in Soviet Ukraine. https://www.cia.gov/readingroom/docs/DOC_0000981759.pdf adresinden 2 Haziran 2024 tarihinde alınmıştır.

Centre for Eastern Studies (Aralık, 2019). No breakthrough at the Normandy Four Summit in Paris. https://www.osw.waw.pl/en/publikacje/analyses/2019-12-10/no-breakthrough-normandy-four-summit-paris adresinden 24 Ocak 2025 tarihinde alınmıştır.

Cimbala S. J. (2016). Chinese military modernization: Implications for strategic nuclear arms control. *Strategic Studies Quarterly*, 10(5), 110 – 117

Cin G., Tekin Hasan H. (2021). Rusya'nın hibrit savaş kapasitesinin Kırım ve Donbas vakaları üzerinde analizi. *Güvenlik Stratejileri*, 17(37), 203 – 246

Claretian Missionaries. (n.d.) Conflict Transformation in Community. In Spiritually and Community Life. https://www.claret.org/spirituality-and-community-life/community/8-conflict-transformation-in-community/ adresinden 23 Haziran 2025 tarihinde alınmıştır.

Council of Europe (2007, Nisan). European programme of cultural policy reviews – cultural policy in Ukraine national report. https://rm.coe.int/1680696418 adresinden 30 Mayıs 2024 tarihinde alınmıştır.

Çakır O., Eminoğlu A. (2020). Ofansif realizm bağlamında Kırım'ın ilhakı. *Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Dergisi*, 2(1), 15 – 38

Çalışkan F. (Aralık, 2022). Adım adım Rusya Ukrayna savaşı ve üçüncü tarafların sürece etkisi. *Euro Politika*. https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/2825387 adresinden 31 Ekim 2024 tarihinde alınmıştır.

Demir İ. (Temmuz, 2017). Çatışma ve çatışmaya yaklaşım yöntemlerinin teorik çerçevesi. *Barış Araştırmaları ve Çatışma Çözümleri Dergisi*, 5(1), 1 – 53

Demydova V. (2020). 2019 presidential election in Ukraine: How Zelensky was elected?. *Karadeniz Araştırmaları*, 17(67), 581 – 603

Dennis C. (2024). Understanding Russian aggression, a neorealist analysis. *Politicus*, 10. 44 – 50

Dinç D. (2023). Ukrayna – Rusya Savaşı'nı realist ve sosyal inşacı (konstrüktivist) teorik çerçevede analiz etmek. *Karadeniz Araştırmaları*, 20(78), s. 331 – 345

Donnelly J. (2000). Realism and international relations. İngiltere: Cambridge University Press

Donnelly J. (2009). Realism. In S. Burchill, A. Linklater, R. Devetak, J. Donnelly, M. Paterson, C. Reus – Smit, & J. True (Eds.), *Uluslararası İlişkiler Teorileri* (4. Basım), İstanbul: Küre Yayınları

Dönmez H. (2023). Rusya-Ukrayna savaşına giden süreç: "Avrasyacılık" anlayışı çerçevesinden bir inceleme. *International Journal of Politics*, 5(1), 114-144

Dragneva R. Wolczuk K. (2016). Between dependence and integration: Ukraine's relations with Russia. *Europe – Asia Studies Special Issue: The Ukrainian Crisis and the Post – Post – Cold War Europe*, 68(4). 678 – 698

Düzgün D. M. (2020). Realizm teorisinin ortaya çıkışı ve gelişme evreleri. *Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergi*, 47. 256 – 276

Ekonomiçeskaya Pravda (Kasım, 2021). Still alive: 6 let, kak Ukraina bolşe ne pokupaet rossiyskiiy gaz. https://epravda.com.ua/rus/projects/gazpravda/2021/11/29/680209/ adresinden 21 Ocak 2025 tarihinde alınmıştır.

Euromaidan Press (Ocak, 2020). How Ukrainians created human chain in late USSR to mark anniversary of Ukraine's unification: archival photographs. https://euromaidanpress.com/2020/01/22/how-ukrainians-created-human-chain-in-late-ussr-to-mark-anniversary-of-ukraines-unification-archival-photographs/ , adresinden 20 Haziran 2024 tarihinde alınmıştır.

European Council on Foreign Relations (Ağustos, 2008). Russia and the Georgia war – the great power trap. https://ecfr.eu/article/commentary_ivan_krastev_on_georgia/ adresinden 8 Kasım 2024 tarihinde alınmıştır.

Figes O. (1990). The Red Army and the mass mobilization during the Russian civil war 1918-1920. *Past&Present*, 129,168-211

Fondazione Eni Enrico Mattei (Mart, 2009). Russia – Ukraine – Europe gas crisis of January 2009: causes, lessons learned and strategies for Europe. https://www.feem.it/publications/russia-ukraine-europe-gas-crisis-of-january-2009-causes-lessons-learned-and-strategies-for-europe/#:~:text=In%20January%202009%2C%20Europe%20experienced,each%20side%20blaming%20the%20otheradresinden 14 Kasım 2024 tarihinde alınmıştır.

Foreign Policy Institute (Mayıs, 2014). Putin's "Greater Novorossiya" – The Dismemberment of Ukraine. https://www.fpri.org/article/2014/05/putins-greater-novorossiya-the-dismemberment-of-ukraine/ adresinden 05 Ocak 2025 tarihinde alınmıştır.

Galtung J. (2000). Conflict transformation by peaceful means. United Nations Disaster Management Training Programme

Galtung J. (1996). Peace by peaceful means: Peace and conflict, development and civilization. SAGE Publications

Glière C. (2009). Georgia – conflict with Russia, *European Union Institute for Security Studies*, EU Security and Defence: Core Documents 2008, 296 – 309

Granovsky A. A. (1940). Ukraine's case for indepence. *World Affairs*, 103(1). 25 – 34

Gülseven Y. A. (2019). Geçmişten günümüze Russkiy Mir (Rus Dünyası): Bir kimlik projesinden uluslararası politikaya, *Avrasya Etüdleri*, 2019, 56(2), 33 – 52

Harvard Kennedy School Belfer Center for Science and International Affairs (Haziran, 2022). From accepting NATO aspirations to 'denazifying': 20+ years of Putin's changing views on Ukraine. https://www.russiamatters.org/analysis/accepting-nato-aspirations-denazifying-20-years-putins-changing-views-ukraine adresinden 5 Kasım 2024 tarihinde alınmıştır.

Hill R. (2005). The collapse of the Soviet Union. *History Ireland*, 13(2), 37 – 42

History.com (Mart, 2024). Bolshevik revolution. https://www.history.com/topics/european-history/russian-revolution#bolshevik-revolution adresinden 28 Nisan 2024 tarihinde alınmıştır.

History.com (Nisan, 2021). Chernobyl. https://www.history.com/topics/1980s/chernobyl adresinden 10 Haziran 2024 tarihinde alınmıştır.

History.com (Mart, 2024). Russian civil war. https://www.history.com/topics/european-history/russian-revolution#russian-civil-war adresinden 30 Nisan 2024 tarihinde alınmıştır.

History.com (Ekim, 2023). Soviet Union leaders: a timeline. https://www.history.com/news/soviet-union-leaders-order adresinden 6 Haziran 2024 tarihinde alınmıştır.

History.com (Kasım, 2009). 1918 Ukraine declares its independence. https://www.history.com/this-day-in-history/ukraine-declares-its-independence adresinden 30 Nisan 2024 tarihinde alınmıştır.

Hobbes, T.(2022). *Leviathan*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları

Holocaust Encyclopedia (Aralık, 2022). The Eastern front: the German war against the Soviet Union. https://encyclopedia.ushmm.org/content/en/article/the-soviet-union-and-the-eastern-front adresinden 26 Mayıs 2024 tarihinde alınmıştır.

Hume D. (2000). An enquiry concerning human understanding. Oxford: Oxford University Press

International Crisis Group (2014). Seperatist Threats: Unrest, Anti – Terror Operations, Novorossiya. *Ukraine: Running out of Time*, 12 – 17

Internet Encyclopedia of Ukraine (1988). Kyiv club of Russian nationalists. https://www.encyclopediaofukraine.com/display.asp?linkpath=pages%5CK%5CY%5CKyivClubofRussianNationalists.htm adresinden 24 Mayıs 2024 tarihinde alınmıştır.

Internet Encyclopedia of Ukraine (1993). November uprising in Lviv, 1918. https://www.encyclopediaofukraine.com/display.asp?linkpath=pages%5CN%5CO%5CNovemberUprisinginLviv1918.htm adresinden 2 Nisan 2024 tarihinde alınmıştır.

Internet Encyclopedia of Ukraine (2019). Popular movement of Ukraine. https://www.encyclopediaofukraine.com/display.asp?linkpath=pages%5CP%5CO%5CPopularMovementofUkraine.htm adresinden 11 Haziran 2024 tarihinde alınmıştır.

İlhan Ş.K. (2022). Rusya'nın güvenlik stratejisi çift sınır ve Rusya-Ukrayna Savaşı örneği. *Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Dergisi*, 4(2), s.180-204

Jervis R. (1978). Cooperation under the security dilemma. *World Politics*, 30(2), s.167- 214

Jilge W. (Ocak, 2006). The politics of history and the second world war in post – communist Ukraine. *Jahrbücher für Gesichte Osteuropas,* 54(1), 50 – 81

Karabulut B. (2017). Uluslararası ilişkilerde savaş olgusunun yaşadığı dönüşüm: hibrit savaş ve Rusya örneği. *Karadeniz Araştırmaları*, 14(55), 115 – 130

Koçak M. (2015). Bölgesel çatışmadan küresel krize Doğu Ukrayna. *Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı (SETA)*, 135, 7 – 29

Kotenko A. (2024). Ukrainians as aliens(inorodtsy): governmental regulation of Ukrainian culture associations, 1905 – 1917. *The Russian Review*, 83(2), 174 – 192

Kravchenko V. (2015, 2016). Fighting Soviet myths: the Ukrainian experience. *The Journal of the Ukrainian Research Institute at Harvard University*, 34(1 – 4), 447 – 487

Kubicek P. (2009). The commonwealth of independent states: an example of failed regionalism?. *Review of International Studies*, Cilt:35, 237 – 256

Kurnaz İ., Avcı Y. (Şubat, 2024). Machiavelli ve realist uluslararası ilişkiler teorisi, *Toplum, Ekonomi ve Yönetim Dergisi*, 5(1), 102 – 124

Kurt S. (2019). Dugin'in Avrasyacılık Anlayışında Türkiye'nin Yeri. *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, 15(31), 425-467

Kuzio T. (2005). Russian policy toward Ukraine during elections. *Demokratizatsiya: The Journal of Post – Soviet Democratization*, 13(4), 491 – 517

Kyiv Gallery, Design of the Ukrainian Hryvnia: history of appearance, further evolution and authors (Aralık, 2023). https://kyiv.gallery/en/articles/design-of-the-ukrainian-hryvnia-history-of-appearance-further-evolution-and-authors adresinden 10 Eylül 2024 tarihinde alınmıştır.

Kyiv Independent (Mayıs, 2023). How Russia has attempted to erase Ukrainian language, culture throughout centuries. https://kyivindependent.com/how-russia-has-attempted-to-erase-ukrainian-language-culture-throughout-centuries/ adresinden 7 Mayıs 2024 tarihinde alınmıştır.

Liber O. G. (2016). Ukraine, total wars, and the dialectics of integration and fragmentation, 1914-1954. *Harvard Ukrainian Studies*, 34(1-4), 129 – 152

Lieven D. (Eylül, 2002). *Empire: The Russian Empire and its rivals*. Amerika: Yale University Press

Lieven D. (Ağustos, 2016). *The end of tsarist Russia: The march to World War I and revolution*. Londra: Penguin Books

Locke J. (1988). Two treaties of government. İngiltere: Cambridge University Press

Lviv Interactive (2023). Mass events during the Russian occupation of Lviv. https://city-as-stage.lvivcenter.org/en/articles/mass-events-during-the-russian-occupation-of-lviv-1914-1915/ , adresinden 28 Nisan 2024 tarihinde alınmıştır.

Machiavelli N. (2025). *Prens*. İstanbul: Can Yayınları

Malcolm N. (2005). What Hobbes really said. *The National Interest*, 81, 122- 128

Marples D. R. (2009). Ethnic issues in the famine of 1932 – 1933 in Ukraine. *Europe – Asia Studies*, 61(3), 505 – 518

Matsaberidze D. (2015). Russia vs. EU/US through Georgia and Ukraine. *Connections*, 14(2), 77 – 86

McCallion C. (Haziran, 2023). Assessing realist and liberal explanations for the Russo-Ukrainian war. https://www.defensepriorities.org/explainers/assessing-realist-and-liberal-explanations-for-the-russo-ukrainian-war/ adresinden 9 Temmuz 2025 tarihinde alınmıştır.

Mearsheimer J. J. (2001). The tragedy of great power politics. New York: W. W. Norton & Company

Mearsheimer J. J. (Eylül, 2014). Why the Ukraine crisis is the West's fault: The liberal delusions that provoked Putin. *Foreign Affairs*, 93(5), 77 – 84

Miller I. A. (2022). National identity in Ukraine: History and politics. *Russia in Global Affairs*, 20(3), 94 – 114

Milner – Gulland R. (Ağustos, 2023). *Ruslar*, İstanbul: Türkiye İş Bankası

Mitchell R. J. (1972). The Brezhnev doctrine and Communist ideology. *The Review of Politics*, 34(2), 190 – 209

Morcom S. (2016). Enforcing Stalinist discipline in the early years of post- war reconstruction in the USSR, 1945 – 1948. *Europe – Asia Studies*, 68(2), 312-344

Morgenthau H. J. (2006). Politics among nations: The struggle for power and peace, New York: McGraw – Hill Education

National Geographic (Şubat, 2023). Russia and Ukraine: The tangled history that connects- and divides- them. https://www.nationalgeographic.com/history/article/russia-and-ukraine-the-tangled-history-that-connects-and-divides-them adresinden 20 Mayıs 2024 tarihinde alınmıştır.

Nye J. (2006). Soft power, hard power and leadership. https://www.almendron.com/tribuna/wp-content/uploads/2016/12/Soft-Power-Hard-Power-and-Leadership.pdf adresinden 07 Haziran 2025 tarihinde alınmıştır.

Olszanski Tadeusz A., Wierzbowska – Miazga A. (2001). Ukraine and Russia:Mutual relations and the conditions that determine them. *Centre for Eastern Studies*, 3, 33 – 50

Özçelik S. (2018). The Cold War re – visited: Explaining and understanding of the end of the Cold War in light of Neo – Realism. *The Turkish Yearbook of International Relations*, 49, 1 – 20

Özel M. S. (2014). Stalin dönemi Rus milliyetçiliği ve politikaları. *Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 4(2), 99 – 122

Person R. (Eylül, 2020). Four myths about Russian Grand Strategy. *The Diversity of Russia's Military Power: Five Perspectives*, 3 – 9

Pierman G. (2015). The grand strategy of nonstate actors: Theory and implications. *Journal of Strategic Security*, 8(4), 69-78

Pifer S. (Şubat, 2010). *Averting Crisis on Ukraine*, New York: Council on Foreign Relations Press

Plokhy S. (2008). Between Poland and Russia: Mykhailo Hrushevsky's dilemma, 1905 – 1907. *Canadian Institute of Ukrainian Studies Archive*, 33 – 34, 387 – 399

Plokhy S. (2017). *The Gates of Europe: A History of Ukraine*, New York: Basic Books

Plokhy S. (2020). The Soviet meltdown. *Slavic Review*, 79(2), 293 – 297

Plokhy S. (Ağustos, 2014). *Ukraine and Russia: Representations of The Past*, Toronto: University of Toronto Press

Potichnyj J. P. (1991). The referendum and presidential elections in Ukraine. *Canadian Slavonic Papers*, 33(2), 123 – 138

Puri S. (2022). *Russia's Road to war with Ukraine: Invasion amidst the ashes of empires*. İngiltere: Biteback Publishing

Reuters (Ocak, 2009). Gas crises cetween Russia and Ukraine. https://www.reuters.com/article/world/china/-gas-crises-between-russia-and-ukraine-idUSTRE50A1A7/ adresinden 8 Kasım 2024 tarihinde alınmıştır.

Reuters (Ağustos, 2022). Gorbachev ended Cold War but presided over Soviet collapse. https://www.reuters.com/world/obituary-gorbachev-ended-cold-war-presided-over-soviet-collapse-2022-08-30/ adresinden 12 Haziran 2024 tarihinde alınmıştır.

Reuters (Mart, 2022). Timeline: The events leading up to Russia's invasion of Ukraine. Timeline: The events leading up to Russia's invasion of Ukraine | Reuters adresinden 29 Ocak 2025 tarihinde alınmıştır.

Ria Novosti (Ekim, 2009). Hruşevskaya ottepel: Nejelannaya svoboda. https://ria.ru/20091014/188797902.html adresinden 29 Mayıs 2024 tarihinde alınmıştır.

Ria Novosti (Mart, 2023). Medvedev predlojil pereimenovat Ukrainu v svinskiy Bandera – reyh. https://ria.ru/20230311/medvedev-1857207269.html adresinden 1 Haziran 2024 tarihinde alınmıştır.

Roberts G. (2008). Stalin's victory? The Soviet Union and World War II. *History Ireland*, 16(1), 42 – 48

Russia's Gas War. (2009). *Economic and Political Weekly*, 44(5), 6 – 7, https://www.jstor.org/stable/40278446?searchText=russia+2009+still&searchUri=%2Faction%2FdoBasicSearch%3FQuery%3Drussia%2B2009%253Astill%26so%3Drel&ab_segments=0%2Fbasic_search_gsv2%2Fcontrol&refreqid=fastly-default%3Ad70ad8d7490ceeee87b499a4ed49b95e&seq=1 adresinden 14 Kasım 2024 tarihinde alınmıştır.

Shekhovstov A. (2017). Aleksandr Dugin's Neo – Eurasianism and the Russian Ukrainian war. https://dl1.cuni.cz/pluginfile.php/438567/mod_resource/content/2/Aleksandr_Dugins_Neo-Eurasianism_and_the.pdf adresinden 8 Ocak 2025 tarihinde alınmıştır.

Sherr J. (2019). *The Russian Military in Contemporary Perspective*, Amerika: United States Army War College

Simon G. (2002). Ukraine and Russia: Two countries – one transformation. *Connections*, 1(2), 1 – 8

Solchanyk R. (1996). Ukraine, Russia and the CIS. *Harvard Ukrainian Studies*, 20, 19 – 43

Soviethistory.msu.edu. Treaty of Brest Litovsk. https://soviethistory.msu.edu/1917-2/treaty-of-brest-litovsk/treaty-of-brest-litovsk-texts/treaty-of-brest-litovsk/ adresinden 30 Nisan 2024 tarihinde alınmıştır.

Sönmezoğlu F. (2017). *Uluslararası İlişkiler Sözlüğü*, İstanbul: Der Yayınevi

Sönmez S. A., Bıçakcı H., Yıldırım C. (2015). Kırım sorunu bağlamında Rusya – Ukrayna ilişkilerinin analiz. *International Journal of Social Sciences and Education Research*, 1(3), 656 – 670

Sönmez S. A. (2010). Moskova'nın kutuplaşma çabaları: Putin dönemi Rus dış politikası. *Avrasya Etüdleri*, 37(1), 37 – 76

Sönmez S. A. (2015). Yakın Çevre Doktrini bağlamında Yeltsin dönemi Rusya Federasyonu'nun Bağımsız Devletler Topluluğu üyeleriyle ilişkileri. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 27, 1 – 9

Spindler M. (2013). *International Relations: A self – study guide to theory*, Almanya, Verlag Barbara Budrich

Strakhovsky I. L. (1959) The statemenship of Peter Stolypin: A reappraisal. *The Slavonic and Eastern European Review*, 37(89), 348 – 370

Swanström N. L. P., Weissmann M.S., (2005). Conflict, conflict prevention and conflict management and beyond: A conceptual exploration, *Central Asia – Caucasus Institute and Silk Road Studies Programme*

Sysyn F. (1991). The reemergence of the Ukrainian nation and the Cossack mythology. *Social Research*, 58(4), 845 – 864

Szeptycki A. (Ocak, 2008). Trade relations between the Russian Federation and Ukraine. *The Polish Institute of International Affairs*, 8, 29 – 48

Szporluk R. (2006). Lenin, 'Great Russia', and Ukraine. *Harvard Ukrainian Studies*, 28(1), 611 – 626

The Guardian (Şubat, 2022). Putin orders troops into eastern Ukraine on 'peacekeeping duties'. https://www.theguardian.com/world/2022/feb/21/ukraine-putin-decide-recognition-breakaway-states-today adresinden 28 Ocak 2025 tarihinde alınmıştır.

The Guardian (Mart, 2010). Viktor Yanukovych promises Ukraine will embrace Russia. https://www.theguardian.com/world/2010/mar/05/ukraine-russia-relations-viktor-yanukovych adresinden 23 Kasım 2024 tarihinde alınmıştır.

The Kyiv Independent. EuroMaidan Revolution. https://kyivindependent.com/euro-maidan-revolution/ adresinden 14 Aralık 2024 tarihinde alınmıştır.

The Ministry of Foreign Affairs of the Russian Federation (Eylül, 2023). On the crimes of the Banderites from the 1940s to the present day. https://mid.ru/en/foreign_policy/historical_materials/1904942/ adresinden 24 Mayıs 2024 tarihinde alınmıştır.

The New York Times (Mayıs, 2014). Pro – European businessman claims victory in Ukraine presidential vote. https://www.nytimes.com/2014/05/26/world/europe/ukraine-elections.html adresinden 3 Ocak 2025 tarihinde alınmıştır.

The Royal Institute of International Affairs (Ağustos, 2010). The mortgaging of Ukraine's independence. https://www.chathamhouse.org/sites/default/files/public/Research/Russia%20and%20Eurasia/bp0810_sherr.pdf adresinden 26 Kasım 2024 tarihinde alınmıştır.

Thucydides. (1972). History of the Peloponnesian War, İngiltere: Penguin Classics

Tismaneanu V. (2010). *Promises of 1968: Crisis, illusion, and utopia*, Budapeşte: Central European University Press

Tokatlı S. G. (2022). Klasik realizm ve neorealizm kuramının incelenmesi: Devlet kavramına yönelik analiz. *Ufuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*,21, 122 – 141

Torun N. (2021). Soviet nationality policy: Impact on ethnic conflict in Abkhazia and South Ossetia. *Karadeniz Araştırmaları Dergisi*, 18(70), s.245-263

Uluslararası İlişkiler Çalışmaları Derneği (TUİÇ) (Ocak, 2014). Realizm. https://tuicakademi.org/realizm/ adresinden 04 Haziran 2024 tarihinde alınmıştır.

Türkiye Bilimler Akademisi (Mart 2022). Rusya'nın Ukrayna'yı işgali ve uluslararası ilişkiler çalıştayı sonuç raporu. https://www.tuba.gov.tr/files/yayinlar/raporlar/T%C3%9CBA-Rusya%E2%80%99n%C4%B1n%20Ukrayna%E2%80%99y%C4%B1%20%C4%B0%C5%9Fgali%20ve%20Uluslararas%C4%B1%20%C4%B0li%C5%9Fkiler%20%

C3%87al%C4%B1%C5%9Ftay%C4%B1%20Sonu%C3%A7%20Raporu.pdf adresinden 20 Mayıs 2024 tarihinde alınmıştır.

Ukrainian Research Institute Harvard University (Şubat, 2022). Serhi Plohii: Casus Belli: Did Lenin create modern Ukraine?. https://huri.harvard.edu/news/serhii-plokhii-casus-belli-did-lenin-create-modern-ukraine adresinden 30 Nisan 2024 tarihinde alınmıştır.

Ukrayna Ankara Büyükelçiliği (Ekim, 2022). 1932-33 yıllarında Ukrayna'da Holodomor.https://turkiye.mfa.gov.ua/tr/ukrayna/1932-33-yillarinda-ukraynada-holodomor adresinden 23 Mayıs 2024 tarihinde alınmıştır.

Uluslararası İlişkiler Çalışmaları Derneği (Ekim, 2011). Fikir babalarının ışığında realizm ve neorealizm. https://www.tuicakademi.org/fikir-babalarinin-isiginda-realizm-ve-neorealizm/ adresinden 7 Nisan 2024 tarihinde alınmıştır.

United Nations Treaty Collection. (Ekim, 2021).Treaty on friendship, cooperation and partnership between Ukraine and the Russian Federation. https://treaties.un.org/doc/Publication/UNTS/Volume%203007/v3007.pdf adresinden 29 Eylül 2024 tarihinde alınmıştır.

Uyanıker H. B. (2018). Kırım sorunundan Donbas savaşına Rusya – Ukrayna uzlaşmazlığı. *Karadeniz Araştırmaları*, 15(59), 137 – 168

Uzefovich M. A. (1941). Russia in the World War, 1914 – 1918. *The Military Engineer*, 33(190), 324 – 331

Ünay S. (1998). Yapısal Realizm ve ötesi. *Disiplinlerarası Çalışmalar Dergisi*, Cilt:1, s. 207- 216

van Ham P. (1994). Ukraine and Russia: A troubled relationship, Ukraine, Russia and European security: Implications for Western policy. *European Union Institute for Security Studies*, 1994, 1 – 19

Wallensteen P. (2019). Understanding conflict resolution. New York: SAGE

Walt S. M. (1990). The origins of alliances. New York: Cornell University Press

Waltz K. N. (1990). Realist thought and Neorealist theory. *Journal of International Affairs*, 44(1), 21 – 37

Waltz K. N. (1979). Theory of international politics. İngiltere: Cambridge University Press & Assesment

Wilson A. (1995). The Donbas between Ukraine and Russia: The use of history in political disputes. *Journal of Contemporary History*, 30(2), 265 – 289

Yılmaz S. (2015). Yeni Avrasyacılık ve Rusya. *Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 34, s.111-120

Yumuşak T. (2023). Türkiye'nin Rusya ve Ukrayna Savaşı'ndaki arabuluculuk rolünün değerlendirilmesi. *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 25(1), 165 – 194